

Sisällys

PÄÄKIRJOITUS

- Muuttuva maailma ja Ukrainan sodan globaalit ulottuvuudet
Eeva Puumala, Leena Vastapuu & Anitta Kynsilehto 3

ARTIKKELIT

- 📄 Sotaretoriikka Venäjällä:
Uhka- ja uhrinarratiivit Venäjän hyökkäyssodan selitysmalleina
Katri Pynnöniemi & Kati Parppei 9
- 📄 YK ja siviilien suojeleminen Ukrainassa
Tarja Seppä 25
- 📄 Kylmän sodan mentaliteetti:
Kiinan makroturvallistamisdiskurssi Ukrainan sodan kontekstissa
Juha A. Vuori 45

KATSAUSARTIKKELIT

- 📄 Maailmanjärjestys ja Ukrainan sota
Jyrki Kähkönen 64

KESKUSTELUA

- Synkän vuoropuhelun jatkoksi
Sami Pihlström 80
- Sveriges väg mot Nato, kantad av identitetspolitik och bristfällig analys
Linus Hagström 87

KIRJA-ARVIO

- Sota ei jätä rauhaan (P. Koistinen & I. Salonen, toim.)
Juulia Niiniranta 96
- Ohjeita kirjoittajille 105

Muuttuva maailma ja Ukrainan sodan globaalit ulottuvuudet

Keski-Afrikan tasavallan pääkaupunki Bangouissa paljastettiin marraskuussa 2021 seitsemää hahmoa esittävä veistos. Teoksen etualalla on neljä taisteluvalmista sotilasta. Katsojaa kohti osoitetut kiikarit ja kolme aseenniippua symboloivat sotilaiden päättäväisyyttä ja ammattimaisuutta – katsojalle syntyy vaikutelma, että hahmot tulevat kaikin keinoin suojelemaan taakseen kyyristynyttä afrikkalaisnaista ja tämän kahta lasta.

Nimetön veistos tunnetaan paikallisten kesken venäläisenä monumenttina. Naista ja lapsia suojelevista sotilaista osa kuuluu Keski-Afrikan tasavallan asevoimiin ja osa venäläiseen Wagner-ryhmittymään, joka taistelee hallinnon joukkojen rinnalla lukuisia kapinallisryhmittymiä vastaan ja on nykyisin vastuussa myös presidentti Faustin-Archange Touadéran henkilökohtaisesta turvallisuudesta. Virallisen retoriikan mukaan Venäjä on lähettänyt Keski-Afrikan tasavaltaan ainoastaan muutamia satoja aseettomia turvallisuusneuvonantajia. Todellisuudessa taisteluvalmiita Wagnerin palkkasotilaita on maassa jopa tuhansia.

Venäjän hyökättyä Ukrainaan ”venäläisellä monumentilla” on järjestetty useita mielenosoituksia. Mielenosoittajien kylttien tekstit, esimerkiksi ”Venäjä pelastaa Donbassin”, ”Venäjä ja Keski-Afrikan tasavalta natsismia vastaan” ja ”Tämä on Naton vika”, ovat kuvaava esimerkki Venäjän hyökkäyssodan globaaleista ulottuvuuksista.¹

Moni paikallinen kokee yhteistyön Venäjän kanssa tervetulleena vaihtoehtona entiselle siirtomaaisäntä Ranskalle, jonka kolonialismin aikaisen hyväksikäytön on nähty jatkuvan toinen toistaan seuraavissa skandaaleissa. Venäjä, joka on toteuttanut maassa aggressiivisia poliittisia, sotilaallisia ja kulttuurisia vaikutuskampanjoita, on koettu tervetulleena vaihtoehtona inhotulle Ranskalle. Toistaiseksi Wagnerin joukkojen eri puolilla maata tekemät väkivallanteot, raiskaukset ja kidutus eivät ole kääntäneet julkista mielipidettä Venäjää vastaan. Rutiköyhä maa tarjoaa Venäjälle pääsyn Keski-Afrikan tasavallan laajoihin mineraalivarantoihin sekä koekentän joukkojen ja kaluston testaukseen.

Samaan aikaan myös muissa Ranskan entisissä siirtomaissa, esimerkiksi Malissa ja Senegalissa, mielenosoittajat ovat vaatineet kolonialismin ajan värittämien suhteiden uudelleen-neuvottelua. Malissa tämä on tarkoittanut vaatimusta erityisesti Ranskan kokonaisvaltaisesta poistumisesta alueelta samaan aikaan, kun Venäjä ja Wagner ovat saaneet yhä enemmän jalansijaa maassa.² Ei liene liioiteltua spekuloida, että Ranskan laskelmissa on kannattavampaa ja edullisempaa edistää sotilaallisia, taloudellisia ja kulttuurisia intressejään Euroopan unionin kautta kuin itsenäisenä toimijana. Esimerkiksi ranskankielisen Afrikan näkökulmasta tarkasteltuna Venäjä näyttäytyy hyvin erilaisena maailmanpoliittisena toimijana Eurooppaan verrattuna. Tämä historian painolasti nykypäivään ulottuvine seurauksineen selittää osaltaan,

1 *Jeune Afrique* (2022): ”Une certaine de personnes ont participé à une manifestation à Bangui, en soutien à la Russie dans son offensive contre l’Ukraine”, 6.3.2022. <https://www.jeuneafrique.com/1323890/politique/centrafrique-manifestation-de-soutien-a-la-russie/>, 23.11.2022.

2 Roger, Benjamin & Mathieu Olivier (2022): ”Wagner au Mali: enquête exclusive sur les mercenaires de Poutine”. *Jeune Afrique*, 18.2.2022. <https://www.jeuneafrique.com/1314123/politique/wagner-au-mali-enquete-exclusive-sur-les-mercenaires-de-poutine/>, 23.11.2022.

miksi iso osa Afrikan valtioista on kieltäytynyt äänestämästä Venäjää tuomitsevien päätöslauselmien puolesta esimerkiksi YK-foorumeilla.

Ukrainan taistelukentän tapahtumien ohella onkin tärkeää ymmärtää hyökkäyssodan taustalla olevia laajempia kehityskaaria ja sen reunamilla käytäviä maailmanpoliittisia kampailuja. Lisäksi on muistettava, että sota koskettaa lähes poikkeuksetta erityisen raadollisesti niitä yksilöitä ja ryhmiä, joista kuulemme vähiten.

Sotaa käsiteltiin jo *Kosmopolis*-lehden numerossa 2/22, mutta aktiiviset sotatoimet Ukrainassa samoin kuin sodankäynnin vaikutukset eri puolilla jatkuvat. Sota on jo paljastanut maailmanlaajusten elintarvikejärjestelmien haurauden sekä energiasektorin haavoittuvuuden, vain muutama esimerkki mainitaksemme. Teeman käsittely tulee näistä syistä jatkumaan myös *Kosmopoliksessa*.

Tutkimuksellisesti pidämme tärkeänä pyrkimyksiä ymmärtää Venäjän hyökkäyssodan laajempia vaikutuksia sen välittömän kontekstin ulkopuolella. Olemme kiinnostuneita siitä, millaisia taustatekijöitä ja seurauksia sodalla on ollut ja millä tavoin se tulee osaltaan muovaamaan maailmaa, jossa elämme tulevaisuudessa. Pyrkimyksenämme on yleisten johtopäätösten tai lopullisten tulkintojen sijaan tuottaa sellaisia sodan dynamiikan ja sen osatekijöiden tulkintoja ja taustoituksia, joita mediakeskustelussa ei ole hyökkäyssodan jatkuessa juurikaan kuultu.

Tässä *Kosmopolis*-lehden teemanumerossa käsitellään Ukrainan sodan taustatekijöitä sekä sodan mahdollisia globaaleja vaikutuksia. Tutkimusartikkeleita yhdistää kielen ja diskurssien painotus; se, miten kielellisesti sekä tehdään, tuotetaan että pidättäydytään tuottamasta tulkintoja. Analysoinnin kohteina ovat Kremlin sotaretoriikka, Kiinan makroturvallistamisdiskurssit ja YK:n puitteissa tehdyt kehystykset suojeluvastuusta. Yhdessä tutkimusartikkelit osoittavat, kuinka poliittisilla diskursseilla yhtäältä tuotetaan kansallisissa intresseissä marinoituneita tilannekuvia ja toisaalta perustellaan kansallisille ja kansainvälisille toimijoille omia tekemisiä ja tekemättä jättämisiä. Kielen avulla luodut todellisuuskuvaukset ja tulevaisuusvisiot heijastelevat jännitettä sanotun ja tosiasiallisesti tehdyn välillä – retoriikan ja toiminnan ristiriidat ovat tuskastuttava mutta luonnollinen osa maailmanpolitiikan lausumattomia pelisääntöjä.

Numeron avaa Katri Pynnöniemen ja Kati Parpein tutkimusartikkeli *Sotaretoriikka Venäjällä: Uhka- ja ubrinarratiivit Venäjän hyökkäyssodan selitysmalleina*. Teksti pureutuu siihen, miten venäläinen sotatieteellinen tutkimusyhteisö on lähestynyt sotaa ja hahmottanut Kremlin sotaretoriikan. Artikkelin laajana kontekstina on ymmärrys historiallisesta ja osin fiktiivisestä kansallisenarratiivista, jota vasten ajankohtaisia tapahtumia tulkitaan, eri tulkintakehyksiä käyttäen. Pynnöniemi ja Parpei osoittavat, että omaksumalla tiettyjä käsitteitä tutkimusyhteisö asemoi itsensä osaksi Kremlin sotaretoriikkaa. Samalla keskustelusta puuttuu pohdinta päämäärien toteutumisesta tai toiminnan pidäkkeistä. Tämän vuoksi kirjoittajat päätyvät toteamaan, että tila keskustelulle sodan päättämisestä on Venäjällä – ainakin toistaiseksi – olemattoman pieni.

Yhä jatkuva sota ja valitut sodankäyntitavat koettelevat erityisesti Ukrainan siviiliväestöä. Tarja Sepän artikkeli *YK ja siviilien suojelu Ukrainassa* pureutuukin suojeluvastuun periaatteen toteutumiseen. Siviilien suojelussa on kyse ihmisoikeuksien suojelusta, mikä muodostaa Yhdistyneiden kansakuntien keskeisen tavoitteen. Kuitenkin Ukrainan sodan aikana YK:n on

ollut vaikea ryhtyä suojelutoimiin jäsenvaltioiden eriävistä painotuksista johtuen. Sepän teksti tarkastelee tätä ristiriitaa ja kysyy, millaisen jännitteen siviilien suojelulle luo se, että Ukrainassa hyökkäävä taho on myös YK:n turvallisuusneuvoston pysyvä jäsen, jolle kuuluisi erityinen vastuu kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämisestä. Teksti resonoi vahvasti sodan tämän(kin)hetkisen vaiheen kanssa, jossa Venäjän sotakoneisto vaikuttaa keskittyvän tuhoamaan siviilien arkea ja siviili-infrastruktuuria. Mitä tässä tilanteessa tulisi ajatella suojeluvastuun periaatteesta? Sepän teksti asettaa kysymyksen siviileistä Ukrainaa laajempaan kontekstiin ja osoittaa, miten suojeluvastuun periaate on toteutunut ja ollut läsnä implisiittisesti YK:n toiminnassa, vaikkei toimintaa olisikaan kehystetty suojeluvastuukysymykseksi.

Ukrainan sota on haastanut myös Kiinan perinteistä suurvaltapolitiikkaa ja osoittanut valtion intressin moninapaisen maailman ylläpitoon. Juha Vuoren artikkeli *Kylmän sodan mentaliteetti: Kiinan makroturvallistamisdiskurssi Ukrainan sodan kontekstissa* esittää, että Kiina pyrkii puolueettomuuden diskurssien kautta tuottamaan suurvaltasuhteissaan vakautetun turvallistamisen purkamisen. Vuoren kiinnostuksen kohteena on erityisesti ”kylmän sodan mentaliteetti”, eli kylmän sodan terminologiaan pohjautuva ja sen avulla tapahtuva turvallistaminen sekä tämän purkaminen Kiinan poliittisessa retoriikassa. Artikkelissaan Vuori osoittaa, että Kiinan tasapainottelu on ymmärrettävää yhtäältä käytännölliseltä kannalta, mutta toisaalta myös suhteessa Kiinan kansainvälistä poliittisten periaatteiden jatkumossa.

Sodan mahdollisia globaaleja, maailmanjärjestykseen ulottuvia vaikutuksia tarkastelee Jyrki Käkösen katsausartikkeli *Ukrainan sota ja maailmanjärjestys*. Käkösen lähestyy kriittisesti Ukrainan sodan Eurooppa-keskeistä tarkastelutapaa kohtaan ja kysyy sen sijaan, miten tapahtumia voitaisiin lähestyä muutoksessa olevan maailmanjärjestelmän näkökulmasta. Teksti pyrkii avaamaan, millaisia yhteyksiä nyt käytävän sodan ja suurvaltapolitiikan sekä suurvaltojen välisen valtakamppailun välillä voidaan hahmottaa ja miten tämä kamppailu osaltaan selittää etenkin BRICS-maiden reaktioita tai reaktioiden puutetta Ukrainassa käytävään sotaan. Teksti asemoi tapahtumat ja maiden omaksumat kannat historiallispoliittiseen kontekstiin ja hyödynnä niiden analyysissä maailmanjärjestelmänalyysiä sekä vallansiirtymän teoriaa.

Keskustelua-osiossa jatkuu *Kosmopoliksessa* keväällä virinnyt Nato-debatti. Osion avaa Sami Pihlströmin teksti *Synkän vuoropuhelun jatkoksi*, joka ottaa kantaa *Kosmopoliksen* numerossa kolme julkaistuihin Heikki Patomäen ja Jyrki Käkösen vastineisiin. Pihlström jatkaa keskustelua siitä, miten ”Venäjän ahdistamassa maailmassa tulisi elää” ja millaisia eettisiä pohdintoja ja ulottuvuuksia tekemiimme valintoihin tai valitsematta jättämiseen liittyy. Keskustelu nivoutuu Suomen ja Ruotsin Nato-jäsenyysspyrkimyksiin. Teksti vastaa paikoin tiukastikin Patomäen ja Käkösen vastineisiin ja esittää näkemyksen, jonka mukaan ymmärtämisen ja sopimisen aika suhteessa Venäjään on ohi, ja että rauhan edellytys on lännen voitto meneillään olevassa sodassa. Pihlström päättää nojaten Raimond Gaitan pasifismiajatteluun ja kysyy, keitä ja mitä ”me” olemme ja mikä ”meidän” tehtävämme on suhteessa käynnissä olevaan sotaan.

Kysymystä ”meistä” ja ”muista” – eli identiteeteistä ja niiden politiikasta – jatkaa Linus Hagströmin katsausartikkeli *Sveriges väg mot Nato, kantad av identitetspolitik och bristfällig analys*. Hagström tarkastelee kriittisesti Ruotsin päätöstä hakea Nato-jäsenyyttä ja katsoo prosessin olleen identiteettipolitiikan värittämä ja puutteelliseen analyysiin perustuva. Siinä

missä Pihlströmin Nato-jäsenyyttä koskeva teksti ammentaa filosofian osallistuvasta perinteestä, Hagström lähestyy aihetta turvallisuuspolitiikan näkökulmasta. Hagström lähtee liikkeelle nopeasta muutoksesta Ruotsin yli kaksisataavuotisessa liittoutumattomuuspolitiikassa, joka kuitenkin lopulta mureni vain muutaman kuukauden aikana. Puheenvuorossa kysytään, miten muutos oli poliittisesti mahdollinen ja mikä sitä joudutti. Identiteetin rakentamisella ja määrittelyllä vaikuttaa olleen keskeinen sija prosessissa – jopa siinä määrin, että turvallisuuspolitiikka ja turvallisuuspoliittiset näkökohdat jäivät paradoksaalisesti taka-alalle turvallisuutta koskevassa keskustelussa. Hagström päättää kirjoituksensa omakohtaiseen kokemukseensa roolista, joka turvallisuuspolitiikan tutkijoille annettiin ”oikean” päätöksen tekemisessä. Hän suhtautuu kriittisesti siihen, mitä tapahtuu valintojen *poliittiselle* luonteelle, kun ambivalenssille ja epävarmuudelle ei anneta tilaa tai niiden olemassaolo kielletään.

Pihlströmin ja Hagströmin tekstien myötä palaamme samaan kysymykseen, jota Katri Pynnöniemen ja Kati Parpein artikkeli pohti tämän teemanumeron aluksi: mikä on tutkijoiden rooli ja osa sodankäynnin, sodan moninaisten kontekstien ja vaikutusten ymmärtämisessä. Mitä tutkijoilta tässä tilanteessa odotetaan: pohtivia selitysmalleja, vaihtoehtoisia tulkintatapoja ja asioiden laajaan kontekstiin asettamista, vai ’oikeita’, valittuun politiikkaan sopivia tulkintoja? Näihinkään kysymyksiin ei ole yksiselitteistä vastausta, eivätkä tutkijoiden näkemykset ’oikeista’ valinnoista aina kohtaa. Tässä piilee tila kriittiselle keskustelulle. Eri-laisten tulkintojen ja näkökantojen esittäminen sekä niiden välinen vuoropuhelu on erityisen tärkeää maailmapoliittisissa kriiseissä. Tutkijayhteisössä on voitava esittää tutkimusperustaisia ja eri viitekehyksiin ja konteksteihin perustuvia tulkintoja monimutkaisista kysymyksistä. *Kosmopoliksessa* on parhaillaan käynnissä tällainen debatti, joka toivottavasti kutsuu yhä uusia ääniä mukaan keskusteluun.

Numeron päättää Juulia Niinirannan kirja-arvio teoksesta *Ukrainan sota ja maailma sen jälkeen – Sota, rikos ja sovitus* (Vastapaino 2022). Toimitettu teos käsittelee sotaa inhimillisen kärsimyksen, sovituksen ja toivon teemojen välityksellä ja pohtii kestävän rauhan edellytyksiä. Niiniranta korostaakin, että kysymykset sodasta ja rauhasta ovat hyvin monisyisiä ja kompleksisia, minkä lisäksi hän pohtii, millaisia ajattelun välineitä teos lukijoilleen antaa.

Vaikka numero on vuoden viimeinen, on se meille päätoimittajina ensimmäinen. Pyrimme osaltamme vahvistamaan *Kosmopoliksen* profilia ja mainetta korkeatasoisena akateemisena lehtenä. Nähdäksemme *Kosmopoliksen* tehtävä ja tarkoitus on edelleen tarjota relevantteja ja monipuolisia näkökulmia yhteiskuntien sisäisiin, niiden välisiin ja globaaleihin kehityskulkuihin sekä haasteisiin. Lehden linjassa ei siis tulla näkemään radikaalia muutosta. Toivomme kuitenkin aika ajoin sisällyttävämme lehteen myös keskusteluja, jotka ovat rauhan- ja konfliktintutkimuksen alalla ja maailmanpolitiikan tutkimuksessa vielä laajan huomion ulkopuolella joko temaattisesti tai menetelmällisesti. Näin pyrimme tarjoamaan mahdollisuuksia erilaisten lähestymistapojen kohtaamiselle ja uusien tutkimuksellisten avausten tekemiselle – sekä vilkkaan keskustelun jatkumiselle.

Vaikka sisällöllisesti *Kosmopolis* ei koe suurta mullistusta entiseen verrattuna, julkaisukäytäntöjä olemme uudistaneet. Lehti on siirtynyt toimimaan journal.fi-alustalla, jossa myös kaikki lehdessä julkaistut tekstit ovat vapaasti luettavissa. Samalla olemme ottaneet käyttöön

mahdollisuuden ennakkojulkaisemiseen: näin tarjoamme ajankohtaiset tekstit välittömästi lukijoiden saataville ilman, että on odoteltava paperilehden ilmestymistä. Kolmantena merkittävänä uudistuksena olemme päättäneet aktiivisesti tukea julkaisemista maamme molemmilla virallisilla kielillä. *Kosmopoliksessa* on ollut mahdollista julkaista tekstejä myös ruotsiksi jo aiemmin, mutta ruotsinkielisiä tekstejä ei juuri ole lehdessä esiintynyt. Toivoisimme näkevämme lehdessä kaksikielisyyden renessanssin, jota kohti tässä numerossa julkaistu Linus Hagströmin teksti on ensimmäinen askel.

Lopuksi haluamme kiittää lämpimästi kuluneena vuonna lehden toimintaan osallistuneita henkilöitä: väistynyttä päätoimittajaa Heino Nyssöstä, kirjoittajia, toimitusneuvoston jäseniä sekä arvioitsijoita, joiden panos on korvaamattoman tärkeä lehden laadukkaiden sisältöjen turvaamiseksi. Lisäksi kiitämme toimitussihteeri Samu Pehkosta sekä kirjoittajien että päätoimittajien tukena toimimisesta.

Toivotamme kaikille *Kosmopoliksen* lukijoille antoisia lukuhetkiä numeron parissa ja toivomme keskustelun jatkuvan!

9.12.2022 Tampereella ja Tukholmassa
Eeva Puumala, Leena Vastapuu ja Anitta Kynsilehto

Sotaretoriikka Venäjällä: Uhka- ja uhrinarratiivit Venäjän hyökkäyssodan selitysmalleina

Katri Pynnöniemi¹ & Kati Parppei²

Artikkelissa analysoidaan, miten Venäjän hyökkäyssotaa Ukraina selitetään Venäjän sotatieteellisessä tutkimusyhteisössä ja historiasta kiinnostuneelle laajemmalle yleisölle kahden keskenään ristiriitaisen selitysmallin avulla. Yhtäältä uhka-mallissa Venäjän toimintaa oikeutetaan vetoamalla Ukrainan muodostamaan sotilaalliseen uhkaan Venäjän turvallisuudelle. Toisaalta uhri-selitysmallissa Ukraina esitetään lännen vasallina, jonka avulla länsi pyrkii heikentämään Venäjää. Myös historia-aiheisilla sivustoilla julkaistut tekstit nojaavat dualistiseen ajatukseen Venäjän ja lännen geopoliittisesta vastakkainasettelusta, historiallisesta russofobiasta ja lännen dominointipyrkimyksistä, jotka kulminoituvat Ukrainassa. Selitysmallit eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan enemmänkin kyse on strategisen tason narratiiveista, joilla voidaan perustella sekä sodan lopettaminen (Ukrainan muodostaman uhan poistuminen) että sen jatkaminen (eksistentiaalisen uhan muodostuminen Venäjän valtaregiimille). Tutkimusyhteisöjen tulkinnat erikoisoperaation taustoista myötäilevät Kremlin sotaretoriikkaa, jonka kaikupohjaa asiantuntijapuhe vahvistaa entisestään. Keskustelussa on vähän tilaa pohdintoille siitä, miten sota päätetään tilanteessa, jossa Venäjän asema on muuttunut kestäättömäksi.

Avainsanat: historiportaali, sotaretoriikka, Ukraina, venäläinen sotatiede, viholliskuvat

Johdanto: ajattelumallit Venäjän strategisen päätöksenteon taustalla

”Venäjä ei aloittanut sotilaallisia toimia vaan tuo ne päätökseen” (Semyonov 2022). Näin kenraalimajuri Igor Konashenko kuvasi tilannetta Venäjän Ukrainaa vastaan aloittaman hyökkäyssodan alkuvaiheessa 2. maaliskuuta vuonna 2022. Viikkoa aikaisemmin pitämässään puheessa presidentti Vladimir Putin oli perustellut sotatoimien aloittamista sanomalla, että Venäjän tavoitteena oli ”lopettaa” Donetskin ja Luhanskin alueilla asuvien miljoonien ihmisten ”kansanmurha”. Tämän päämäärän saavuttaminen edellytti Putinin mukaan Ukrainan ”demilitarisaatiota” ja ”denatsifikaatiota”. Samassa yhteydessä Putin viestitti, että ”sotilaallisen erikoisoperaation” aloittaminen oli ”välttämätöntä” Ukrainan suunnitteleman, Donetskin ja Luhanskin alueille kohdistuvan hyökkäyksen uhan torjumiseksi. (Putin 2022a.) Näiden keskenään ristiriitaisten väittämien tulkitsemiseksi on hyvä tietää, että Kremlin sotaretoriikan tehtävänä on sovittaa hyökkäyssota osaksi ”Venäjän kansallista tarinaa” (Parppei 2021) ja siten selittää mistä konfliktissa on kyse Venäjän näkökulmasta. Tämä tapahtuu purkamalla niin historiallisten kuin ajankohtaisten tapahtumien syy-seuraussuhteiden logiikka ja asettamalla ne uudeksi, osin tai täydellisen fiktiiviseksi tarinaksi Venäjän valta-aseman oikeutuksesta suhteessa Ukrainaan.

Voidaan ajatella, että Kremlin sotaretoriikka muodostaa yhtä aikaa eheän, jopa loogisen kokonaisuuden, vaikka se on samanaikaisesti ristiriidassa reaalityodellisuuden kanssa (Pynnö-

1 YTT, apulaisprofessori, Helsingin yliopisto ja Maanpuolustuskorkeakoulu, <katri.pynnöniemi@helsinki.fi>

2 FT, dosentti, yliopistonlehtori, Itä-Suomen yliopisto, <kati.parppei@uef.fi>

niemi 2022). Venäjällä on pitkät perinteet fiktiivisten maailmojen luomisessa ja niiden avulla tapahtuvasta yhteiskunnan alistamisesta pakkovaltaan (Arendt 1976). Ajoittain ero fiktion ja reaalityodellisuuden välillä paljastuu, kuten nyt Venäjän hyökkäyssodassa Ukrainaan. Voidaan-kin ajatella, että Venäjän kokemat tappiot, ja mahdollinen edessä hämmäyttävä sodan häviö, eivät johdu vain Venäjän asevoimien operaatioiden epäonnistumisesta, vaan ennen kaikkea sotaa edeltävän päätöksenteon virheellisistä lähtökohdista (Zaprodskiy ym. 2022) ja niitä tukevista sotaretoriikasta. Tässä tutkimusartikkelissa analysoimme akateemisten yhteisöjen reaktioita Ukrainassa käytävään sotaan ja huomioimme erityisesti Kremlin sekä tutkimusyhteisön sotaretoriikkaan sisäänrakennetut oletukset aseellisen voimankäytön oikeutuksesta ja tavoitteista.

Aikaisemman tutkimuksen pohjalta hahmottuu muutamia keskeisiä teemoja sekä ajatusmalleja, jotka toistuvat Venäjän strategisessa ajattelussa. Ensinnäkin Kremlin sotaretoriikassa Venäjän valta-asemaa suhteessa Ukrainaan oikeutetaan väittämällä, että Venäjä ja Ukraina muodostavat 'yhden kansan'. Näin kiistetään Ukrainan suvereniteettiä ja toimijuus sekä toisaalta, osin paradoksaalisesti, päästään syyttämään sitä tämän myyttishistoriallisen yhteyden ja ylivertaisena esitetyn venäläisen arvomaailman hylkäämisestä. Toisin sanoen, samalla kun Kremlin sotaretoriikka liittyy Ukrainan osaksi 'venäläistä maailmaa', rakennetaan päinvas- taista mielikuvaa Ukrainasta Venäjälle vihamielisenä ja siten sitä uhkaavana toimijana. Jo vuodesta 2014 lähtien Kremlin sotaretoriikka on hyödyntänyt toisen maailmansodan vihol- liskuvia Ukrainan vastarinnan mustamaalaamiseen, erityisesti natsisyytösten avulla. (Pynnö- niemi 2016; 2021; Biersack & O'Lear 2015, 254–255; Spiessens 2019.) Toisaalta Ukrainan toimijuus kiistetään myös kuvaamalla se lännen vasalliksi, jonka kautta Yhdysvallat ja sen liittolaiset pyrkivät heikentämään Venäjää. Kuvaan lännestä toistuvana tai jatkuvana uhkana Venäjälle on näin luotu uusi kerros. (Ks. esim. Götz & Staun 2022.) Ranskan kansainvälisten suhteiden instituutin tutkija Dimitri Minicin (2022, 12) mielestä yksi keskeisistä tekijöis- tä Venäjän hyökkäyspäätöksen taustalla oli maan sotilaspoliittisen eliitin arvio strategisen ympäristön "radikaalista vihamielisyydestä" Venäjää kohtaan. Minic (mt., 14) nostaa omassa analyysissään esiin kaksi tämänkin artikkelin kannalta olennaista piirrettä. Ensinnäkin strate- gisen ympäristön arviointi muistuttaa salaliittoteorioiden logiikkaa eli eri tapahtumien välillä nähdään ennalta määrättyinä ja peiteltyjä tarkoituksiperiä palvelevia motiiveja. Toiseksi vahva ennako-oletus strategisen ympäristön vihamielisyydestä on yksi keskeinen venäläisen strate- gisen analyysin sokea piste, minkä johdosta tutkijoiden ja päätöksentekijöiden on vaikea tuottaa objektiivista arviota vallan tasapainosta ja sen muutoksesta, kirjoittaa Minic (mt., 25).

Tämän artikkelin tavoitteena on tarkastella käytössä olevan julkisen aineiston valossa Kremlin sotaretoriikkaa eli 'sotilaallisen erikoisoperaation' oikeuttamista ja sille asetettuja poliittisia päämääriä sellaisina, kuin ne esitetään hallintoa lähellä olevien tutkimusyhteisö- jen julkaisuissa. Analyysin lähtökohtana on ajatus, että tutkimusyhteisöt ovat avainasemas- sa merkittävien sotilaallisten tapahtumien merkityksen arvioinnissa ja tulkinnessa (Revaitis 2018, 276). Kyse on yhtäältä yhteisöjen sisäisestä keskustelusta, toisaalta akateemiseen asiantuntijuuteen nojautumisesta toimien perustelemisessa laajemmalle yleisölle. Artikkelin tavoitteena on osaltaan avata ja mallintaa sotaretoriikkaan sisäänrakennettuja oletuksia ja sitä kautta edesauttaa Venäjän toiminnan lähtökohtien ymmärtämistä.

Aineistona sota- ja historiatieteiden tutkimusyhteisöjen tulkinnat Ukrainan sodan merkityksestä

Tätä artikkelia varten tehty tutkimusanalyysi koostuu kahdesta erillisestä, mutta toisiaan tukevasta kokonaisuudesta. Ensimmäisen kokonaisuuden muodostaa Venäjän federaation Sotatieteiden akatemian julkaiseman sotatieteellisen julkaisun (*Vestnik Akademii voennykh nauk*, AVN) vuoden 2022 kolme ensimmäistä numeroa. Sotatieteiden akatemia perustettiin kesäkuussa 1994, ja sen tehtävänä on Venäjän turvallisuuteen kohdistuvien sotilaallisten uhkien luonteen sekä sotien ja aseellisten konfliktien estämistapojen tutkiminen (Puurunen 2020, 4). Akatemian perustamisesta lähtien sen johdossa toimi armeijakenraali Mahmut Garejev. Garejevin kuoleman jälkeen tehtävää on hoitanut Venäjän nykyinen yleisesikunnan päällikkö, armeijakenraali Valeri Gerasimov. Sotatieteiden akatemian lisäksi sotatieteellistä keskustelua käydään Venäjän puolustusministeriön julkaiseman *Voennaja Mysl'* -lehden sekä useiden eri tutkimuslaitosten ja Venäjän asevoimien eri aselajien omissa julkaisuissa.

Useimmat tähän tutkimusyhteisöön kuuluvista tutkijoista ovat entisiä tai nykyisiä sotilaita, jotka tekevät tutkimusta ja opettavat alan tutkimus- ja opetuslaitoksissa (Minic 2022, 17; Fink & Kofman 2020, 1). Venäjän sotatieteellisen ja laajemmin kansallisen turvallisuuden parissa työskentelevän tutkimusyhteisön työn vaikuttavuutta on vaikea täsmällisesti arvioida (esim. Flink & Kofman 2020, 3). Tuoreimmat havainnot (Zaprodskiy ym. 2022, 7) tukevat käsitystä, että suunnitelma Venäjän hyökkäyksestä Ukraina helmikuussa 2022 tehtiin hyvin pienessä piirissä, Venäjän puolustusministeriön korkeiden virkamiesten, presidentinhallinnon ja turvallisuuspalveluiden edustajien kesken. Huomionarvoista kuitenkin on, että kuluvan vuoden aikana julkaistuissa artikkeleissa käsitellään suoraan tai epäsuorasti monia Venäjän alkuperäisen hyökkäyssuunnitelman elementtejä, esimerkiksi miehityshallinnon perustamista Ukraina. Kuten edellä on jo todettu, analysoimalla sotatieteellisen tutkimusyhteisön keskusteluita voidaan selvittää ajattelumalleja, joiden puitteissa strategisia päätöksiä Venäjällä tehdään.

Venäjän sotatieteellistä keskustelua koskevan aineiston pääosan muodostaa siis *Vestnik Akademii voennykh nauk* -lehdessä vuonna 2022 julkaistut artikkelit. Helmikuussa 2022 ilmestyneessä vuoden ensimmäisessä numerossa julkaistiin vain yksi suoraan Ukrainassa käsiteltävää sotaa käsitellyt kirjoitus.³ Heinäkuussa 2022 julkaistuun toiseen⁴ numeroon oli koottu yhteensä 12 artikkelia huhtikuussa järjestetyn ”Ukrainan kriisiä” käsitelleen, pyöreän pöydän keskustelun pohjalta. Marraskuussa ilmestyneen kolmannen⁵ numeron artikkelit on koottu neljästä elokuussa järjestetystä pyöreän pöydän keskustelusta, joihin osallistui satoja eri tutkimuslaitosten tutkijoita. Näiden keskustelujen päähuomio kohdistui ”kansainvälisten olosuhteiden” muutokseen ja tuon muutoksen vaikutukseen Venäjän sotilaalliselle puolustukselle ja kansalliselle turvallisuudelle. Tästä aineistosta tarkemman analyysin kohteeksi valittiin kuusi artikkelia, jotka käsitelivät suoraan tai epäsuorasti sotaa Ukrainassa. On syytä painottaa, että

3 Numeron sisällysluettelo, ks. <https://www.avnrf.ru/index.php/zhurnal-qvoennyj-vestnikq/arkhiv-nomerov/1512-vestnik-avn-1-2022>.

4 Ks. <https://www.avnrf.ru/index.php/zhurnal-qvoennyj-vestnikq/arkhiv-nomerov/1522-vestnik-avn-2-2022>.

5 Ks. <https://www.avnrf.ru/index.php/zhurnal-qvoennyj-vestnikq/arkhiv-nomerov/1542-vestnik-avn-3-2022>.

kaikki edellä mainitut keskustelutilaisuudet järjestettiin ennen Ukrainan syyskuussa ja marraskuussa toteuttamia menestyksellisiä vastahyökkäyksiä. Tämän lisäksi aineistoon on otettu mukaan muutamia muilla foorumeilla julkaistuja artikkeleita, mikäli niillä on selkeä yhteys varsinaisen aineistoon ja siten auttavat selittämään tutkimusyhteisön näkökulmaa.

Artikkelimme kolmannessa osiossa tarkastellaan, miten historiaa on käytetty hyökkäyssodan oikeuttamiseen tekstiaineistoissa, jotka on julkaistu Venäjän sotahistoriallisen seuran ylläpitämällä historia-aiheisella sivustolla. Seura perustettiin presidentti Vladimir Putinin asetuksella joulukuussa 2012. Sen tarkoituksena määriteltiin ”valtiollisten ja yhteiskunnallisten voimien vahvistaminen Venäjän sotahistorian tutkimuksessa, Venäjän sotahistorian tutkimuksen edistäminen ja sen vääristelyn estäminen, sotahistoriallisen tieteen saavutusten popularisoinnin varmistaminen, asepalveluksen arvostuksen lisääminen ja kasvatus isänmaallisuuteen” (Sotahistoriallisen seuran verkkosivut 2022). Seuran puheenjohtajana toimii valtion historiapolitiikkaa monissa rooleissa edistänyt Vladimir Medinskij, ja sen toiminta on laajaa pitäen sisällään muun muassa muistomerkkihankkeita, erilaisten tapahtumien järjestämistä sekä valistus- ja julkaisu-toimintaa, mukaan lukien laajan historiaportaalin ylläpito verkossa.

Visuaalisesti näyttävällä historiasivustolla julkaistaan erilaisia Venäjän historiaan liittyviä artikkeleita, uutisia, tallenteita ja kolumnityyppisiä tekstejä. Punaisena lankana aineistossa kulkee venäläinen kansallinen historiakertomus, jossa Venäjän menneisyys esitetään puolustautumisen, vihollisten torjunnan ja erilaisiin provokaatioihin vastaamisen jatkumona. Maaliskuun alussa 2022 sivustolle ilmestyi tunniste ’Sotilaallinen erikoisoperaatio Ukrainassa’. Sen alle on koottu kahdeksan blogityyppistä tekstiä sotakaluston kuvailusta ja raporteista rintamalta operaatiota perusteleviin kirjoituksiin. Jälkimmäiset tekstit, joita on kolme, otettiin lähempään tarkasteluun sisällönanalyysin ja lähiluvun menetelmin, samoin kuin kaksi muuta erikoisoperaation aatteellista taustaa käsittelevää tekstiä, joita ei syystä tai toisesta ollut merkitty kyseisellä tunnisteella. Sivustolla julkaistiin lisäksi kesä- ja syyskuussa *Tulevaisuuden ideologia* -verkkolehden numerot, joissa ilmestyi yhteensä 15 erikoisoperaatiota koskevaa artikkelia. Näistä tutkittavaksi valittiin kymmenen tekstiä, joissa avattiin operaation syytä, oikeutusta ja tavoitteita. Myös monissa muissa historiasivuston kirjoituksissa ja aineistoissa on sivuttu erikoisoperaatiota, mutta lähempään tarkasteluun valituissa teksteissä se on joko implisiittisesti tai eksplisiittisesti pääteemana. Kesällä Ukrainaan ja ’erikoisoperaatioon’ liittyviä tekstejä julkaistiin sivustolla yhä harvemmin, eikä syksyllä varsinaisesti yhtään, lukuun ottamatta syyskuuta, *Tulevaisuuden ideologia* -julkaisua.

Useimpia tekstien kirjoittajista tituleerataan historiantutkijoiksi, ja monilla on professuuri tai jokin muu kiinnitys venäläisissä yliopistoissa. Kytkös löytyy myös Venäjän hallinnon käytöön raporteja tuottavaan Izborskin klubiin. Sen perustajajäsenen, äärinternationalistisen kirjailijan Aleksandr Prokhanovin tekstit on julkaistu molemmissa *Tulevaisuuden ideologia* -numeroissa. Myös Dmitrii Muzan, jolla on professuuri separatistitasavaltaan kuuluvassa Donetskien yliopistossa, mainitaan toimivan Novorossijan Izborskin klubin puheenjohtajana. Toisaalta mukana tekstien tuottamisessa on ollut verraten tuotteliaita, mutta akateemisesti vähemmän profiloituneita kirjoittajia, kuten historioitsijana ja sosiologina esitelty Andrei Ilyin.

Loppuluvussa pohdimme Kremlin sotaretoriikan sisäänrakennettuja oletuksia konfliktin juurisyistä sekä sotaretoriikkaan ladattuja odotuksia sodan jatkamisesta.

Sotatieteellinen yhteisö tukee ja vahvistaa Kremlin sotaretoriikkaa

Venäjän sotatieteellinen tutkimusyhteisö käy aktiivista keskustelua ajankohtaisista tapahtumista sekä sotataitoon ja yleensä sodankäyntiin vaikuttavista pitkän aikavälin muutostekijöistä. Tätä keskustelua käydään niin sanomalehtien palstoilla kuin sotatieteellisissä aikakauslehdissä ja sota- ja turvallisuuspolitiikkaan keskittyvien tutkimuslaitosten nettisivuilla. Kuten edellä on kuvattu, tämän artikkelin aineiston pääosan muodostaa Venäjän Sotatieteiden akatemian tutkimusjulkaisussa *Vestnik Akademii Voennykh nauk* vuonna 2022 julkaistut ja Venäjän erikoisoperaatiota Ukrainassa joko suoraan tai epäsuorasti käsittelevät artikkelit. Aineiston analyysi on toteutettu sisällönanalyysin keinoin, ja tavoitteena on selvittää, miten artikkeleissa kuvataan konfliktin luonnetta – mistä konfliktissa on kyse, ketkä konfliktiin osallistuvat, mihin konflikti tähtää – ja eri toimijoiden vuorovaikutussuhteita. Lisäksi selvitetään, onko tutkijayhteisö pyrkinyt ottamaan etäisyyttä Kremlin sotaretoriikkaan vai toistaako se sitä omissa teksteissään. Aineiston avulla voidaan muodostaa läpileikkaus hyökkäyssodan alkuvaiheessa Venäjän sotatieteellisen tutkimusyhteisön käymään keskusteluun.

Pääosa tämän artikkelin aineistoon valituista, Ukrainassa käytävää sotaa käsittelevistä teksteistä on julkaistu osana Sotatieteiden akatemian pyöreän pöydän keskusteluja. Huhtikuun alussa vuonna 2022 järjestetyn ”Ukrainan kriisiä” käsittelevän keskustelun yksi pääviesti oli, että akatemian piirissä tapahtuvaa analyysityötä tulisi vahvistaa (Kruglyi stol 2022a). Tämän keskustelun pohjalta heinäkuussa 2022 julkaistut artikkelit muodostavat varsin yhteneväisen kuvan Venäjän sotilaallisen erikoisoperaation tavoitteista ja ylipäänsä konfliktin luonteesta. Artikkeleiden näkökulmat vaihtelevat informaationsodankäynnistä historialliseen katsaukseen Venäjää vastaan suunnatusta politiikasta sekä yksityiskohtaisiin kuvauksiin Ukrainan asevoimille suunnatusta materiaalisesta ja muusta tuesta. Näistä eri teemoista huolimatta artikkelit toistavat samaa kaavaa kuvatessaan konfliktin dynamiikkaa, sen perusteita ja eri osapuolten rooleja. Tämä linja näkyy hyvin artikkeleiden avainsanoissa, joissa toistuvat käsitteet Ukrainan kriisi, erikoisoperaatio Ukrainan de-natsifikoimiseksi ja pakottamiseksi rauhaan Donbasissa, kollektiivinen länsi, sotilaallinen erikoisoperaatio, natsiaatteen juurruttaminen⁶, hybridisota, sisällissota, mentaalinen⁷ sota, Venäjää vastaan suunnatut provokaatiot ja ukrainalaiset neonatsit. Näiden käsitteiden käytön myötä artikkelit asettuvat osaksi Kremlin sotaretoriikkaa.

Marraskuussa 2022 julkaistuun kolmanteen numeroon on koottu artikkeleita elokuussa järjestettyjen pyöreän pöydän keskustelujen pohjalta. Artikkeleiden avainsanojen ja sisällön perusteella voidaan todeta, että keskustelun fokus on siirtynyt ”Ukrainan kriisistä” sen välilisiin ja välittömiin vaikutuksiin Venäjän sotilaalliselle ja kansalliselle turvallisuudelle. Tutkimusartikkeleissa pohditaan esimerkiksi mahdollista konfliktin eskalaatiota Itämeren alueella (Zverev 2022), edellytyksiä Venäjän strategisen päätöksenteon tehostamiseksi (Podberezkin

6 Venäjäksi käytetään termiä ’natsifointi’ (*Нацификация*), jonka voi suomentaa natsismin-aatteen-juurruttamiseksi. Artikkelissa rinnastetaan Ukrainan kansallistunteen herääminen natsiaatteen ja militarismin kasvuun Ukrainassa. Kardash (2022, 13).

7 Mentaalinen sota -käsite viittaa kokonaisvaltaiseen informaatio-psykologiseen vaikuttamiseen, jonka kohteena on kansallinen identiteetti ja kulttuurinen perintö. Venäjällä tähän käsitteeseen liittyvä keskustelu on viime vuosina vilkastunut ja siitä on tullut eräänlainen yläkäsite kuvaamaan ulkomaiden väitettyä vihamielistä vaikuttamista Venäjää vastaan. Ks. Pynnöniemi (2022).

2022) ja nykytilanteen kehittymistä kolmanneksi maailmansodaksi (Sivkov 2022). Sen sijaan Ukrainan sotaan liitettyjen oletusten ja tulkintojen osalta ei ole havaittavissa merkittävää muutosta, vaan artikkeleissa toistetaan aikaisemmin esitettyjä argumentteja. Vaikka tutkimusaineiston muodostavat artikkelit on todennäköisesti kirjoitettu ennen Ukrainan syyskuun vastahyökkäyksiä, tutkimusanalyysistä nousee esiin tekijöitä, jotka tukevat edellä kuvattua Minicin (2022) näkemystä, jonka mukaan Venäjän strategisen ympäristön analyysiä ohjaavat voimakkaat mielikuvat. Kysymys tällöin on, missä määrin Venäjän tutkimusyhteisö pystyy tuottamaan relevanttia analyysiä Venäjän strategisen toimintaympäristön muutoksesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Seuraavassa osiossa tarkastelemme lähemmin tutkimusaineiston pohjalta esiin nousevia selitysmalleja.

Venäjän sodan selitysmallit: uhka ja uhri

Tutkimusaineistossa yhteneväisesti toistuvan tarinan juoni on seuraava: Yhdysvallat ja sen liittolaiset ovat vuosien ajan tukeneet Ukrainan muuttamista Venäjälle vihamieliseksi ”anti-Venäjäksi”.⁸ Yhdysvaltojen tavoitteena on luoda Venäjän rajoille konflikti ja siten heikentää Venäjää. Ukraina esitetään tässä tarinassa sekä lännen käskyläisenä että provokaattorina, joka sotilaallisen varustautumisen ja nationalismin vuoksi on *pakottanut* Venäjän toimimaan. Päävastuullinen ”Ukrainan kriisin” puhkeamiseen on näin ollen länsi, tarkemmin sanoen Yhdysvallat. Venäjän toiminta etäännytetään konfliktista ja kuvataan reaktiona syntyneeseen turvallisuusuhkaan. Näin Venäjän toimijuus piilotetaan vetoamalla sen välttämättömyyteen, tai selittämällä, että Venäjä on muiden toimesta vedetty mukaan konfliktiin, ikään kuin vasten tahtoaan.

Kansallisten turvallisuusongelmien tutkimusjohtajan Igor Botšarnikovin (2022) aivan sodan alussa julkaistussa artikkelissa ”Ukrainan kriisi nykyaikaisen geopoliittisen muutoksen kontekstissa” esittämät argumentit toistuvat myöhemmissä teksteissä. Artikkelissa Botšarnikov selittää konfliktin taustoja Ukrainassa vallalla olevalla Venäjä-vastaisuudella (russofobialla) ja esittää, että Länsi teki Kiovan hallinnosta ”provokaattorin” ja ohjasi sen ärsyttämään Venäjää (ma., 4; Kulakov 2022, 21). ”Kaiken tämän provokatiivisen toiminnan tulos”, kirjoittaa Botšarnikov (2022, 7), ”oli Ukrainan muuttuminen Venäjää kohtaan vihamieliseksi valtioksi, mikä luonnollisesti määräsi konfliktin kärjistymisen ja siirtymisen aseelliseen vaiheeseen”. Muutkin kirjoittajat turvautuvat vastaavaan päättelyketjuun. Venäjän kansalliskaartin tutkimuslaitoksen johtaja, sotatieteiden tohtori Igor Kardash (2022, 16–20) kuvailee yksityiskohdaisesti lännen aseapua Ukrainalle ja tulkitsee, että lännen politiikka on johtanut Ukrainan ja Venäjän välisen sotilaallisen konfliktin syntyyn. Kardashin (ma., 13) mukaan Ukrainan ”militarisaatio” ja ”natsifikaatio” ovat osa länsimaiden Venäjää vastaan suunnattua politiikkaa. Toisin sanoen Ukrainaa ei nähdä toimijana vaan lännen ja Venäjän välisen geopoliittisen kamppailun näyttämönä (ks. myös Kulakov 2022).

Monista muista artikkeleista poiketen Kardash (2022, 20) huomioi sotilaallisen konfliktin Ukrainalle ja Venäjälle aiheuttamat merkittävät aineelliset ja inhimilliset menetykset, mutta hän päättää artikkelinsa ajatukseen, että sotilaallinen erikoisoperaatio on Venäjän ”historiallinen tehtävä”. Tämä tulkinta on nyt tarkastellussa aineistossa harvinainen. Tyypillisempää on

8 Aiheeseen palataan artikkelin seuraavassa osiossa.

argumentaatio, jossa pyritään osoittamaan Venäjän toiminta välttämättömäksi, koska Ukraina muodostaa uhan Venäjän sotilaalliselle ja kansalliselle turvallisuudelle, tai häivyttämään Venäjän toimijuus välttämällä, että länsi ”vetää Venäjän mukaan paikallisiin konflikteihin sen rajojen ympärillä” (Kulakov 2022). Jälkimmäinen selitysmalli on tuttu esimerkiksi Venäjän Sotatieteiden akatemian pitkäaikaisen (1994–2019) presidentin, nyt jo edesmenneen armeijakenraali Mahmut Garejevin sotilaallisten uhkien tyypittelystä. Garejevin monissa eri artikkeleissa toistaman ajatusmallin mukaan muut suurvallat pyrkivät rajoittamaan Venäjän kykyä ylläpitää sen alueellista ja maailmanlaajuista suurvalta-asemaa: niiden päämääränä on puuttua Venäjän sisäisiin asioihin, ”jakaa Venäjä useisiin, keskenään riiteleviin pienvaltioiden, ajaa se syvälle Aasiaan ja siten suojella Yhdysvaltojen etuja Euroopassa” (Garejev 2008, 12; ks. myös 2003).

Aineiston analyysin perusteella hahmottuu kaksi painotuksiltaan hieman erilaista, mutta pääpiirteissään samantyyppistä selitysmallia konfliktin merkityksestä Venäjälle. Nimeämme nämä selitysmallit niiden pääajatuksen mukaisesti uhka- ja uhri-malliksi. Molemmissa lähtökohtana on ajatus, että Ukrainan sotilaallinen vahvistuminen (’militarisaatio’) ja etäännyminen Venäjästä (’natsifikaatio’) muodostavat uhan Venäjän sotilaalliselle ja kansalliselle turvallisuudelle. Selitysmallien välinen painotusero liittyy edellä mainittuun tulkintaan Venäjän roolista konfliktissa. Uhka-selitysmallissa Venäjän toimintaa perustellaan vetoamalla sotilaallisen uhka-ajattelun logiikkaan. Sen mukaisesti sotilaallinen uhka Venäjää kohtaan muodostuu kahden tekijän yhteisvaikutuksesta, joita ovat Ukrainan lännen tuella saavuttama sotilaallinen vahvistuminen ja maan kääntyminen Venäjää vastaan (’anti-Venäjä’). Tähän uhkaan vastaaminen nähdään välttämättömänä, jolloin muodostuu oikeutus Venäjän ’sotilaallisen erikoisoperaation’ toteuttamiselle.

Toisessa selitysmallissa Venäjän oma toiminta on sivuroolissa. Sen sijaan Venäjä nähdään länsimaiden hybridioperaation kohteena, eräänlaisena uhrina. Uhri-selitysmallissa oletetaan, että Yhdysvallat pyrkii säilyttämään ja vahvistamaan maan hegemonista asemaa Venäjän kustannuksella. Konflikti Ukrainassa tulkitaan siis osaksi laajempaa geopolitiittista kamppailua vallasta. Ukrainan toimijuus nähdään alisteisena lännen suurelta yleisöltä kätketyille (ja siis todellisille) intresseille, eli pyrkimykselle heikentää Venäjää ja kyseenalaistaa Venäjän kansainvälinen suurvalta-asema. (Kopylov & Naletov 2022; ks. myös Minic 2022.) Myöhemmin julkaistuissa artikkeleissa toistuu lisäksi ajatus, että lännen vihamielisen toiminnan tavoitteena on aikaansaada vallankumous Venäjällä sekä parantaa läntisen liittouman asemia tulevan laajamittaisen sodan alla (Sivkov 2022; Podberezkin 2022, 94).

Olennaista on, että molemmissa selitysmallissa Ukrainan rooli määritellään joko suhteessa länteen (vasalli) tai Venäjään (anti-Venäjä). Ukrainaa ei siis nähdä itsenäisenä toimijana. Tämä on eittämättä yksi venäläisen sotatieteellisen ja strategisen ajattelun sokea piste.

Venäjän sodan päämäärät?

Heinäkuussa 2022 julkaistuissa artikkeleissa varsin vähäiselle huomiolle jää pohdinta Venäjän ’sotilaallisen erikoisoperaation’ päämäärien toteutumisesta. Useimmissa artikkeleissa toistetaan Kremlin sotaretoriikasta tutut ajatukset Ukrainan pakottamisesta rauhaan Donetskin ja Luhanskin alueilla sekä tämän jälkeen toteutettavasta ja koko Ukrainaa koskevasta ’denatsifikaatiosta’. Vuoden lopulla, marraskuussa 2022, julkaistussa kolmannessa numerossa

muutamat kirjoittajat pohtivat Venäjän vaihtoehtoja sodan edetessä. MGIMO-yliopiston sotilaspolitiikan tutkimuskeskuksen johtaja Aleksei Podbereskinin (2022, 97) mukaan Venäjällä on kaksi vaihtoehtoa Ukrainassa: maan täydellinen tuhoaminen tai tyytyminen Krimin ja Donetskin alueiden haltuunottoon. Samaan aikaan Venäjän valtionjohdon tulisi varautua konfliktin mahdolliseen laajentumiseen alueelliseksi sodaksi (ma., 92).

Useimmissa artikkeleissa jää avoimeksi olennainen kysymys: miten Venäjän 'sotilaallisen erikoisoperaation' menestys tai epäonnistuminen määritellään? Venäjän sotatieteiden akatemian varajohtaja Sergei Modestovin heinäkuussa 2022 julkaistu artikkeli on yksi harvoista tähän kysymykseen vastaavista. Modestovin (2022, 57–58) keskeinen ajatus on, että erikoisoperaatio pitäisi määritellä uudelleen "strategiseksi terrorisminvastaiseksi operaatioksi". Tämän myötä Venäjä voisi määritellä niin siviilit kuin sotilaatkin "kansainvälisiksi terroristeiksi" ja kohdella heitä sen mukaisesti. Modestov siis puhuu pidäkkeettömän voimankäytön puolesta. Artikkelissa hän erittelee kolme operaation keskeistä tavoitetta: Ukrainan aseellisen vastarinnan murtaminen ('demilitarisaatio') ja maan poliittisen järjestelmän muuttaminen Venäjän intressien mukaisesti ('denatsifikaatio'). Kolmantena, julkilausumattomana tavoitteena on luoda kynnyksensä Nato-maita vastaan, jotka Modestovin mukaan ovat ilmoittaneet "olevansa valmiita toteuttamaan ilman Naton tai YK:n mandaattia rauhanturvaoperaation Ukrainan alueella". (Ma., 59.) Tämä väite kuvaa hyvin paitsi Modestovin myös monen muun samassa aikakauslehdessä julkaistun artikkelin eetosta. Teksteissä kierrätetään Kremlin sotaretoriikkaa sen sijaan, että väitteitä tarkasteltaisiin kriittisen tieteellisen analyysin keinoin.

Yksityiskohtaisempaa keskustelua Venäjän hyökkäyssodan tavoitteista käydään sanomalehtien sivuilla ja sotatieteellisen tutkimusyhteisön ylläpitämällä keskustelupalstoilla. Yksi tällaisista foorumeista on *Kansallisen turvallisuuden ongelmien tutkimuskeskus*, jonka kotisivuilla on julkaistu muutamia Ukrainan sotaa käsitteleviä kannanottoja. Kesäkuussa 2022 sivustolla julkaistiin filosofian tohtori, Venäjän yleisesikunta-akatemian tutkija Oleg Belkovin (2022a) artikkeli Ukrainan 'denatsifikaatiosta'. Tämä nimenomainen artikkeli on kiinnostava, sillä Venäjän toiminta miehityksellä Ukrainan alueilla on linjassa Belkovin esittämien tulkintojen kanssa. Virallisemmilla foorumeilla asioita harvemmin esitetään kuitenkaan näin suoraan. Belkovin mukaan Venäjän erikoisoperaation sotilaallisena tavoitteena tulee olla Ukrainan täydellinen antautuminen (ven. *kapituljatsija*) ja koko maan miehittäminen. Tämä ei kuitenkaan Belkovin mukaan riitä turvaamaan Venäjän sotilaallista ja kansallista turvallisuutta. Toisessa vaiheessa on toteutettava 'denatsifikaatio' eli Ukrainan nykyisen kansalaisyhteiskunnan ja poliittisen järjestelmän perusteiden hajottaminen. Tätä prosessia tulisi Belkovin mukaan ohjaamaan Venäjän sotilas- ja siviilihallinto, jonka toiminta kohdistuisi kaikkeen yhteiskunnalliseen elämään poliittisista instituutioista, kieleen, kirjallisuuteen ja koulutukseen, erityisesti historianopetukseen.

Venäjän miehityshallinnon tavoitteena olisi Belkovin mukaan luoda "uusi ukrainalainen identiteetti", jonka perustana olisi käsitys Ukrainasta ja Venäjästä yhtenäisenä kansana. Näin Belkov toistaa presidentti Putinin tunnetuksi tekemää tulkintaa Ukrainasta osana Venäjän imperiumia. Belkovin tekstissä toistuu myös edellä kuvattu uhri-selitysmalli, jossa konfliktin asetelma käännetään pääläelleen. Tämän selitysmallin mukaan länsi on tehnyt Ukrainasta anti-Venäjän, ja nyt Venäjän tehtävänä on estää länttä saavuttamasta tavoitteitaan ja samalla

puhdistaa Ukraina natsismista. Kuten monet muutkin aiheesta kirjoittavat, Belkov rinnastaa Ukrainan nationalismin ja natsismin keskenään, perustelematta väitettä mitenkään. Kremlin sotaretoriikasta tutut fraasit Kiovan hallinnon natseista tai vuosia jatkuneesta venäläisten 'kansanmurhasta' Ukrainassa kiertävät näissä populaareissa sekä jopa akateemisissa julkaisuissa. Näin Kremlin sotaretoriikan kaukupohja laajenee ja saa asiantuntijapuheen kautta lisää uskottavuutta.

Marraskuussa 2022 julkaistu kenraalimajuri Oleksandr Smolovyn (2022) kirjoitus täydentää Belkovin ajatuksia. Smolovyn tekstin aiheena on tulevaisuuden sotilaalliset konfliktit, jotka hän jakaa seitsemään eri vaiheeseen. Ennen varsinaista aseellista vaihetta hyökkääjä pyrkii luomaan suotuisat olosuhteet itselleen lojaalin (ja aseistetun) opposition tuella. Viimeisessä vaiheessa tuhoaan järjestelmällisesti vastarintapesäkkeet ja perustetaan hyökkääjälle lojaali hallinto. Kiinnostavaa on, että Venäjän ensisijaisena tavoitteena hyökkäyksen alkuvaiheessa olisi ollut Ukrainan poliittisen johdon likvidointi (Zaprodskyi ym. 2022), eli tilanne olisi edennyt Smolovyn kaavion näkökulmasta päinvastaisessa järjestyksessä. Smolovy ei omassa kirjoituksessaan ota suoraa kantaa sotatapahtumiin Ukrainassa. Hänen esittämässä johtopäätökset voidaan kuitenkin lukea epäsuorana tukena Venäjän sodankäyntitavalle. Smolovy nimittää tulevaisuuden sodan ”yhdistelmä sodaksi” (ven. *Kombinatsionnaja voina*), jonka ”pääsääntö on sääntöjen puuttuminen, mikä tarkoittaa, että sellaisessa sodassa ei ole mitään kiellettyä” (Smolovy 2022, 86).

Näennäishistoriallisia viittauksia ja arvoihin vetoamista

Viholliskuvat sotatoimien oikeuttamisen välineenä

Viholliskuvien ytimessä on dualistinen, mustavalkoinen ajattelu. Niissä tiivistyy jako oman viiteryhmän hyviin ja jaloihin ominaisuuksiin, joiden vastapoolina on 'uhkaavan toisen' karkinpuolinen pahuus, rappio ja moraalittomuus (ks. esim. Vuorinen 2012, 3–5; Harle 1994; Parpei 2021). Venäjällä tätä dualismia on etenkin 2000-luvun aikana sovellettu myös retrospektiivisesti Venäjän ja sen edeltäjien sotilaallisiin toimiin. Siinä missä suuressa osassa eurooppalaisia maita on siirrytty jälkikansalliseen, kriittiseen historian tarkasteluun ja myytien purkamiseen, Venäjällä on valittu päinvastainen suunta ja vahvistettu tarkoin valikoidun historiakuvaston käyttöä nykypäivän politiikan välineenä. (Ks. esim. Malinova 2017; Laine 2020; Parpei 2022.)

Etenkin 'Suurta isänmaallista sota' koskevat propagandistiset mielikuvat ja retoriikka, jossa nuhteettomat neuvostosotilaat nujertavat fasismin, on otettu tehokäyttöön Ukrainan sotaan liittyvässä historiaa hyödyntävässä propagandassa. Menneisyyteen peilattavien viholliskuvien avulla korostetaan siis Venäjään kohdistuvaa uhkaa ja toisaalta alleviivataan maan syyttömyyttä meneillään oleviin tapahtumiin. Toisaalta myös tästä aineistosta nousee esiin väitteitä, joissa Ukrainan roolia vähätellään ja se nähdään länsivaltojen vasallina eli tahdotto- mana toteuttajana. Näin Ukrainan poliittisen järjestelmän pakottamisesta väkivalloin Venäjän haluamaan muottiin tehdään osa kansallista, venäläistä historian jatkumoa, jossa Venäjä kerta toisensa jälkeen joutuu puolustautumaan ulkoista uhkaa vastaan ja on samalla 'lännen'

juonittelun ja vallanhalun viaton uhri (ks. esim. Carleton 2017; Norris 2006; Parpei 2021). Menneisyyden käyttämisessä toimien oikeuttamisessa hyödynnetään edellisessä osiossa kuvailtuja uhka- ja uhri-selitysmalleja, ja ne kietoutuvat pitkälti toisiinsa.

Aiempana käsiteltyjen sotatieteellisten julkaisujen tapaan myös historiportaalin 'erikoisoperaatiota' koskevissa teksteissä on pääkehysenä dualistinen ajatus Venäjän ja lännen geopoliittisesta vastakkainasettelusta, historiallisesta 'russofobiasta' ja lännen dominointipyrkimyksistä, jotka kulmineituvat Ukrainassa. Näiden oletettujen pyrkimysten tiimoilta muun muassa todetaan, ettei Venäjää ole koskaan haluttu osaksi eurooppalaisten kansojen perhettä ja että Venäjän ja lännen arvoriitidilla on 'metafyysinen ja eksistentiaalinen' ydin (Muza 2022a, 34, 40). Kyynisen, 'liberaalifasismia' harjoittavan lännen esitetään käyvän 'totaalista sotaa' Venäjää ja sen arvoja vastaan, mikä nähdään juurisyynä 'erityisoperaation' tarpeelle (Voronova 2022, 41–42).

Erityisesti Donbassin alue nostetaan esille tämän 'banderalais-fasistisen, amerikkalais-natolaisen ekspansion' vastustamisen ytimenä, jossa on käyty tuhoamissotaa ja harjoitettu kulttuurista ja kielellistä kansanmurhaa venäläisiä kohtaan. Eräs kirjoittajista (Voronova 2022, 42) käyttää tähän liittyen termiä 'venäläinen holokausti' (ks. myös esim. Muza 2022b). Venäjän kehystäminen uhriksi konkretisoituu näin myös ruohonjuuritasolla väitetyn venäläisväestön sortamisen myötä. Donbass nähdään venäläisen maailman henkisenä linnakkeena, joka tarjoaa "kokeellisen alustan venäläiselle tulevaisuudelle" (Voronova 2022, 45). Eräässä teksteistä siteerataan Aleksandr Prokhanovia, jonka mukaan 'Pyhä Venäjä' ilmentyy ja 'hohtaa' Novorossijan alueella, jossa "venäläiset taistelevat universaalien onnellisuuden puolesta vastaan ahneita maailmanpankkiireja, pedonkaltaisia fasisteja, jotka jälleen rikkaruohojen tavoin itivät hitlerismin ruskeista siemenistä" (Muza 2022b). A. A. Prokhanov (2022b, 212) itse kuvailee Donbassia "maailman sisimmäisenä keskuksena", jossa "jumalallinen Krim ja saatanallinen länsi --- käyvät tappavaa taistelua – ikuista ja armoitonta". Joissakin teksteissä käytetty retoriikka irtoaa näin akateemisista konventioista kohti uskonnollisen dualismin ja jopa fundamentalismin kuvastoa. Tässä suhteessa historiasivustolla julkaistu aineisto eroaa selvästi sotatieteellisistä teksteistä, vaikka pääteemat ovatkin samoja.

Oma kansallismielisyys tavataan esittää Venäjällä isänmaallisuutena ja muualla – etenkin entisissä neuvostotasavalloissa – epäilyttävänä ääritöimintana. Ukrainalaisten tapauksessa isänmaallisuus siis kuvataan natsismina, jota niin kutsuttu länsi tarkoituksellisesti tukee horjuttaakseen Venäjää. Niinpä Ukrainassakin kuvaillaan syntyneen keinotekoinen 'kvasi-ideologia', jonka muotoutumista Nato ja Yhdysvallat ovat tukeneet ja joka toimii ukrainalaisille 'henkisenä huumausaineena'. Tähän 'banderalaiseen nationalismiin, russofobiaan, uuspakannallisuuteen ja satanismiin' pohjautuvaan ideologiaan kuuluu erään kirjoittajan mukaan olennaisesti vääristelevä historianäkemyks, joka haastaa Ukrainan roolin osana Venäjän kansallista kertomusta ja nostaa valheellisesti esiin sen itsenäistä toimijuutta. Koko maan – sen presidenttiä myöten – esitetään olevan vääristelylle rakentunut korttitalo. (Trushin 2022, 27–32; ks. myös Antonov 2022.) Eräässä artikkelissa peilataan 30-luvun ukrainalaisten äärintationalistien näkemyksiä nykytilanteeseen Ukrainassa ja väitetään, että 'ukronatsismin' tavoitteena on aina ollut tuhota Venäjä (Kiknadze 2022). Näin saadaan korostettua historiallista, jatkuvaa tai toistuvaa eksistentiaalista uhkaa Venäjää kohtaan perusteena 'erikoisoperaatiolle'.

Venäläisen propagandan piirteisiin kuuluu niin kutsuttu peilaaminen (engl. *accusation in a mirror*), jossa toista osapuolta syytetään siitä, mitä itse on tehty tai aiotaan tehdä (Marcus 2012). Tällä saadaan ylläpidettyä mielikuvatasolla tiukkaa jakoa oman nuhteettoman viite-ryhmän ja pahan vihollisen välillä sekä siirrettyä huomio vastapuolen väitettyihin tekemiin. Niinpä esimerkiksi muotoilu ”natsismi on ideologinen virtaus, joka esittää yhden kansakunnan ylivaltaa yli muiden ja sen perusteella pitää mahdollisena sortaa niitä tai tuhota ne” (Gerasimov 2022) näyttää Ukrainan viitekehityksessä ja Venäjän oman toiminnan valossa järjettömältä mutta on peilaamisen ja Venäjän sotaretoriikan näkökulmasta täysin johdonmukainen. Samalla tavoin hyökkäyssota Ukrainaa vastaan voitiin yksiselitteisesti kehystää puolustautumiseksi lännen provokaatiota vastaan. ”Venäjä ei koskaan ole hyökännyt”, väitti useampikin taho keväällä 2022 mukaillen vakiintunutta ajatusmallia uhkiin reagoivasta, vihollisten piirittämästä maasta (Jacobson 2022; *Orthodox Times* 2022; ks. myös Putin 2016).

Niin ikään Butsan siviileiden joukkomurhan paljastuminen innoitti erään kirjoittajista tekstiin, jonka mukaan ”natsimuodostelmien harjoittama kyyninen rauhallisten siviilien teoittaminen” koetettiin lavastaa venäläisten sotilaiden tekemäksi. Tässä juonimisessa olivat mukana läntiset neuvonantajat, ”temppeujen ja väärännösten mestarit” jollaisten kontolla oli kirjoittajan mukaan muitakin vastaavia lavastuksia kautta historian. (Ilyin 2022a; ks. myös Manoilo ym. 2022, 53–54.) Samassa hengessä kuvaillaan venäläisten sotavankien – ”nuorten poikien, todellisten patrioottien” – kokemaa kohtelua, ”villii väkivaltaa todellisten hirviöiden käsissä”. Äärimmäisissä viholliskuvissa vastapuolen ihmisyyttä kielletään, ja niin tekee myös kirjoittaja todetessaan, että sotavankien väitetyt kiduttajat eivät ole enää ihmisiä. Juuria käytökselle haetaan vuodesta 1941 ja natsien Ukrainan-miehityksestä, jolloin kirjoittajan mukaan rikollisia käytettiin rankaisuosastoina. (Ilyin 2022b.)

'Denatsifikaatio' ratkaisuna

Myös vihollisen vastakohta, eli sankari, löytyy venäläisestä toisen maailmansodan ympärille rakennetusta historiakuvastosta:

Heidän [ukrainalaisten vihollisten, kirjoittajan lisäys] tiellään seisovat läpi tulen elämän vuoksi kuolemaan kulkeneiden vapauttajien jälkeläiset. Venäläinen vapauttajasoturi takaa tänä päivänä vapauden ja oikeuden elämään --- venäläinen sankari, joka tuli pelastamaan meidät kaikki natsismin uudelta kierrokselta. (Ilyin 2022b)

Samassa hengessä julkaistiin kokonainen innoittunut ja uskonnollisia metaforia viljelevä kirjoitus edellä mainitulta Prokhanovilta 'voiton ideologiasta' venäläisessä kulttuurissa. Venäjän historiallisia voittoja ylistävässä tekstissä esitettiin nykypolvien tehtäväksi korjata vuoden 1991 tuhot, todettiin 'Krimin palauttamisen Venäjälle' olleen tärkein osa Venäjän 'ihmeellistä ylösnousemusta' sekä asetettiin vastakkain Naton jihadistit' ja Venäjän voiton merkin alla parhaillaan käymä 'pyhä sota' (Prokhanov 2022a).

Vielä maaliskuussa retoriikassa pidettiin erillään 'natsit' – joita edustivat Ukrainan hallinto ja sotilaat – ja niin sanottu tavallinen kansa. Niinpä sotavankien väitettyä kohtelua käsittelevän artikkelin kirjoittaja julisti, ettei ”voi kutsua näitä ihmisiä ukrainalaisiksi. Viljelijöiden

ja kasakoiden ylpeällä kansalla ei ole mitään tekemistä tämän joukon kanssa” (Ilyin 2022b).⁹ Kun ukrainalaisten vastarinta osoittautuikin odotettua sinnikkäämmäksi ja yhtenäisemmäksi, maalitolppia oli viholliskuvaston osalta siirrettävä kattamaan laajemmin koko kansa. Huh- tikuussa alkoikin vahvistua väite, että koko Ukrainan kansa oli kahdeksan vuoden aikana muuttunut veljellisestä vihamieliseksi Venäjää kohtaan ja natsismi ”tunkeutunut syvälle kan- san ja armeijan tietoisuuteen” Yhdysvaltain kannustamana (Gerasimov 2022).

Ratkaisuksi näissäkin teksteissä esitetään ’denatsifikaatiota’. Sen tiimoilta artikkelin eri- tyypisistä aineistoista löytyy paitsi yhteinen tematiikka, myös yhteinen toimija: molempiin aiheesta on kirjoittanut Oleg Belkov. Esimerkiksi onnistuneesta denatsifikaatiosta nostetaan Saksan kohtelu toisen maailmansodan jälkeen. Siihen todetaan tarvittavan arvojen uudel- leentarkastelu myös Venäjällä, jotta natsismista vapautettavalle Ukrainalle olisi tarjota aito ja houkutteleva, henkisiin arvoihin pohjautuva vaihtoehto ”egoistiselle länsimaiselle elämänta- valle” (Gerasimov 2022) ja ’uusi identiteetti’, jonka perustana on ymmärrys Venäjän ja Uk- rainan ’etnogeneettisestä’, geopoliittisesta ja historiallisesta yhteenkuuluvuudesta. (Belkov 2022b, 45; ks. myös kappale ”Venäjän sodan päämäärät”.) Ukrainan ’puhdistuksen’ tulee myös historiportaalin tekstien mukaan ulottua kaikkiin yhteiskunnan instituutioihin ja kulttuu- rituotteisiin koulukirjoista museoihin ja teattereista konserttisaleihin: ”Jos denatsifikaatio toteutetaan järjestelmällisesti, se ratkaisee kaikki muut ongelmat” (Chernjakhovskii 2022; ks. myös Belkov 2022b). Ukrainan denatsifikaation nähtiin niin ikään olevan paitsi osa ”uu- den maailmanjärjestyksen vakiinnuttamista” (Belkov 2022b, 47), myös ”looginen päätepiste Suurelle isänmaalliselle sodalle” (Rubtsov 2022). Väite pohjautuu syytökselle ukrainalaisten veljeilystä natsien kanssa toisen maailmansodan aikana ja osuvasti heijastelee aiemmin mai- nittua historiallisten syy-seuraussuhteiden logiikan purkamista ja uudelleen järjestelyä.

Myös denatsifikaatiota käsittelevissä kirjoituksissa lähtökohtana oli, että ’paha’ voidaan juu- ria pois ja palauttaa Ukraina jonkinlaisen uudelleen koulutuksen kautta ’hyvän’ piiriin, eli takaisin Venäjän huomaan ja valvontaan, pois lännen rappiollisista houkutuksista. Vaikka Venäjän hal- linnon taholta on varsinkin loppusyksystä väitetty, ettei erikoisoperaation tavoite ole syrjäyt- tää Ukrainan nykyistä johtoa, historiportaalin kirjoituksissa annetaan sekä implisiittisesti että eksplisiittisesti ymmärtää, ettei denatsifikaatiota ja demilitarisatiota voida käytännössä viedä loppuun ilman tätä toimenpidettä, koska ”alueellisesti ’itsenäinen’ [lainausmerkit tekstissä] ja uusnatsistinen Ukraina --- pysyy sotilaallisen uhan lähteenä Venäjälle” (Belkov 2022b, 42).

Keskustelua ja tutkimuksen suuntaviivoja

Venäjän sotatieteellinen tutkimusyhteisö käy keskustelua Venäjän tavoitteista ja konfliktin dynamiikasta Kremlin sotaretoriikasta tutuin fraasein. Sotilaallisen konfliktin merkitystä Venäjälle selitetään rinnakkaisten, joskin keskenään ristiriitaisten selitysmallien avulla. Uh- ka-mallissa Venäjän toimintaa oikeutetaan korostamalla lännen tuella tapahtuvaa Ukrainan sotilaallista varustautumista ja jopa integroitumista läntisiin sotilaallisiin rakenteisiin (ennen kaikkea Natoon). Sotilaallisen voiman käyttö Ukrainassa tähtää siis tämän uhan eli Ukrainan

⁹ Syksyn aikana sivustolta oli poistettu Andrei Sementkovskin 6.3. julkaistu artikkeli, jossa tätä eroa korostettiin vielä painokkaammin sekä pohdittiin, mitä ’Suuresta isänmaallisesta sodasta’ voitaisiin oppia erityisoperaation hyödyksi.

sotilaallisen voiman (kasvun) ”neutraloimiseen”. (Kulakov 2022, 31.) Tämän selitysmallin rinnalla käynnissä oleva konflikti nähdään Yhdysvaltojen ja sen liittolaisten ja Venäjän välisenä geopoliittisena kamppailuna vallasta. Konflikti Ukrainassa on lännen juoni, jonka päätavoitteena on Venäjän heikentäminen. Konflikti ei myöskään rajoitu Ukrainaan, vaan kamppailua käydään myös Venäjän sisällä horjuttamalla yhteiskunnallista tasapainoa. Nämä kaksi selitysmallia eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan enemmänkin kyse on strategisen tason narratiiveista, joilla voidaan perustella sekä sodan lopettaminen (Ukrainan muodostaman uhan poistuminen) että sen jatkaminen (eksistentiaalisen uhan muodostuminen Venäjän valtaregiimille).

Venäjän sotahistoriallisen seuran ylläpitämällä sivustolla julkaistut tekstit viestittävät pitkälti samaa sanomaa laajemmalle lukijakunnalle hieman toisentyyppisin, tunteisiin vetoavin ja jopa uskonnollista retoriikkaa hyödyntävin painoituksin. Keskeisiä ovat viittaukset toiseen maailmansotaan erityisesti viholliskuvien (natsismi) kautta, Ukrainan esittäminen Venäjälle vihamielisen ’lännen’ vasallina ja sekä ajatus ukrainalaisen yhteiskunnan totaalista palauttamisesta Venäjän yhteyteen ’denatsifikaation’ avulla. Lännen aikaansaamaa ja ylläpitämää konfliktiä kuvataan osana historiallista ja eksistentiaalistista jatkumoa, minkä voi nähdä sisältävän implisiittisesti viittauksen eksistentiaaliseen uhkaan, ja lukijat pyritään vakuuttamaan vetoamalla venäläisiin arvoihin vastakohtana läntiselle liberaalille rappiolle.

Pääosa tämän artikkelin analyysissä käytetystä aineistosta on kirjoitettu ennen Ukrainan syyskuussa toteuttamaa menestyksestä vastahyökkäystä. Suurin osa läntisistä tarkkailijoista arvioi jo ennen näitä tapahtumia, ettei Venäjä tule saavuttamaan operaatiolle asetettuja tavoitteita. Toisaalta Venäjä on kerta toisensa jälkeen nostanut sodan panoksia. Näin tapahtui syyskuun puolivälissä, kun presidentti Putin ilmoitti liikekannallepanosta Venäjällä ja uhkaili Ukrainaa ja sen tukijoita ydiniskun mahdollisuudella (Putin 2022b) ja edelleen syyskuun loppussa, kun hän ilmoitti ’alueliitoksista’ sekä jatkoi lännen syyttämistä yhä kovenevin äänenpainoin (Putin 2022c). Kremlin sotaretoriikkaa myötäilevät asiantuntijapuheenvuorot osaltaan vahvistavat odotuksia sodan jatkamisesta. Kirjoituksissa toistetaan voimakkaita viholliskuvia Ukrainasta ja tulkitaan konflikti osaksi lännen Venäjälle vihamielistä politiikkaa. Sen sijaan kysymys Venäjän toiminnan pidäkkeistä jää hyvin vähäiselle huomiolle. Tutkimusyhteisö ei myöskään pohdi kriittisesti Venäjän roolia sodan eri vaiheissa. Edellä sanotun perusteella näyttäisi siltä, ettei Venäjällä ole tilaa pohdintoille siitä, miten sota päätetään tilanteessa, jossa Venäjän asema on muuttunut kestävämmäksi. Tämä tekee tilanteen, jos mahdollista, entistäkin vaarallisemmaksi.

Lähteet

- Antonov, Sergei (2022): Украинский национализм: история смертельной трансформации. *Istorija.rf*, 11.3.2022. <https://histrf.ru/read/articles/ukrainskiy-nacionalizm-istoriya-smertelnoy-transformacii>, 4.12.2022.
- Arendt, Hannah (1976/1951): *The origins of totalitarianism*. Lontoo: A Harvest Book.
- Belkov, Oleg (2022a): ”Денацификация Украины”, 30.6.2022. <https://nic-pnb.ru/politicheskij-krizis-na-ukraine/denacifikacija-ukrainy/>, 4.12.2022.
- Belkov, Oleg (2022b): ”Денацификация Украины как понятие и явление: цели, этапы, методы”. *Ideologija budushego. Obshchestvenno-politicheskij zhurnal*, 6, 40–48. https://histrf.ru/files/ideology_of_future_6.pdf, 4.12.2022.

- Biersack, John & Shannon O'Lear (2015): "The geopolitics of Russia's annexation of Crimea: Narratives, identity, silences, and energy". *Eurasian Geography and Economics*, 55(3), 247–269.
- Botšarnikov, Igor (2022): "Украинский кризис в условиях современных геополитических трансформаций". *Vestnik Akademii Voennykh Nauk*, 78(1), 4–12.
- Carleton, Gregory (2017): *Russia: The story of war*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Chernjakhovskii, Sergei (2022): Центральное звено: денацифицирующая реконструкция. *Istorija.rf*, 4.4.2022. <https://histrf.ru/read/articles/centralnoe-zveno-denacifiruyushchaya-rekonstrukciya>, 4.12.2022.
- Fink, Anya & Michael Kofman (2020): Russian strategy for escalation management: key debates and players in military thought. CNA, huhtikuu 2020. <https://www.cna.org/reports/2020/04/DIM-2020-U-026101-Final.pdf>, 4.12.2022.
- Garejev, Mahmut (2003): "Доклад президента академии военных наук генерала армии М.А.Гареева". *Vestnik Akademii Voennykh Nauk*, 3(2), 9–17.
- Garejev, Mahmut (2008): "Национальные интересы и национальная безопасность России на современном этапе". *Vestnik Akademii Voennykh Nauk*, 22(1), 8–12.
- Gerasimov, Grigorii (2022): "Денацификация Германии и Украины: общее и особенное". *Istorija.rf*, 5.4.2022. <https://histrf.ru/read/articles/denacifikaciya-germanii-i-ukrainy-obshchee-i-osobennoe>, 4.12.2022.
- Götz, Elias & Jørgen Staun (2022): "Why Russia attacked Ukraine: Strategic culture and radicalized narratives". *Contemporary Security Policy*, 43(3), 482–497.
- Harle, Vilho (1994): "On the concepts of the 'other' and the 'enemy'". *History of European Ideas*, 19(1–3), 27–34.
- Ilyin, Andrei (2022a): "История фейков и подделок: кто стал крестным отцом газетных уток из Бучи". *Istorija.rf*, 5.4.2022. <https://histrf.ru/read/articles/istoriya-feykov-i-poddelok-kto-stal-krestnym-otcom-gazetnyh-utok-iz-buchi>, 4.12.2022.
- Ilyin, Andrei (2022b): "Забвению не подлежит. Истоки насилия неонацистов над военнопленными". *Istorija.rf*, 31.3.2022. <https://histrf.ru/read/articles/zabveniuyu-ne-podlezhit-istoki-nasiliya-neonacistov-nad-voennoplennymi>, 4.12.2022.
- Jacobson, Louis (2022): "Russian spokesman's statement ignores centuries of Russian attacks". *PolitiFact*, 21.2.2022. <https://www.politifact.com/factchecks/2022/feb/21/dmitry-peskov/russian-spokesmans-statement-ignores-centuries-rus/>, 4.12.2022.
- Kardash, Igor (2022): "Исторические аспекты политики запада по военной конфронтации украины с Россией". *Vestnik Akademii Voennykh Nauk*, 79(2), 13–20.
- Kiknadze, Vladimir (2022): "Нацизм как идеология киевского режима и задачи спецоперации по денацификации Украины: политико-правовой анализ". *Ideologija budushhego. Obshestvenno-politicheskij zhurnal*, 6, 24–39. https://histrf.ru/files/ideology_of_future_6.pdf, 4.12.2022.
- Kopylov, I.A. & A.A. Naletov (2022): "Современная военно-политическая обстановка и ее влияние на национальную безопасность российской федерации". *Vestnik Akademii Voennykh Nauk*, 80(3), 24–31.
- Krugly stol (2022a): "КРУГЛЫЙ СТОЛ: Украинский кризис в условиях трансформации современного миропорядка: тенденции развития и пути разрешения". *Vestnik Akademii Voennykh Nauk*, 79(2), 4.
- Kulakov, A. A. (2022): "Украинский кризис как следствие политики США и их союзников (коллективного запада) по созданию пояса стратегического окружения РОССИИ". *Vestnik Akademii Voennykh Nauk*, 79(2), 21–32.
- Laine, Veera (2020): "New generation of victors: Narrating the nation in Russian presidential discourse, 2012–2019". *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization*, 28(4), 517–540.
- Malinova, Olga (2017): "Political uses of the great patriotic war in Post-Soviet Russia from Yeltsin to Putin". Teoksessa: J. Fedor, M. Kangaspuro, J. Lassila & T. Zhurzhenko (toim.) *War and memory in Russia, Ukraine and Belarus*. Cham: Palgrave Macmillan, 43–70.
- Manoilo, Andrei, Anatolii Petrenko & Konstantin Strigunov (2022): "Основные аспекты информационной войны Украины и запада против России в ходе спецоперации". *Ideologija budushhego. Obshestvenno-politicheskij zhurnal*, 6, 49–56. https://histrf.ru/files/ideology_of_future_6.pdf, 4.12.2022.

- Marcus, Kenneth L. (2012): "Accusation in a mirror". *Loyola University Chicago Law Journal*, 43(2), 357–393.
- Minic, Dimitri (2022): Russia's invasion of Ukraine. A political-strategic break? IFRI, maaliskuu 2022. https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/d.minic_invasion_russe_ukraine_2022_us.pdf, 4.12.2022.
- Modestov, Sergei (2022): "Политико-правовые аспекты специальной военной операции на Украине как стратегической контртеррористической операции". *Vestnik Akademii Voennykh Nauk*, 79(2), 53–59.
- Muza, D. E. (2022a): "Ценностный антагонизм Запада и России в историко-философском измерении (взгляд из Донбасса)". *Ideologija budushego. Obshestvenno-politicheskij zhurnal*, 5, 34–40. https://histrf.ru/files/ideology_of_future_part5.pdf, 4.12.2022.
- Muza, D. E. (2022b): Украина и Донбасс как арена цивилизационно-геополитического противостояния России и Запада. *Istorija.rf*, 11.3.2022. <https://histrf.ru/magazine/article/ukraina-i-donbass-kak-arena-civilizacionno-geopoliticheskogo-protivostoyaniya-rossii-i-zapada>, 4.12.2022.
- Norris, Stephen M. (2006): *A war of images. Russian popular prints, wartime culture, and national identity 1812–1945*. DeKalb: Northern Illinois University Press.
- Orthodox Times* (2022): "Kirill's provocative statement: Russia has never attacked anyone". *Orthodox Times*, 4.5.2022. <https://orthodoxtimes.com/kirills-provocative-statement-russia-has-never-attacked-anyone/>, 4.12.2022.
- Parpei, Kati (2021): "Enemy images in the Russian national narrative". Teoksessa: K. Pynnöniemi (toim.) *Nexus of patriotism and militarism in Russia*. Helsinki: Helsinki University Press.
- Parpei, Kati (2022): "A thousand years of history": References to the past in the addresses to the Federal Assembly by the president of Russia, 2000–19'. Teoksessa: R. Välimäki (toim.) *Medievalism in Finland and Russia*. Lontoo: Bloomsbury, 39–56.
- Podberezhkin, A. I. (2022): "Развитие стратегической обстановки после февраля 2022 года и политика России". *Vestnik Akademii Voennykh Nauk*, (80) 3, 92–101.
- Prokhanov, A. A. (2022a): "Идеология Русской Победы: наши священные коды". *Ideologija budushego. Obshestvenno-politicheskij zhurnal*, 5, 6–12. https://histrf.ru/files/ideology_of_future_part5.pdf, 4.12.2022.
- Prokhanov, A. A. (2022b): "Донбасский вектор русской истории". *Ideologija budushego. Obshestvenno-politicheskij zhurnal*, 6, 20–23. https://histrf.ru/files/ideology_of_future_6.pdf, 4.12.2022.
- Putin, Vladimir (2016): Puhe Venäjän liittokokoukselle, 1.12.2016. <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/53379>, 4.12.2022.
- Putin, Vladimir (2022a): Puhe Venäjän kansalaisille, 24.2.2022. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/67843>, 4.12.2022.
- Putin, Vladimir (2022b): Puhe Venäjän kansalaisille, 21.9.2022. <http://www.kremlin.ru/events/president/news/69390>, 4.12.2022.
- Putin, Vladimir (2022c): Puhe Venäjän kansalaisille, 30.9.2022. <http://www.kremlin.ru/events/president/news/69465>, 4.12.2022.
- Puurunen, Mari (2020): Sotatieteiden akatemian roolista sotilasdoktriinien valmistelussa. Uhkien perusteet. Sotataidon laitos, Julkaisusarja 3, Työpapereita 23. <https://www.doria.fi/handle/10024/181639>, 4.12.2022.
- Pynnöniemi, Katri (2016): "The metanarratives of Russian strategic deception". Teoksessa: K. Pynnöniemi & A. Rácz (toim.) *Fog of falsehood. Russian strategy of deception and the conflict in Ukraine*. FIIA Report No. 45. Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs.
- Pynnöniemi, Katri (toim.) (2021): *The nexus of patriotism and militarism in Russia: Quest for internal cohesion*. Helsinki: Helsinki University Press.
- Pynnöniemi, Katri (2022): "The global hybrid war and the role of China in Russian strategic thinking". Teoksessa: *Understanding the broader Transatlantic security implications of greater Sino-Russian military alignment*. CSIS Report. Washington: Center for Strategic & International Studies.
- Revaitis, Algirdas (2018): "Contemporary warfare discourse in Russia's military thought". *Lithuanian Annual Strategic View*, 16. DOI: 10.2478/lasr-2018-0010.

- Rubtsov, Juri (2022): "Битва с нацизмом продолжается: операция по денацификации Украины есть логическое завершение Великой Отечественной войны". *Ideologija budushego. Obshestvenno-politicheskij zhurnal*, 5, 13–16. https://histrf.ru/files/ideology_of_future_part5.pdf, 4.12.2022.
- Semyonov, Dmitrii (2022): "Россия войны не начинает. Она их заканчивает". *Krasnaja Zvezda*, 2.3.2022.
- Sivkov, K. V. (2022): "Вероятный характер третьей мировой войны". *Vestnik Akademii Voennykh Nauk*, 80(3), 102–109.
- Smolovy, A. V. (2022): "Военные конфликты будущего: современный взгляд". *Vestnik Akademii Voennykh Nauk*, 80(3), 80–87.
- Sotahistoriailisen seuran verkkosivut (2022): Rossijskoe voenno-istoricheskoe obshchestvo. <https://rvio.histrf.ru/>, 13.12.2022.
- Spiessens, Anneleen (2019): "Deep memory during the Crimean crisis – References to the Great Patriotic War in Russian news translation". *Target*, 31(3), 398–419.
- Trushin, A. S. (2022): "Война фейков: информационное противоборство в ходе спецоперации по демилитаризации и денацификации Украины". *Ideologija budushego. Obshestvenno-politicheskij zhurnal*, 5, 27–33. https://histrf.ru/files/ideology_of_future_part5.pdf, 4.12.2022.
- Voronova O. E. (2022): "Духовная безопасность русского мира в контексте спецоперации по денацификации Украины". *Ideologija budushego. Obshestvenno-politicheskij zhurnal*, 5, 41–45. https://histrf.ru/files/ideology_of_future_part5.pdf, 4.12.2022.
- Vuorinen, Marja (2012): *Enemy images in war propaganda*. Newcastle-upon-Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Zabrodskiy, Mykhailo, Jack Watling, Oleksandr V. Danylyuk & Nick Reynolds (2022): Preliminary lessons in conventional warfighting from Russia's invasion of Ukraine: February-July 2022. <https://static.rusi.org/359-SR-Ukraine-Preliminary-Lessons-Feb-July-2022-web-final.pdf>, 4.12.2022.
- Zverev, Yu. M. (2022): "Угрозы национальной безопасности России в Балтийском регионе и проблемы военной и военно-политической безопасности Калининградской области". *Vestnik Akademii Voennykh Nauk*, 80(3), 51–59.

War Rhetoric in Russia: Threat and Victim Narratives as Explanatory Models of the Russia's War of Aggression

The article analyzes how the Russian war of aggression against Ukraine is explained among the Russian military research community and to a wider audience interested in history. In the research articles, two mutually contradictory explanatory models are used. In the threat model, Russia's actions are justified by appealing to Ukraine's military threat to Russia's security. On the other hand, in the victim-explanatory model, Ukraine is presented as a vassal of the West, with the help of which the West seeks to weaken Russia. The texts published on history-related website also rely on the dualistic idea of the geopolitical confrontation between Russia and the West, historical Russophobia and the West's dominance efforts, which culminate in Ukraine. These two explanatory models are not mutually exclusive, but rather are strategic level narratives that can be used to justify both the end of the war (the removal of the threat posed by Ukraine) and its continuation (the formation of an existential threat to the Kremlin regime). The research community's interpretation of Russia's war in Ukraine is aligned with Kremlin's war rhetoric, strengthening its echo. Based on the above, it would seem that there is no room in Russia for reflection on how to end the war in a situation where Russia's position has become untenable.

Keywords: history portal, Kremlin war rhetoric, Russian military science, enemy images, Ukraine

YK ja siviilien suojeleminen Ukrainassa

Tarja Seppä¹

Artikkelissa tarkastellaan, miten kansainvälinen yhteisö, erityisesti YK, on suojellut siviileitä Ukrainassa ja miten se on perustellut toimintaansa. Argumenttina esitetään, kuinka siviilien suojeleminen käytännöt ovat merkityksellisempiä kuin käytetty kieli. Kyse on ajatuksesta, jossa käytännöt rakentavat periaatetta (engl. *deeds to words*) täten sen mahdollistaen. Aineiston kysymyksen tarkasteluun tarjoaa turvallisuusneuvoston, yleiskokouksen ja ihmisoikeusneuvoston keväällä 2022 hyväksytyt Ukraina-päätöslauselmat ja -ehdotukset sekä niihin liittyvät keskustelut. Päätelminä voidaan esittää, kuinka YK koordinoi humanitaarista toimintaa siviilien suojelemiseksi humanitaaristen periaatteiden mukaisesti. Suojeluvastuu ilmenee perusteluissa suojeluvastuukäytäntöjen kautta ilman, että Ukrainan tilanne on kehystetty suojeluvastuutapaukseksi. Käytännöt mahdollistavat suojeluvastuun.

Avainsanat: siviilien suojeleminen, suojeluregiimi, suojeluvastuu, Yhdistyneet kansakunnat

Johdanto

Tässä artikkelissa tarkastellaan, miten kansainvälinen yhteisö² on suojellut Ukrainan siviiliväestöä. Tarkastelen kysymystä Yhdistyneiden kansakuntien (YK), siviilien suojeleminen (engl. *protection of civilians*, PoC) ja erityisesti suojeluvastuun periaatteen (*responsibility to protect*, R2P) näkökulmista. Nämä molemmat siviilien suojeleminen agendat ovat tärkeitä, koska niillä on sama tavoite, mutta eri konteksteissa. Ne ilmaisevat myös kansainvälisen yhteisön tavoitteen, millaisiin toimiin siviilien suojelemiseksi YK on ryhtynyt ja sen mikä on poliittisesti mahdollista. Tarkastelen sitä, millainen merkitys on käytetyllä kielellä, ja esitän argumenttini, että siviilien suojeleminen käytännöt ovat merkityksellisempiä kuin suojeluvastuukieli. Kyse on ajatuksesta, jossa käytännöt rakentavat periaatetta (engl. *deeds to words*) täten sen mahdollistaen (Orford 2011); käytännöt ja sanat ovat konstitutiivisessa suhteessa, koska käytännöt tuottavat merkityksiä (esim. Adler & Pouliot 2011).

Keskustelu Ukrainan sodasta on liittynyt suvereniteetin puolustamiseen, koska Venäjän hyökkäys on loukannut Ukrainan suvereniteettia ja alueellista koskemattomuutta. Monet tahot, kuten Nato-maat ja Euroopan unioni (EU), ovat kohdentaneet Venäjään erilaisia pakotteita ja ryhtyneet antamaan mittavaa aseellista tukea Ukrainalle täten toteuttaen YK:n peruskirjan 51. artiklan mukaista kollektiivista puolustautumista.

Suvereniteetin korostaminen ilmenee sekä yleiskokouksen ja ihmisoikeusneuvoston Ukrainan-päätöslauselmista että turvallisuusneuvoston keskustelupöytäkirjoista (SCR 2022a). Suvereniteetin ja voimankäytön kiellon lisäksi YK:n peruskirja korostaa ihmisoikeuksia.³ Myös ihmisoikeuksien tärkeys ilmenee Ukrainaa koskeneissa YK-keskusteluissa (mt.). YK:n

1 YTT, <tarja.seppa@tuni.fi>

2 Kansainvälinen yhteisö on tässä empiirinen käsite, ks. esim. Annan (2002).

3 YK:n peruskirjassa (1945) on seitsemän mainintaa ihmisoikeuksista, jotka ovat mahdollistaneet ihmisoikeuksien kehittämisen: johdanto, artikkelit 1, 13(1)(b), 55(c), 62(2), 68 ja 71.

pääsihteeri António Guterres (2022) esitti heti hyökkäyksen jälkeen, että siviilien suojeleminen on YK:n ensisijainen tavoite. Siviilien suojeleminen on kyse ihmisoikeuksien suojelemisesta, joka ilmentää YK:n perustavoitteita ja -arvoja. YK:n on ollut kuitenkin vaikeaa ryhtyä siviilien suojeletoimiin jäsenvaltioiden erilaisista painotuksista johtuen. On tarkoituksenmukaista tarkastella Ukrainan sotaa myös tästä näkökulmasta. Se tuo käytävään keskusteluun ihmisten ja uhrien näkökulman; siihen millaisiin toimiin on tartuttu ihmisoikeuksien suojelemiseksi.

YK:ssa vuonna 2005 (YK 2005) hyväksytty suojelevastuun periaate⁴ (R2P) korostaa suvereniteettia vastuullisuutena, joka tarkoittaa valtioiden velvollisuutta huolehtia kansalaisistaan, ihmisoikeuksien kunnioittamista (ICISS 2001). Tavoite on vahvistaa suvereniteettia, ei heikentää sitä (Ki-moon 2009, kohta 13). Suojelevastuun periaatteen mukaan *sekä* valtiot *että* kansainvälinen yhteisö – tässä YK – saavat auktoriteettinsa sen perusteella, miten ne kykenevät tarjoamaan kansalaisilleen suojeletoa (Orford 2011, 16) kaikkein vakavimmilta ihmisoikeusrikkoksilta. Siviilien suojeleminen (PoC) puolestaan liittyy aseellisiin konfliktitilanteisiin.

Alex J. Bellamy (2015, 165–168) on tarkastellut vuosina 1990–2005 ja edelleen vuosien 2011–2015 välillä turvallisuusneuvoston toimintaa tilanteissa, joissa on tapahtunut laajamittaisia julmuusrikkoksia. Kylmän sodan päättymisen jälkeen YK:n rauhanturva- ja humanitaarinen toiminta aktivoitui. Oli kuitenkin rajoituksia siinä, mitä kansainvälinen yhteisö oli valmis tekemään. Vuosien 1990–2005 välillä turvallisuusneuvosto toimi vain noin puolessa listatuista tapauksista (26), ja silloinkaan kyse ei ollut ensisijaisesti siviilien suojelesta. YK:n rauhanturvaajat esimerkiksi Angolassa, Bosniassa ja Ruandassa ovat saaneet osakseen kritiikkiä toimimattomuudesta siviilien suojelemiseksi, mutta operaatioiden mandaatti ei antanut siihen mahdollisuutta. Kysymyksenä tuolloin olikin, vaarantavatko sisällissodat ja vakavat ihmisoikeusloukkaukset ja -rikkokset kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden siten, että ne kuuluisivat turvallisuusneuvoston toimivaltaan. ICISS-raportti (International Commission on Intervention and State Sovereignty) (2001) ja suojelevastuun hyväksyminen vuonna 2005 pyrkivät olemaan vastauksia näihin ongelmiin. Bellamy (2015, 167) osoittaa, miten alun pidättyväisyyden jälkeen turvallisuusneuvoston toiminta siviiliväestön suojelemiseksi aikavälillä 2011–2015 oli varsin todennäköistä: yhdeksässä tapauksessa yhdestätoista se viittasi suojelevastuuseen periaatetta täten vahvistaen. Kahdessa tapauksessa, Gaza ja Kongon demokraattinen tasavalta, viitattiin sotarikoksiin ja rikoksiin ihmisyyttä vastaan kuitenkin ilman eksplisiittistä viittausta suojelevastuuseen. Tilanne oli muuttunut, kyse ei enää ollut siitä, toimiiko turvallisuusneuvosto, vaan siitä, miten se toimii.

YK:n Ukrainassa ihmisoikeuksia valvova operaatio (The UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine/HRMMU) on raportoinut Ukrainan siviiliuhreista. Uhrien lukumäärää on hankalaa arvioida. Luku on alati kasvava, mutta elokuun alussa 2022 kyse oli yli 10 000 siviiliuhrista, kuolleesta tai haavoittuneesta (OHCHR 2022a). HRMMU ja YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimisto (Office of the High Commissioner for Human Rights / OHCHR) (OHCHR 2022b) on raportoinut erilaisista humanitaarisen oikeuden (ICRC 2022) ja lukuisten ihmisoikeussopimusten loukkauksista. YK-operaation johtaja on esittänyt, että mainitut humanitaarisen oikeuden ja ihmisoikeussopimusten loukkaukset saattavat olla

4 Kehityksestä ICISS (2001); Evans (2008).

sotarikoksia (OHCHR 2022c). Hänen ja YK:n ihmisoikeusvaltuutetun (OHCHR 2022d) lisäksi useat kansainväliset tarkkailijat ovat todenneet, kuinka molemmat osapuolet ovat toimineet tavalla, jotka saattavat merkitä sotarikoksia, minkä lisäksi Venäjän joukkojen epäillään syyllistyneen rikoksiin ihmisyyttä vastaan (GCR2P 2022a, 16; Amnesty International 2022). Heinäkuun lopussa Ukrainan presidentti Volodymyr Zelensky antoi määräyksen evakuoita yli 200 000 siviiliä Donetskin alueelta. Osapuolten tulisikin kunnioittaa humanitaarista oikeutta, ja kansainvälisen yhteisön tulisi tukea Ukrainaa, jotta se voisi täyttää suojeluvastuun velvoitteensa (GCR2P 2022b).

Ukrainan tilanne on poikkeuksellinen suojeluvastuun periaatteen kannalta. Periaate kehittyi tilanteisiin, jossa maan oma hallitus hyökkää kansalaisiaan vastaan. Nyt on käsiteltävänä tilanne, jossa hyökkäävä taho on ulkopuolinen valtio. YK:n ja turvallisuusneuvoston näkökulmasta tilanne on erityinen, koska hyökkäävä valtio on turvallisuusneuvoston pysyvä jäsen, jolla on veto-oikeus ja erityinen vastuu kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämisessä. Hedley Bull (1995, 200–201) on kuitenkin huomauttanut, etteivät suurvallat aina toimi velvoitteidensa mukaisesti. Ne voivat myös aiheuttaa ongelmia tässä suhteessa. YK on tällä kertaa kuitenkin ottanut poikkeuksellisen voimakkaasti kantaa turvallisuusneuvoston pysyvän jäsenen toimintaan.

Turvallisuusneuvoston alun melko yhtenäisen Venäjän tuomitsemisen jälkeen on ilmaantunut näkemuseroja. Näkemuseroja on suhteessa pakotepolitiikkaan, humanitaariseen tilanteeseen sekä syytöksiin rikosoikeudellisesta vastuusta. Useat turvallisuusneuvoston valituista jäsenistä ovat esittäneet poliittisen kielenkäytön välttämistä keskusteltaessa Venäjästä (SCR 2022b). YK:n tulisi olla puolueeton ja tasapuolinen.

Jos turvallisuusneuvosto ei voi toimia, vastuuta siirtyy yleiskokoukselle ja ihmisoikeusneuvostolle. Näin Ukrainan tilanteessa onkin tapahtunut. Ukrainan tilanne on osoittanut, kuinka kansainvälinen yhteisö voi toimia myös ilman turvallisuusneuvostoa. Sekä yleiskokouksella (Barber 2021) että ihmisoikeusneuvostolla (Pramendorfer 2020) ja kansainvälisellä rikostuomioistuimella (Nuotio 2022) on mahdollisuus toimintansa vahvistamiseen.

Artikkeli alkaa esittämällä keskeisiä ulottuvuuksia siviilien suojelesta ja suojeluvastuusta. Oleellista on aseellisten konfliktien kohdalla arvioida, millainen ongelma on kyseessä, miten on mahdollista ja hyvä toimia ja mitkä ovat toiminnan seuraukset (Reus-Smit 2008; Welsh 2016). Aineiston näiden kysymysten tarkastelemiseksi tarjoaa tekstin toisessa osassa käsiteltävät turvallisuusneuvoston, yleiskokouksen, ihmisoikeusneuvoston Ukraina-päätöslauselmat (7 kpl) ja -ehdotukset (3 kpl) niihin liittyvine keskusteluineen ajalta helmikuu–toukokuu 2022 sekä kansainvälisen rikostuomioistuimen toiminta Ukrainan siviiliväestön suojelemiseksi.⁵ Lopuksi pohditaan, mitä päätelmiä tästä voidaan tehdä.

Suojeluregiimi

Vakavan humanitaarisen tilanteen lisäksi on perusteltuja syitä olettaa, että Ukrainassa on tapahtunut sotarikoksia ja rikoksia ihmisyyttä vastaan. Näin ollen on syytä tarkastella sekä siviilien suojelesta (PoC) että suojeluvastuun periaatetta (R2P) tässä yhteydessä.

5 Kaikki YK:n viralliset dokumentit ovat löydettävissä osoitteesta <https://research.un.org/en/docs>.

Voidaan puhua myös suojeluregiimistä (engl. *protection regime*).⁶ YK:n pääsihteeri Ban Ki-moon (2011) määritteli suojelun inhimilliseen turvallisuuteen liittyväksi käsitteeksi. Ihmisten turvallisuus on yhtä tärkeää kuin valtioiden turvallisuus. Tämä käsittää erilaiset konfliktit- ja hätätilanteet, niiden ennalta ehkäisemisen sekä oikeudellisten instituutioiden kehittämisen vastuullisuuden edistämiseksi. Käsite viittaa kansainvälisten toimijoiden rooliin siviiliväestön suojelemiseksi erilaisissa konfliktitilanteissa.

Pääsihteeri António Guterres on sitoutunut kehittämään siviilien suojelun agendaa (engl. *Agenda for Protection*) edelleen toiminnan tehostamiseksi ja rakenteellisten ongelmien poistamiseksi. Tämä onkin tarpeen, sillä jäsenvaltioiden halukkuus osallistua kansainväliseen toimintaan on vähentynyt ilmentäen yleisempää keskustelua multilateralismista.⁷ Turvallisuusneuvoston jäsenten on esitetty laittaneen omat geopoliittiset intressinsä etusijalle pikemminkin kuin veloitteensa suojella siviileitä. Myöskään konfliktiosapuolet eivät ole aina noudattaneet humanitaarista oikeutta tai ihmisoikeusveloitteitaan. YK:n toiminta siviilien suojelemiseksi on vaativaa ja haasteet valtavia (Lilly 2022, 1–3). Ukrainan lisäksi YK:n toimintaa tällä hetkellä tarvitaan esimerkiksi Malissa, Afganistanissa, Jemenissä, Keski-Afrikan tasavallassa, Kongon demokraattisessa tasavallassa, Syyriassa, Libyassa, Etelä-Sudanissa ja Sudanissa.

Näillä tässä käsitellyillä suojeluregiimin ulottuvuuksilla on sama normatiivinen ja oikeudellinen perusta mutta kuitenkin oma tarkoituksensa ja tavoitteensa (Popovski 2011).⁸ Siviilien suojelu aseellisissa konflikteissa tarkoittaa siviilien perusoikeuksien suojelua. Suojeluvastuun periaate koskee kansanmurhaa, sotarikoksia, rikoksia ihmisyyttä vastaan⁹ ja etnisiä puhdistuksia, jotka voivat tapahtua myös aseellisen konfliktin ulkopuolella (Pawnday & Streitfeld-Hall 2021, 14). Nämä mainitut teot ovat kansainvälisen oikeuden mukaan rikoksia, pois lukien etniset puhdistukset. Kyse on kaikkein vakavimmista rikoksista, ”jotka koskettavat koko kansainvälistä yhteisöä” (Rooman perussääntö 1998, 5. artikla).

Siviilien suojelun viitekehyksessä suojellaan siviiliväestöä. Suojeluvastuu on tässä suhteessa laajempi käsite; suojelun piirissä eivät ole ainoastaan siviilit vaan koko väestö (engl. *population*). Riippumatta ihmisen statuksesta kenenkään ei pidä olla tai joutua laajamittaisten julmuusrikosten (engl. *mass atrocity crimes*) kohteeksi. Suojeluvastuu on kapeampi käsite kuin siviilien suojelu, koska se kattaa ”vain” mainitut neljä rikosta (Popovski 2011).

6 Konfliktien ennaltaehkäiseminen on tärkeä osa suojeluregiimiä. En käsittele sitä tässä erikseen, vaikka preventiivisyyden käsite ilmentää tämänhetkisten toimien ennaltaehkäisevää tulevia konflikteja.

7 Arvioidessaan suojeluvastuun periaatetta 20 vuotta ICISS-raportin julkaisemisen jälkeen Michael Ignatieff (2021, 179) toteaa, kuinka suojeluvastuun periaatteen aikainen henkinen ilmapiiri on muuttunut. Suvereenien valtioiden maailmasta arvioitiin siirryttävän kohti keskinäisriippuvaista maailmaa, jossa kansainväliset instituutiot ja universaalit normit olisivat vahvoja. Ignatieffin mukaan olemme kuitenkin jääneet westfalenilaiseen maailmaan, jossa suvereenien valtioiden muodostamassa kansainvälisessä järjestyksessä valtiot suojelevat rajojaan ja ovat samaa mieltä vain kunkin oman valtion suvereniteetin puolustamisen tarpeesta.

8 YK:n siviilien suojelun kokonaisuus on varsin hajanainen. Voidaan puhua humanitaarisesta toiminnasta, rauhanturvaamisesta, välitystoiminnasta tai ihmisoikeuksista. Kullakin on omat vastualueensa ja tehtävänsä, jotka ovat myös poikkileikkaavia (Lilly 2022, 5–11).

9 Määrittelystä ks. Rooman perussääntö 1998, artikkelit 6–8.

Siviilien suojeleminen humanitaarisena periaatteena

Siviilien suojeleminen on ollut turvallisuusneuvoston agendalla vuodesta 1999 lähtien.¹⁰ Pääsihteerin Kofi Annan (1999) totesi raportissaan, miten monin eri tavoin sitoumuksista huolimatta humanitaarisesta oikeudesta ja ihmisoikeussopimuksista loukataan: pahoinpitelyt Sierra Leonessa, kansanmurha Ruandassa, etniset puhdistukset Balkanilla tai katoamiset Latinalaisessa Amerikassa. Tässä ensimmäisessä pääsihteerin raportissa oli 40 siviilien suojeleminen koskevaa suositusta. Myöhemmissä pääsihteerin raporteissa sekä turvallisuusneuvoston, yleiskokouksen ja ihmisoikeusneuvoston dokumenteissa on lukuisia toimenpidesuosituksia siviilien suojelemiseksi aseellisissa konflikteissa. Vuodesta 1999 lähtien kehittyi myös käytäntö sisällyttää siviilien suojeleminen rauhanturvaoperaatioiden mandaatteihin. Ensimmäinen tällainen oli YK:n operaatio Sierra Leonessa (United Nations Mission in Sierra Leone, UNAMSIL) (Nasu 2012).

Tematiikkaan liittyvä turvallisuusneuvoston ensimmäinen päätöslauselma 1265 (TN 1999) kehotti noudattamaan humanitaarisen- ja pakolaisoikeuden ja ihmisoikeussopimusten velvoitteita sekä turvallisuusneuvoston päätöksiä. Siinä korostettiin valtioiden velvollisuutta lopettaa rankaisemattomuuden periaate ja asettaa syytteeseen ne, jotka ovat vastuussa kansanmurhasta, rikoksista ihmisyyttä vastaan ja humanitaarisen oikeuden vakavista rikkomuksista.

Siviilien suojeleminen on humanitaarinen periaate, jossa korostetaan neljää asiaa: ihmisyyttä (engl. *humanity*), puolueettomuutta (*neutrality*), tasapuolisuutta (*impartiality*) ja riippumattomuutta (*independence*). Periaatteet juontuvat Punaisen Ristin toiminnasta (OCHA 2022). Puolueettomuuden – humanitaariset toimijat eivät ota kantaa konfliktin osapuoliin – ja tasapuolisuuden – apua määrittää ainoastaan sen tarve – periaatteet ovat keskeisiä: tämä tarkoittaa, että humanitaarisen oikeuden loukkauksistakaan ei ole aina mainintaa raporteissa. Tämän hyödyllisyydestä ei olla aivan yksimielisiä (Breakey 2012, 55–57). Ruandan tapahtumat vuonna 1994 tarkoittivat, että enää ei riittänyt humanitaaristen toimijoiden antama välitön apu (*“take another blanket”*), vaan tarvittiin perusoikeuksien suojelemista.

YK:n humanitaaristen asioiden koordinoitavimisto OCHA (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs) koordinoi humanitaarista työtä ja sen toiminta perustuu mainittuihin humanitaarisiin periaatteisiin yleiskokouksen päätöslauselmien mukaisesti. Periaatteet on vahvistettu talous- ja sosiaalineuvoston ja turvallisuusneuvoston päätöslauselmissa (OCHA 2022).

Ihmisoikeudet ovat läsnä poikkileikkaavasti kaikilla siviilien suojeleminen alueilla. Niiden ja humanitaarisen toiminnan välillä on tärkeä yhteys: YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toiminta ihmisoikeusloukkauksien valvonnassa ja raportoinnissa on tärkeä osa humanitaarista toimintaa. Toimintatavat ovat kuitenkin erilaisia. Ihmisoikeustoimijat ottavat kantaa ihmisoikeusrikkoksiin, niissä on uhri ja syyllinen, teon tekijä. Humanitaariset toimijat ovat varovaisempia tässä suhteessa toimintaperiaatteidensa mukaisesti (Lilly 2022, 10). Ajatus siitä, kuinka YK ja kansainväliset humanitaariset toimijat olisivat konflikteissa puolueettomia, oli vallitsevana koko kylmän sodan ajan (Orford 2011, 7).

10 Pääsihteerin siviilien suojeleminen koskevat raportit, ks. https://www.securitycouncilreport.org/un_documents_type/secretary-generals-reports/?ctype=Protection%20of%20Civilians&cbtype=protection-of-civilians; turvallisuusneuvoston, yleiskokouksen ja ihmisoikeusneuvoston siviilien suojeleminen koskevat raportit, ks. <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/protection-of-civilians/>, 16.8.2022.

Suojeluvastuu poliittisena periaatteena

Suojeluvastuun periaate hyväksyttiin yksimielisesti YK:n yleiskokouksen huippukokouksessa vuonna 2005 (YK 2005). Päätösasiakirjassa hyväksyttiin kolme toisiinsa liittyvää vastuualuetta, jotka saivat ilmaisunsa pääsihteerin raportissa *Implementing the responsibility to protect* (Ki-moon 2009).¹¹ Kyse on kolmesta pilarista. Ensimmäinen pilari viittaa valtion vastuuseen suojella väestöään; toinen pilari kansainvälisen yhteisön vastuuseen auttaa valtiota tässä tehtävässä ja kolmas pilari kansainvälisen yhteisön vastuuseen toimia oikea-aikaisesti ja päättäväisesti kyetäkseen suojelemaan väestöä mainituilta suojeluvastuurikoksilta¹², mikäli valtio itse ei ole siihen kykenevä. Raportti esittää, millaisia toimia pilareiden ilmentävät vastualueet voivat tarkoittaa. Kaikkia kolmea voidaan käyttää missä tahansa konfliktin vaiheessa, ne eivät ilmennä peräkkäisiä käytäntöjä.

Tavoitteena ei ole myöskään ollut kehittää uusia käytäntöjä periaatetta toteuttamaan, vaan suojeluvastuun periaatteen toteuttaminen voidaan nähdä pyrkimyksenä saattaa yhteen olemassa olevat käytännöt siten, että ne rakentaisivat yhtenäisemmän viitekehyksen siviilien suojelemiseksi laajamittaisilta julmuusrikoksilta (Orford 2011, 2). Suojeluvastuukäytännöt tulee myös tulkita niiden muodostamassa normatiivisessa viitekehyksessä (Ralph & Gifkins 2017).

Suojeluvastuu on poliittinen periaate, jossa otetaan kantaa potentiaalisesti tapahtuneeseen rikokseen. Sillä on siis oikeudellisia seuraamuksia (Orford 2011, 22–27). Tällaisen rikoksen tapahtumisen ratkaisee tuomioistuin tutkinnan jälkeen, kuten pääsihteerin kansanmurhan ehkäisemisen erityisavustaja muistuttaa turvallisuusneuvoston kokouksessa kesäkuussa 2022 (S/PV.9069). Suojeluvastuurikokset ovat määritelmällisesti poliittisia, niinpä myös tuomioistuimen päätöksillä on poliittista merkitystä.

Kolmas pilari mahdollistaa aseellisen voiman käytön, turvallisuusneuvoston valtuutuksella, mikäli rauhanomaiset keinot olisivat riittämättömiä (Ki-moon 2009, kohta 49). Tämä on aiheuttanut monia vääriä tulkintoja. On esitetty, että suojeluvastuu edellyttää aseellisen voiman käyttöä. Näin ei kuitenkaan ole, vaan aseellinen voimankäyttö on optio turvallisuusneuvoston valtuutuksella. Kritiikki nousee mahdollisuudesta käyttää aseellista voimaa: siitä, että sitä on käytetty kuten Libyassa¹³ tai siitä, että sitä ei ole käytetty kuten Ukrainassa. Ukrainan tilanteen kohdalla on arvioitu, että suojeluvastuu on tyhjä periaate, koska se mahdollistaisi aseellisen voiman käytön mutta näin ei ole kuitenkaan menetelty (Lee 2022). Toiset

11 Pääsihteerin raportti oli kolmas suojeluvastuun käsitteellistämisdokumentti. Toinen oli YK:n yleiskokouksen (2005) päätöslauselma A/60.L.1 ja ensimmäinen ICISS-raportti (2001). ICISS-raportissa esitettiin vaihtoehto ja näkökulman muutos humanitaariselle interventiolle. Näkökulma ja keskustelu muutettiin valtioiden oikeudesta humanitaariseen interventioon uhrien oikeudeksi saada suojelua. Tässä haettiin ratkaisua kysymykseen valtioiden jo olemassa olevien oikeudellisten velvoitteiden ja ihmisiä uhkaavien vakavien ihmisoikeusloukkausten ja -rikosten välille.

12 Käytän termiä suojeluvastuurikos ja laajamittainen julmuusrikos toistensa synonyymeina.

13 Turvallisuusneuvosto valtuutti Libya-operaation päätöslauselmalla 1973 (TN 2011), jossa ensimmäisen kerran valtuutettiin aseellisen voiman käyttö siviilien suojelemiseksi vastoin vastaanottavan valtion suostumusta. YK otti tässä kantaa siviilien, uhrien puolesta, Gaddafin hallintoa vastaan. Kritiikkiä on kuitenkin aiheuttanut erityisesti Nato-joukkojen liiallinen voimankäyttö. Suojeluvastuu-operaation tavoitteena ei ole hallinnon kaatamisen avustaminen, vaan siviilien suojelu. Keskustelua onkin käyty siitä, milloin ja miten aseellista voimaa siviilien suojelemiseksi pitäisi käyttää (Welsh 2016, 81). Keskustelua on käyty myös siitä, kuinka suojeluvastuukäytäntöjen tulee olla myös eettisesti päteviä (Ralph & Gifkins 2017; Seppä 2019).

ovat tulkinneet, että suojelevastuun pitäisi merkitä ilman muuta aseellisen voiman käyttöä Ukrainassa (Camp ym. 2022). Suojelevastuuseen liittyvä aseellisen voiman käyttö edellyttää kuitenkin turvallisuusneuvoston suostumusta. Sitä ei olisi ollut mahdollista saada Venäjän veto-oikeuden vuoksi. Näin ollen on esitetty, että suojelevastuun poliittiset rajat on saavutettu (Lee 2022) ja että sillä ei ole erityistä lisäarvoa tässä(kään) konfliktissa (Hehir 2022).

Ei ole tarkoituksenmukaista arvioida suojelevastuuta tarkastelemalla aseellisten väliintulojen johdonmukaisuutta, koska se tarkoittaisi vain niiden tarkoittavan oikeanlaista suojelevastuun toteuttamista muiden käytäntöjen ollessa toissijaisia (Welsh 2019, 66; Barber 2022a). Poliittinen ratkaisu on aina toivottavin. Suojelevastuu edellyttää pohdintaa siitä, mitä Ukrainassa pitää ja on mahdollista tehdä, jotta ei tuotettaisi lisää ongelmia, ja mitkä toiminnan seuraukset ovat. Suojelevastuuta toteutetaan tapauskohtaisesti harkiten ja muutenkaan siinä ei esitetä, että joitain toimia tulisi ehdottomasti tehdä (Welsh 2016, 78–80; myös Reus-Smit 2008; Ralph 2022).

Aseellinen voimankäyttö ei ole todennäköistä tässä tilanteessa. Turvallisuusneuvostossa Venäjä käyttäisi veto-oikeuttaan, ja vaikka yleiskokous voisi aseellista voimankäyttöä suosittaa ja sen myös valtuuttaa (Barber 2021, 42–46), se ei kuitenkaan ole poliittinen optio.¹⁴ Ydinaseet ovat läsnä Ukrainan sodassa, koska Venäjä on ydinasevaltio. Suojelevastuurikoksiin reagoiminen tässä tilanteessa on erityisen haasteellista. Rebecka Barber (2022b, 178–179) esittää, ettei ongelmana olisikaan Venäjän veto-oikeus vaan ydinsodan uhka (vrt. Juntunen 2022). Ydinasodan riskin alentaminen on jo sinällään laajamittaisten julmuusrikosten ennaltaehkäisemistä (engl. *mass atrocity prevention*). Tämä tarkoittaa, että aseellinen väliintulo Ukrainassa osana suojelevastuun periaatetta ei ole optio (Ralph 2022). Kyse ei ole toimimattomuudesta vaan toiminnan seurausten arvioinnista. Seuraukset ovat sosiaalisesti konstruoituja, kuten ovat riskitkin (Reus-Smit 2008, 68).

Suojelevastuu on mainittu kymmenissä turvallisuusneuvoston¹⁵, yleiskokouksen¹⁶ ja ihmisoikeusneuvoston¹⁷ päätöslauselmissa. Siitä keskustellaan vuosittain yleiskokouksessa. Toukokuussa 2021 hyväksyttiin päätöslauselma (YK 2021), jonka mukaisesti suojelevastuu otettiin yleiskokouksen asialistalle pysyvästi. Pääsihteeriä pyydettiin vuosittain raportoimaan yleiskokoukselle suojelevastuun tilanteesta ja mainittujen rikosten ennaltaehkäisemisestä.¹⁸ Aidan Hehir (2022) on tosin esittänyt, ettei suojelevastuun rutiininomainen viittaaminen merkitse mitään sen toteuttamisen kannalta.

Silloinkin kun suojelevastuuseen ei suoraan viitata, se on merkinnyt kollektiivisen tietoisuuden kasvua laajamittaisten julmuusrikosten ennaltaehkäisemisen ja niihin reagoimisen välttämättömydestä (Pawnday & Streitfeld-Hall 2021, 15). On olemassa normatiivinen ja

14 The General Assembly "[u]rges the immediate peaceful resolution of the conflict between the Russian Federation and Ukraine through political dialogue, negotiation, mediation and other peaceful means" (YK 2022a).

15 Ks. <https://www.globalr2p.org/resources/un-security-council-resolutions-and-presidential-statements-referencing-r2p/>.

16 Ks. <https://www.globalr2p.org/resources/un-general-assembly-resolutions-referencing-r2p-2/>.

17 Ks. <https://www.globalr2p.org/resources/un-human-rights-council-resolutions-referencing-r2p/>.

18 Yhteenveto yleiskokouksen heinäkuussa 2022 käymistä suojelevastuu-keskusteluista, ks. <https://www.globalr2p.org/publications/summary-2022-r2p-debate/>.

oikeudellinen imperatiivi vastata näihin rikoksiin (Welsh 2016, 80; Barber 2022b). Tässä mielessä velvoite on selkeä. Kuitenkaan Ukrainan tilanteessa suojeluvastuun periaatteeseen ei ole viitattu missään hyväksytyssä päätöslauselmassa vuonna 2022, vaikka siihen on viitattu Etelä-Sudanin, Syyrian ja Pohjois-Korean yhteydessä.¹⁹ Ihmisoikeusneuvosto ja yleiskokous olisivat voineet näin menetellä Ukrainan kohdalla. Miten tätä voidaan tulkita?

Onko käytetyllä kielellä väliä?

Monet suojeluvastuun kannattajat ovat esittäneet, kuinka suojeluvastuukielen käyttö ei olisi ensisijaista, vaan kuinka käytännöt ovat oleellisia. Voidaan kuitenkin myös esittää, että suojeluvastuun *poliittinen* luonne implikoisi muuta (Welsh 2019, 66). Vaikka turvallisuusneuvostossa on viitattu suojeluvastuuseen, se ei ole aina merkinnyt sen mukaista toimintaa. Suojeluvastuun normatiivinen rakentuminen on ilmennyt enemmänkin suojeluvastuuseen liittyvien globaalien normien kehittymisenä. Ne voidaan havaita YK:n rauhanturvatoiminnassa, kansainvälisessä rikosoikeudessa, humanitaarisessa toiminnassa ja ihmisoikeuksien edistämisessä. Gerrit Kurtz and Philipp Rotmann (2016, 18) arvioivatkin tämän perusteella kriittisesti ajatusta siitä, kuinka suojeluvastuiksi kehystetyt tapaukset toimisivat suojeluvastuuta eteenpäin vievänä voimana (vrt. Bellamy 2015). Pikemminkin suojeluvastuun mahdollistavat käytännöt ovat tärkeitä. YK:n jäsenvaltioilla on käytössään varsin monia rauhanomaisia ja myös vahvempia keinoja vastata suojeluvastuurikoksiin, nimittäin peruskirjan lukujen VI, VII ja VIII mukaiset toimet. Suojeluvastuun kontekstissa ne voidaan ymmärtää uudella tavalla, kuten pääsihteerin raportti ilmentää.

Ymmärrän asian niin, että käytännöt mahdollistavat suojeluvastuun. Käytännöistä on haavahtavissa suojeluvastuun toteuttaminen. Suojeluvastuu voidaan ymmärtää siten, että se tarjoaa normatiivisen perustan kansainväliselle toiminnalle ja käytännöille. Kyse on ajatuksesta, kuinka käytännöt rakentavat suojeluvastuuta (engl. *deeds to words*) toisin kuin ajatuksessa, kuinka suojeluvastuuta toteutetaan erilaisin käytännöin (*words to deeds*) (Orford 2011, 2–10). Tämä siis tarkoittaa, ettei ole välttämätöntä käyttää suojeluvastuukieltä, jotta kyse olisi suojeluvastuun toimeenpanosta. Kyse ei ole siitä, kuinka sanat sinänsä olisivat vähäisempiä merkitykseltään, vaan siitä, kuinka teot mahdollistavat sanat, mutta ei välttämättä päinvastoin (Schatzki 1996, 134).

Jennifer Welsh (2019, 64–65) on tarkastellut turvallisuusneuvoston toimintaa Burundissa, Syyriassa ja Libyassa. Burundin tilannetta koskevassa päätöslauselmassa 2248 (TN 2015) ei käytetty niin vahvaa suojeluvastuukieltä kuin oli alun perin tarkoitus Venäjän estettyä vahvemman muotoilun. Kiina ja Venäjä äänestivät myös ihmisoikeusneuvostossa vastaan samankaltaista päätöslauselmaa (ION 2015), jonka perusteella lähetettiin asiantuntijoita Burundiin tutkimaan syytöksiä kidutuksesta, teloituksista ja tahdonvastaisista katoamisista. Syyrian tilanteessa vuosina 2011–2017 päätöslauselmissa haluttiin korostaa Syyrian omaa vastuuta suojella kansalaisiaan suojeluvastuun ensimmäisen pilarin mukaisesti, mutta kansainvälisen yhteisön vastuuta turvallisuusneuvosto ei korostanut (toinen ja kolmas pilari).²⁰ Libya-operaation

19 Ks. <https://www.globalr2p.org/resources/un-security-council-resolutions-referencing-r2p-20227>, 17.8.2022.

20 YK ja Syyria, ks. <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/syria/>, 17.8.2022.

jälkeen arvioitiin, miten hyödyllistä ylipäätään olisi kehystää tilanne suojelevastuun kautta, koska suojelevastuuta voidaan siis käyttää myös väärin, kuten Libyan esimerkki osoittaa.

Normit tai periaatteet voivat kehittyä myös niitä väärin tulkittaessa (Badescu & Weiss 2010). Venäjän ja Georgian sodassa vuonna 2008 silloinen presidentti Dmitri Medvedev ja pääministeri Vladimir Putin esittivät, että heillä on oikeus siirtyä Etelä-Ossetiaan estääkseen Etelä-Ossetian separatisteihin kohdistuva kansanmurha. Ulkoministeri Sergei Lavrov oikeutti Venäjän käyttämään aseellista voimaa suojelevastuutermein. Läntiset hallitukset ja diplomaattipiirit torjuivat Venäjän perustelut virheellisinä. Venäjän aseellinen toiminta ei ollut perusteltavissa suojelevastuulla, koska kansanmurhaväite ei pitänyt paikkaansa.

Presidentti Putin pyrki oikeuttamaan myös Ukraina-operaation perustelemalla, että Donbassin alueella Itä-Ukrainassa on meneillään kansanmurha. Tämäkin perustelu on torjuttu ja esitetty, että mikäli kyseessä olisi ollut kansanmurha ja sen pysäyttäminen, Putinin olisi pitänyt pyytää turvallisuusneuvostolta valtuutusta peruskirjan VII luvun perusteella. Suojelevastuun perusteella voidaan osoittaa toiminta virheelliseksi (Gallagher 2022). Ukraina jätti kansainväliseen tuomioistuimeen (International Court of Justice, ICJ) haastehakemuksen ja vaati oikeudenkäynnin aloittamista Venäjän kansanmurhasyytösten vuoksi. Tuomioistuin antoi maaliskuussa väliaikais määräyksen todeten, että Venäjän on keskeytettävä operaationsa Ukrainassa (ICJ 2022).

Venäjän argumenteista voi esittää toisenlaisenkin näkemyksen: Venäjän esittämällä normatiivisilla oikeuksilla Georgiassa ja Ukrainassa oli normeja heikentävä vaikutus ja tätä kautta niillä on merkitystä globaalien normien kehittämisessä. Erna Burai (2016) puhuu parodiasta normien välisessä kilpailussa.

Humanitaarista apua vai suojelevastuuta?

YK on sitoutunut sekä siviilien suojelemaan ja suojelevastuuseen. Luen käsillä olevaa YK-aineistoa siitä näkökulmasta, miten siviileitä on haluttu suojella ja millainen merkitys on käytetyllä kielellä. YK-järjestelmän toimijat ovat tarttuneet monenlaisiin tehtäviin siviilien suojelemiseksi Ukrainassa.²¹

Turvallisuusneuvosto ongelmassa

Turvallisuusneuvosto ei ole ollut täysin toimeton Ukrainan tilanteen suhteen. Sitä käsiteltiin neljässä kokouksessa²² helmikuussa 2022 ennen Venäjän hyökkäystä. Heti hyökkäyksen jälkeen käsiteltiin päätöslauselmaehdotus (TN 2022a), jossa tuomittiin selkeästi Venäjän julistama ”sotilaallinen erityisoperaatio” YK:n peruskirjaa loukkaavana tekona, pahoiteltiin Donetskin ja Luhanskin alueisiin liittyviä päätöksiä Ukrainan suvereniteettia ja alueellista

21 YK:n toiminnasta Ukrainassa, ks. <https://ukraine.un.org/en/about/about-the-un>; <https://unfoundation.org/ukraine/>, 26.8.2022.

22 ”This is the fourth time in three weeks that the Council is meeting to discuss the situation in Ukraine. We meet tonight, 48 hours after our last meeting [...] on the subject, because the territorial integrity and national sovereignty of Ukraine have been violated. We meet tonight because the lives of countless men, women and children are at the mercy of the murderous violence and clashes in eastern Ukraine. That has resulted in a mass exodus that imperils their dignity and safety. We meet tonight because, once again, the spectre of a war with dire consequences hangs over an entire region and we fear an imminent invasion of Ukraine. (Gabon, S/PV.8974)

integriteettiä loukkaavina ja peruskirjan kanssa ristiriitaisina tekoina ja pyydettiin kaikkia osapuolia sallimaan esteetön humanitaarinen apu kaikille tarvitsijoille sekä suojelemaan siviileitä.

Venäjän mielestä selkeästi Venäjän vastaista ehdotusta ei hyväksytty Venäjän käyttäessä veto-oikeuttaan. Veton käyttöä paheksuttiin syvästi käytetyissä puheenvuoroissa (S/PV. 8979). Brasilia oli kannattanut neuvotteluvaiheessa vuoropuhelun mahdollistavaa tekstiä. Brasilia oli esittänyt samalla vaatimuksen kansainvälisen oikeuden kunnioittamisesta ja todennut, kuinka turvallisuusneuvoston Venäjän voimankäytön kehystäminen hyökkäysteoksi Ukrainaa vastaan oli poikkeuksellista. Samalla turvallisuusneuvosto ehkä kuitenkin väheksyy niitä aiempia tilanteita, joissa jäsenvaltiota vastaan on käytetty aseellista voimaa, mutta se ei ole kuitenkaan reagoinut vastaavalla tavalla, toteaa Brasilia edelleen (mt.).

Kiina, Intia ja Yhdistyneet Arabiemiirikunnat pidättäytyivät äänestyksestä. Ne korostivat väkivallan lopettamista diplomatian ja neuvottelujen avulla sekä kansainvälisen oikeuden ja YK:n peruskirjan periaatteiden noudattamista. Kiina totesi lisäksi, kuinka turvallisuusneuvoston ei ole syytä heittää bensaa liekkeihin. Näin tapahtuu, jos halutaan vain lisätä paineita ja pakotteita. Uhrien määrä kasvaa ja tilanteet monimutkaistuvat. Ukrainasta pitäisi tulla silta idän ja lännen välille, ei suurvaltojen vastakkainasettelun etuvartio (mt.).

Turvallisuusneuvosto ei saanut aikaan päätöslauselmaa, joka olisi tuominnut Venäjän hyökkäyksen, mutta päätöslauselmalla (TN 2022b) päätettiin kutsua koolle yleiskokouksen hätäerityisistunto käsittelemään Ukrainan tilannetta *Uniting for Peace* -pätöslauselman perusteella (Barber 2021, 13–17). Tätä kautta turvallisuusneuvosto voi kantaa vastuutaan, totesi Albanian edustaja (S/PV.8980). Keskustelussa esitettiin huoli Venäjän hyökkäyksestä, sodan siviiliuhreista, humanitaarisen avun tarpeesta, Venäjän käyttämästä veto-oikeudesta ja sen vaikutuksesta turvallisuusneuvoston toimintaan sekä humanitaarisen ja kansainvälisen oikeuden periaatteiden loukkauksista. Venäjä totesi veton käytön olevan väline, jolla voidaan turvata erilaisten intressien tasapaino, mikä edelleen turvaa globaalia vakautta (mt.). Yleiskokous otti Ukrainan tilanteen käsiteltäväkseen ja päätti 18. maaliskuuta Venäjän hyökkäyksen tuomitsevista päätöslauselmasta (YK 2022a) suurella äänten enemmistöllä, 141/5/35, millä on poliittista painoarvoa. Huomattavaa on kuitenkin äänestyksestä pidättäytyneiden suuri määrä (35).

Ukrainan sodan käsittelyä on hallinnut länsimainen narratiivi, joka tuomitsee Venäjän hyökkäyksen Ukrainaan. Tilanne muuttuu, jos asiaa katsoo toisesta geopoliittisesta perspektiivistä. Camila Bailey ja Talia Nanton (2022) ovat analysoineet, miten Brasilia ja Etelä-Afrikka perustelevat puolueetonta suhtautumistaan Ukrainan sotaan. Ne ovat keskittyneet uutisoinnissaan sodan taloudellisiin vaikutuksiin ja vältäneet puhumasta ukrainalaisista, siviiliuhreista ja syyttämästä Venäjää. Molemmat maat ovat kuitenkin tuominneet sodan ja ovat halunneet korostaa neuvotteluita, humanitaarisia ja diplomaattisia keinoja rauhan edellytyksinä pikemminkin kuin pakotteita. Näillä näkökohdilla on merkityksensä suhteessa siihen, millaisia siviilien suojelun toimia tai käytäntöjä kannatetaan. Kyse ei ole humanitaarisesta välinpitämättömyydestä, vaan mahdollisuudesta nähdä asia toisin.

Vain harvat globaalit etelän maat ovat kohdentaneet Venäjään pakotteita, vaikka ovatkin tuominneet Venäjän hyökkäyksen. Ne eivät ole halunneet valita puoltaan lännen ja Venäjän välillä. Tämän ei arvioida ilmentävän kuilua niinkään idän ja lännen, vaan pohjoisen ja etelän

välillä. Kyse on myös geopolitiikasta, taloudesta ja skeptisyydestä Yhdysvaltoja ja Natoa kohtaan (Adler 2022). Kyse voi olla myös sitoutumattomien maiden liikkeen (engl. *Non-Aligned Movement*) uudesta tulemisesta (Guyer 2022).

Turvallisuusneuvosto voi päättää suojelevastuun mukaisista pakotteista, mutta niin voivat tehdä myös yksittäiset valtiot osana kolmannen pilarin ”oikea-aikaisia ja päättäväisiä” toimia (Ki-moon 2019, kohta 57). Toisen pilarin mukaista on aseapu, joko kollektiivisesti YK:n kautta tai valtioiden kautta vastaanottajamaan suostumuksella (mt., kohta 40). Ukraina on pyytänyt kansainväliseltä yhteisöltä aseellista tukea. Tämä vahvistaa Ukrainan kykyä suojelella kansalaisiaan ja voidaan siten tulkita suojelevastuun mukaiseksi käytännöksi (Barber 2022a, 169–170).

Myöhemmin maaliskuussa (26.3.2022) turvallisuusneuvosto käsittelee Valko-Venäjän, Korean demokraattisen kansantasavallan, Syyrian ja Venäjän tekemää päätöslauselmaehdotusta (TN 2022c) pahenevasta humanitaarisesta tilanteesta Ukrainassa. Ehdotusta ei hyväksytty, koska vain Venäjä ja Kiina sitä kannattivat (S/PV.9002). Siinä esitettiin siviilien suojelelun ja humanitaarisen toiminnan kannalta tärkeät alueet ja toiminnot, tuomittiin kansainvälisen humanitaarisen oikeuden ja ihmisoikeuksien loukkaukset ja korostettiin YK:n humanitaarisen avun koordinoivaa roolia kaikkialla Ukrainassa.

Venäjän mukaan tämä oli vastaehdotus Ranskan ja Meksikon aiemmin (21.3.2022) tekemälle yleiskokouksen hätäerityisistunnon päätöslauselmaehdotukselle (YK 2022b) humanitaarisesta tilanteesta Ukrainassa. Ranskan ja Meksikon ehdotus kuitenkin politisoiti humanitaarisen tilanteen ja siihen paneutumisen sijasta keskittyi politiikkaan ja syyttelyyn. Käsillä olevaa, Valko-Venäjän, Korean demokraattisen tasavallan, Syyrian ja Venäjän tekemää ehdotusta ei ole politisoitu (S/PV.9002). Venäjä totesi äänestyksen jälkeen poliittisten syiden estäneen äänestämisen (13 pidättäytyi): turvallisuusneuvostolla oli mahdollisuus toimia, mutta se kieltäytyi. Venäjä vetosi turvallisuusneuvostoon, jotta se ei politisoisi humanitaarista asiaa. Se toivoi, että humanitaarisen tilanteen parantamisesta kiinnostuneet kansainvälisen yhteisön valtiot tekisivät niin.

Kiina äänesti päätöslauselmaehdotuksen puolesta korostaen YK:n roolia humanitaarisen toiminnan koordinaatiossa, jossa pitää noudattaa ihmisyyden, puolueettomuuden ja tasapuolisuuden periaatteita. Tilanteen ratkaisu on kylmän sodan retoriikan hylkäämisessä, vastakkainasettelusta pidättäytymisessä ja tasapainoisen globaalien ja alueellisten turvallisuusarkkitehtuurin saavuttamisessa (S/PV.9002).

Keskustelussa (mt.) esitettiin päätöslauselmaehdotuksen hylkäämisen syiksi puuttuvat maininnat Venäjän osallisuudesta, peruskirjan loukkaamisesta ja syyllisyydestä humanitaarisen kriisin muodostumiseen; siinä ei vaadittu välitöntä vihollisuuksien lopettamista tai sodan lopettamista siviilien suojelemiseksi eikä mainittu Venäjän syyllisyyttä sotarikoksiin. Todettiin myös, kuinka turvallisuusneuvoston pitäisi pystyä käsittelemään Ukrainan humanitaarista tilannetta huolimatta erilaisista poliittisista näkemyksistä.

Kysymys poliittisuudesta liittyy ajatukseen YK:sta puolueettomana ja tasapuolisena toimijana, välittäjänä eri osapuolten välillä. Ruandan ja Srebrenican tilanteet 1990-luvulla muuttivat tätä asetelmaa, nostivat esille ongelmallisuuden pysyä puolueettomana tilanteissa, joissa osapuolet eivät ole moraalisesti yhtäläisiä (engl. *moral equals*). Olisi kyettävä toimimaan uhrien

auttamiseksi, koska kyse on vastuusta suojella uhreja (Orford 2011, 7–10). Tämä jako ilmenee myös YK:n Ukraina-keskusteluissa ja on poliittisesti vaikea. Pääsihteerin valmistelemassa uudessa siviilien suojelun agendassa tämä olisi kyettävä ottamaan huomioon (Lilly 2022, 12).

Uniting for peace

Humanitaarisen tilanteen käsittely Ukrainassa siirtyi yleiskokouksen hätäerityisistunnon käsiteltäväksi. Tarjolla oli kaksi kilpailevaa päätöslauselmaehdotusta, Etelä-Afrikan (YK 2022c) sekä Ranskan ja Meksikon (YK 2022b) ehdotus, joista jälkimmäinen hyväksyttiin (140/5/38) (YK 2022d) samankaltaisella äänten jakaumalla kuin aiempikin. Etelä-Afrikan ehdotuksessa ei mainittu hyökkääjää toisin kuin Ranskan ja Meksikon ehdotuksessa, vaan edellytettiin, että kaikki osapuolet lopettavat vihollisuudet, keskittyvät Ukrainan humanitaariseen tilanteeseen ja välttävät asioita, jotka voisivat vaarantaa yleiskokouksen yhtenäisyyden. Ranskan ja Meksikon ehdotuksessa edellytettiin, että Venäjä lopettaa vihollisuudet, suostuu tulitaukoon ja neuvotteluihin. Molemmissa ehdotuksissa tuomittiin kansainvälisen humanitaarisen oikeuden ja ihmisoikeuksien loukkaukset, korostettiin kansainvälisen oikeuden määräysten noudattamista ja humanitaarisen toiminnan perustamista puolueettomuuteen, tasapuolisuuteen ja riippumattomuuteen (YK 2022e).

Keskustelussa Syyria esitti joidenkin valtioiden sekoittavan Ukrainan humanitaarisen tilanteen omaan vihamieliseen suhtautumiseensa Venäjään. Ihmisoikeuksia hyväksikäytetään luomaan vastakkainasettelua ja väärää kuvaa todellisuudesta. Kiina korosti ihmisyyden, puolueettomuuden ja tasapuolisuuden periaatteiden kunnioittamista ja humanitaarisen tilanteen politisoitumattomuutta. Kiina kannatti Etelä-Afrikan ehdotusta, koska sen avulla voitaisiin edistää jäsenvaltioiden kesken yhtenäisyyttä ja tilanteen poliittista ratkaisua (YK 2022f). Brasilia (YK 2022e) korosti konfliktin sekoittavan ruokajärjestelmän ja lisäävän nälänhätää maailmassa, erityisesti köyhemmissä maissa.

Monet maat esittivät Ukrainassa tapahtuvan sotarikoksia; syylliset pitää saattaa vastuuseen; tapahtuneiden rikosten edessä ei voida olla hiljaa; rankaisemattomuus tehdyistä rikoksista ei ole hyväksyttävää; kansainvälisellä yhteisöllä on vastuu suojella siviiliväestöä (R2P) ja kansainvälisen rikostuomioistuimen aloittama tutkinta Ukrainan tilanteesta on oikea toimi.

Tämäkin päätöslauselma ilmentää jakautuneisuutta asiassa ja sitä, millaisiin siviilien suojelun toimiin halutaan ryhdyttävän. Suojeluvastuun käytännöt syyllisten saamiseksi vastuuseen teoistaan saavat enemmistön kannatuksen. Kyse ei ole äänestyksestä pidättäytyneiden humanitaarisesta välinpitämättömyydestä, vaan mahdollisuudesta nähdä asia toisin.

Yleiskokouksen hätäerityisistunto hyväksyi sekä Venäjän erottamisen ihmisoikeusneuvostosta (äänin 93/24/58) (YK 2022g) että veto-oikeuden käytön selvitystä koskevan päätöslauselman (YK 2022h). Keskustelu molemmista oli varsin jakautunutta. Venäjän erottamisen syyt ja seuraukset nähtiin hyvin eri tavoin: erottaminen ei ratkaise konfliktia tai vastaavasti se lisää yleiskokouksen auktoriteettia ja ihmisoikeusjärjestelmän uskottavuutta (A/ES-11/PV.10). Venäjän erottamisen voi tulkita kuuluvan suojeluvastuun diplomaattisiin sanktioihin (Ki-moon 2009, kohta 57). Viesti on selkeä suhteessa toiminnan hyväksyttävyyteen.

Liechtensteinin ehdottama ja 83 jäsenvaltion, mukaan luettuna turvallisuusneuvoston kolmen pysyvän jäsenen, Ranskan, Iso-Britannian ja Yhdysvaltojen, tukema veto-oikeuspäätös-

lauselma hyväksyttiin ilman äänestystä. Päätöslauselman mukaan yleiskokouksen puheenjohtaja kutsuu yleiskokouksen koolle kymmenen päivän kuluessa siitä, kun turvallisuusneuvoston pysyvä jäsen on käyttänyt veto-oikeuttaan. Yleiskokous keskustelee tilanteesta saatuaan turvallisuusneuvostolta erityisraportin tästä veton käytöstä.

Päätöslauselman puolesta puhuneet (YK 2022i) esittivät, kuinka veton käyttäjällä on velvollisuus selittää, miksi puheena oleva päätöslauselma ei edistä kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta. Viiden vuoden aikana vetoa on käytetty 17 kertaa, mikä on estänyt turvallisuusneuvostoa toimimasta tehokkaasti. Vastustajat esittivät, kuinka raportointi ei tuo asiaan mitään erityistä lisäarvoa, vaan se saattaa Kiinan mukaan aiheuttaa epäjohtamukaisuutta toiminnassa. Venäjä esitti, kuinka veton käyttö sinänsä ei ole ongelma, vaan ongelma on joidenkin turvallisuusneuvoston jäsenten kyvyttömyys kuunnella muita ja tehdä kompromisseja.

Esityksiä pidättäytymisestä veton käytöstä suojeluvastuutilanteiden yhteydessä on tehty aiemminkin ja RN2V (engl. *responsibility not to veto*) on oleellinen osa suojeluvastuukeskustelua (Morris & Wheeler 2016, 227–246; Seppä 2019, 102–105). Samoin totesi myös pääsihteerin raportissaan (Ki-moon 2009, kohta 61) osana kolmannen pilaria toimia.

On erilaisia näkemyksiä sen suhteen, mitä on hyvä tehdä, mitkä ovat toiminnan seuraukset ja mitä on poliittisesti mahdollista tehdä. Toisaalta korostetaan Venäjän eristämistä ja vastuuta tilanteesta ja tehdyistä rikoksista. Toisaalta korostetaan vuoropuhelua ja konsensusta väylänä tilanteen ratkaisemiseksi sekä painotetaan humanitaarisen oikeuden ja kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamista ilman, että korostetaan vastuullisuutta ja syyllisyyttä. Suojeluvastuu oli läsnä keskustelussa ilman, että siihen kovinkaan suorasti viitattiin; se oli läsnä käytäntöjensä kautta.

Kysymys vastuullisuudesta

Ihmisoikeusneuvosto on ottanut päätöslauselmissaan kantaa ihmisoikeustilanteeseen Ukrainassa (ION 2022a) ja alati pahenevaan ihmisoikeustilanteeseen (ION 2022b). Ne ovat sanamuodoiltaan varsin vahvoja ja ilmentävät selkeitä kannanottoja.

Ihmisoikeusneuvosto (ION 2022a) tuomitsi Venäjän hyökkäyksen Ukrainaan; oli huolissaan raportoiduista ihmisoikeus- ja humanitaarisen oikeuden loukkauksista; vaati viiolisuuksien välitöntä lopettamista siviilien suojelemiseksi ja kaikkien liittyvien velvoitteiden noudattamista; korosti ihmisoikeusvaltuutetun ja ihmisoikeuksia valvovan operaation työtä ihmisoikeustilanteen arvioimiseksi; korosti sekä kansallisten että kansainvälisten oikeus- tuimien työtä, riippumattomuuden ja tasapuolisuuden periaatteita humanitaarisessa työssä; painotti vastuuta ihmisoikeus- ja humanitaarisen oikeuden loukkauksista ja kiirehti nopeita ja tasapuolisia tutkimuksia ihmisoikeustilanteesta rankaisemattomuuden lopettamiseksi ja saattaa syylliset vastuuseen teoistaan; päätti perustaa riippumattoman kansainvälisen tutkintakomission, joka täydentää Ukrainassa ihmisoikeuksia valvovan operaation työtä sekä toimii yhteistyössä ihmisoikeusvaltuutetun kanssa.

Erityisistunnossa äänin 33/2/12 hyväksytyn päätöslauselman (ION 2022b), kohdalla teksti oli vielä vahvempi. Keskusteluissa (ION 2022c) korostettiin tasapuolisuuden vaatimusta, politisoimisen välttämistä, tutkimuksen tärkeyttä oletetuista rikoksista, tekijöiden vastuuta uhreille, *edellytyksenä rauhalle ubrien tulee saada oikeutta* (kurs. TS), mikä merkitsee myös tu-

levien julmuusrikosten ennaltaehkäisyä. Ihmisoikeusneuvosto puhui voimakkaasti tutkimuksen ja tutkinnan tärkeydestä, vastuusta tehdyistä ihmisoikeusloukkauksista, sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan. Nämä ovat suojeluvastuun kolmannen pilarin mukaisia käytäntöjä (Ki-moon 2009, kohdat 53–54).

Ihmisoikeusneuvostoa on arvosteltu toiminnan poliittisuudesta. Tämä voi viitata kahteen suuntaan. Suojeluvastuurikokset ovat määritelmällisesti poliittisia, niillä on aina uhriensa ja tekijänsä. Jos tähän otetaan kanta, voidaan esittää, että se on poliittista. Jos tähän ei oteta kantaa, myös se on poliittinen kannanotto. Kaikki valtiot ovat sitoutuneet suojeluvastuuseen. Vallitsee siis periaatteellinen konsensus, joka voitaisiin tulkita ei-poliittiseksi. Suojeluvastuun toteuttamisesta tai käytännöistä ei kuitenkaan vallitse täyttä konsensususta, vaan keskustelu jatkuu. Vallitseva konsensus ei rajoitu kuitenkaan ainoastaan läntisiin valtioihin, kuten YK:n äänestysistäkin voi havaita. Toivottavaa on kuitenkin johdonmukaisuus käytännöissä.²³ Tämä tarkoittaisi esimerkiksi Anne Orfordin (2011, 2) näkemyksen mukaan olemassa olevien käytäntöjen saattamisesta yhteen siten, että ne rakentaisivat yhtenäisemmän viitekehyksen siviilien suojelemiseksi laajamittaisilta julmuusrikoksilta.

Kansainvälisen rikostuomioistuimen syyttäjä on aloittanut tutkinnan Ukrainassa Venäjän mahdollisista sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan (ICC 2022). Kansainvälinen rikostuomioistuin, joka on pysyvä tuomioistuin, on merkinnyt rankaisemattomuuden kulttuurin päättymistä ilmentäen tapahtunutta normatiivista kehitystä. Ongelmatonta toiminta ei kuitenkaan ole ollut (Bower 2019). Sopimusvaltiot voivat esittää syyttäjälle tutkintapyyntönsä samoin kuin turvallisuusneuvosto peruskirjan VII luvun perusteella sekä syyttäjä voi omasta aloitteestaan aloittaa tutkinnan tuomioistuimen toimivaltaan kuuluvista rikoksista (Rooman perussääntö 1998, artikkelit 13–15). Turvallisuusneuvosto käytti tätä mahdollisuutta ensimmäisen kerran Darfurin tilanteen yhteydessä vuonna 2005 päätöslauselmalla 1593 (TN 2005).

Oikeutta uhreille pyritään saamaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin avulla. Ukrainan tilanteen kohdalla käynnistyneet prosessit ilmentävät ennen näkemätöntä nopeutta. Merkittävää on myös kansainvälisen tuomioistuimen (ICJ) toiminta sekä ihmisoikeusneuvoston kansainvälisen tutkintakomission perustaminen kolmannen pilarin mukaisina käytäntöinä.

Kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan kuuluvat myös hyökkäysteot.²⁴ On ilmeistä, että Venäjän hyökkäys Ukrainaan on peruskirjan tarkoittama hyökkäysrikos, rikos rauhaa vastaan. Samoin on selvää, että rikosvastuun toteuttaminen tässä suhteessa tulee olemaan vaikeaa (Nuotio 2022). Kansainvälisen rikostuomioistuimen toiminta tarkoittaa mahdollisuutta oikeudenmukaisuuden toteuttamiseen, ”edellytyksenä rauhalle uhrien tulee saada oikeutta” (ION 2022b). Se voi kuitenkin aiheuttaa hankaluuksia päättää konflikti kuten YK:n keskusteluista voidaan päätellä. Pitääkö oikeudenmukaisuuden tavoitteesta luopua, jotta saavutetaan rauha (Seppä 2019, 80–85)? Kaikki tahot eivät näe konfliktin ratkaisun edellytyksinä syyllisten asettamista syytteeseen vaan korostavat neuvotteluita ja diplomaattista toimintaa. Nämä eivät ole tietenkään toisiaan poissulkevia toimia. Kuten Kimmo Nuotio (2022, 312–313) esittää, tärkeintä ei ole rangaistusten ankaruus, vaan se, että oikeutta käydään, tapahtumat selvitetään ja osapuolia kuullaan.

²³ Johdonmukaisuuden käsitteestä, ks. Crossley (2020).

²⁴ Ks. <https://www.coalitionfortheicc.org/explore/icc-crimes/crime-aggression>.

Lopuksi

Tavoitteenani oli tarkastella, miten YK on suojeleminen Ukrainan siviiliväestöä, miten tätä on perusteltu ja millaista kieltä on käytetty. Esitin argumenttini, että siviilien suojeleminen käytännöt ovat merkityksellisempiä kuin käytetty suojeleminen vastuu kieli (engl. *deeds to words*). Kyse on ajatuksesta, jossa käytännöt rakentavat periaatetta täten sen mahdollistaen (Orford 2011). Käytännöt ja sanat ovat konstitutiivisessa suhteessa, koska käytännöt tuottavat merkityksiä (Adler & Pouliot 2011).

YK on tarjonnut Ukrainassa siviileille suojeleminen molempien esitettyjen siviilien suojeleminen agendojen välityksellä. Päätöslauselmat viittaavat sekä siviilien suojeleminen että suojeleminen vastuuseen. Siviilien suojeleminen regiimin näkökulmasta ne täydentävät toisiaan, mutta ilmentävät samalla myös kansainvälisen yhteisön erilaisia näkemyksiä siitä, miten Ukrainassa olisi hyvä toimia ja millaisia seurauksia toimilla on. Kaikki tässä käsitellyt päätöslauselmat hyväksyttiin varsin suurella äänen enemmistöllä, joten niiden poliittinen merkitys kumpuaa näistä luvuista. Äänestämästä pidättäytyi kuitenkin huomattava määrä valtioita.

YK koordinoi humanitaarista toimintaa siviilien suojeleminen eri järjestöjensä ja ohjelmien kautta, ja toimintaa toteutetaan humanitaaristen periaatteiden mukaisesti. Tämä apu on ollut mittavaa. Ihmisoikeusvaltuutetun toimiston (OHCHR) työ on tärkeä osa tätä toimintaa. Suojeleminen vastuu näkyy perusteluissa suojeleminen vastuukäytäntöinä. Venäjän veto-oikeuden käyttö on estänyt turvallisuusneuvostoa toimimasta, joten vastuuta ja mahdollisuuksia on siirtynyt yleiskokoukselle ja ihmisoikeusneuvostolle.

Hätäerityisistunnoissaan yleiskokous tuomitsi Venäjän hyökkäyksen, päätti tämän aiheuttaman humanitaarisen tilanteen seurauksista, erotti Venäjän ihmisoikeusneuvostosta ja päätti pyytää selvitystä tulevista veto-oikeuden käytöistä. Ihmisoikeusneuvosto kokouksessaan ja erityisistunnossaan päätti humanitaariseen tilanteeseen ja ihmisoikeusloukkauksiin ja -rikoksiin liittyvistä toimista kuten tutkimuskomission perustamisesta. Kansainvälinen rikostuomioistuimisto on aloittanut tutkinnan mahdollisista suojeleminen vastuurikoksista Ukrainassa ja oikeudelliset toimet syyllisten saamiseksi vastuuseen.

Päätöslauselmista ilmeni, kuinka nämä esitetyt käytännöt ilmentävät näkemystä suojeleminen vastuun toteuttamisesta. Venäjän erottaminen ihmisoikeusneuvostosta voidaan tulkita kuuluvan suojeleminen vastuun diplomaattisiin sanktioihin osaksi kolmatta pilaria samoin kuin veto-oikeuden käytöstä pidättäytyminen. Ihmisoikeusneuvosto korosti tutkimustoimintaa ihmisoikeusloukkauksista ja -rikoksista, oikeusistuinten työtä ja yhteistyötä sekä kansainvälisen rikostuomioistuimen kanssa että ihmisoikeusvaltuutetun toimiston kanssa rankaisematomuuden periaatteen lopettamiseksi kolmannen pilarin mukaisina käytäntöinä. Nämä käytännöt vahvistavat suojeleminen vastuun viitekehysten normatiivista kehittymistä: vastuullisuutta (engl. *accountability*), ihmisoikeuksien ja humanitaarisen toiminnan edistämistä.

Alex J. Bellamyn (2015,164) laatiman taulukon perusteella vuosina 1990–2005 siviilien suojeleminen ei ollut erityisen keskeisessä asemassa turvallisuusneuvoston toiminnassa, mutta toisena ajanjaksona 2011–2015 (mt., 167) tilanne oli muuttunut. Suojeleminen vastuutilanteisiin liittyneitä käytäntöjä olivat tällöin diplomaattiset toimet, tutkinnat, valvonta, humanitaarinen apu, taloudelliset toimet/pakotteet, rauhanturvatoiminta, vastuullisuus (ICC), valtion

rakentamiseen liittyvät toimet (engl. *state-building*) ja aseellisen voiman käyttö. Nämä ovat peruskirjan ja pääsihteerin raportin mukaisia käytäntöjä, suojeluvastuukäytäntöjä, joita on sovellettu eri konflikteissa eri tavoin tapauskohtaisesti harkiten.

Ukrainan tilanteessa YK on tehnyt sen, mikä on ollut poliittisesti harkiten mahdollista. Muitakin toimia olisi Ukrainassa kuitenkin voitu tehdä. Jäsenvaltiot, ei YK, ovat asettaneet taloudellisia pakotteita ja antaneet sotilaallista apua. Ukrainan tilanteessa ei olla – ainakaan vielä tätä kirjoitettaessa – valtuutettu rauhanturvaoperaatiota, minkä myös yleiskokous voi tehdä. Kuitenkin vuodesta 1960 lähtien rauhanturvaoperaatiot ovat olleet turvallisuusneuvoston valtuuttamia (Barber 2021, 47–48). Ne ovat toisen pilarin mukaisia toimia (Ki-moon 2009, kohdat 40–41). Vaikka Venäjä erotettiin ihmisoikeusneuvostosta, muita diplomaattisia pakotteita ei ole juurikaan tehty. Pääsihteerin António Guterresiltä on toivottu aktiivisempaa roolia Ukrainan tilanteen ratkaisemiseksi (Lynch 2022). Pääsihteerillä onkin erityinen vastuu siitä, että kansainvälinen yhteisö vastaa ”oikea-aikaisesti ja päättäväisesti” laajamittaisiin julmuusrikkeisiin (Ki-moon 2009, kohta 61).

Suojeluvastuu tarjoaa normatiivisen perustan kansainväliselle toiminnalle ja käytännöille. Käytännöt puolestaan rakentavat ja mahdollistavat suojeluvastuuta. Tämä on havaittavissa myös YK:n siviilien suojelutoiminnassa Ukrainassa. Ei siis ole välttämätöntä käyttää suojeluvastuukieltä, jotta olisi kyse suojeluvastuutoimenpiteistä.

Suojeluvastuun periaate on hyväksytty lukemattomissa YK:n päätöslauselmissa. Siitä valitsee laaja konsensus periaatteellisella tasolla, mutta toteuttamisessa on ollut ongelmia (Libya) ja siitä on seurannut, että on toimittu puutteellisesti (Syyria). Asiaan liittyvät myös erilaiset tulkinnat suojeluvastuun tavoitteesta ja käytännöistä, jolloin on poliittisesti vaikeaa kehystää tilanne suojeluvastuutilanteeksi. Kuitenkin on ilmeistä, että periaate on merkinnyt lisääntyntä tietoisuutta suojeluvastuurikoksista ja välttämättömyydestä reagoida niihin (Ukraina). Periaatteen merkitys ei katoa, vaikka siihen ei viitata. Käytännöt mahdollistavat periaatteen.

Lähteet

- Adler, David (2022): ”The west v Russia: Why the global south isn’t taking sides”. *The Guardian*, 28.3.2022. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/mar/10/russia-ukraine-west-global-south-sanctions-war>, 22.6.2022.
- Adler, Emanuel & Vincent Pouliot (2011): ”International practice: Introduction and framework”. Teoksessa: E. Adler & V. Pouliot (toim.) *International practices*. Cambridge: CUP, 3–35.
- A/ES-11/PV.10, 10th Plenary meeting, 7.4.2022. YK:n yleiskokouksen kokouspöytäkirja.
- Amnesty International (2022): ”Russia’s war on Ukraine”. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/03/latest-news-on-russias-war-on-ukraine/>, 11.8.2022.
- Annan, Kofi (1999): *Report of the Secretary-General to the Security Council on the Protection of Civilians in armed conflict*. S/1999/957, 8.9.1999.
- Annan, Kofi (2002): ”What is the international community?” Problems without passports”. *Foreign Policy*. https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/fp/fp_sepoct02_ank01.html#annan, 26.8.2022.
- Badescu, Christina G. & Thomas G. Weiss (2010): ”Misrepresenting R2P and advancing norms: An alternative spiral?”. *International Studies Perspectives*, 11(4), 354–374.
- Bailey, Camila & Talia Nanton (2022): ”How global south coverage of the Ukraine war sheds light on diplomatic neutrality: New research”. *LSE Blogs*, 1.9.2022. <https://blogs.lse.ac.uk/polis/2022/08/01/>

- how-global-south-coverage-of-the-ukraine-war-sheds-light-on-diplomatic-neutrality-new-research/, 22.6.2022.
- Barber, Rebecka (2021): *The powers of the UN General Assembly to prevent and respond to atrocity crimes: A guidance document*. Asia-Pacific Centre for the Responsibility to Protect. School of Political Science and International Studies. The University of Queensland, <https://r2pasiapacific.org/article/2021/04/powers-un-general-assembly-prevent-and-respond-atrocity-crimes-guidance-document>, 22.6.2022.
- Barber, Rebecka (2022a): "Does the 'responsibility to protect' require States to go to war with Russia?". *Just Security*, 25.3.2022. <https://www.justsecurity.org/80833/does-the-responsibility-to-protect-require-states-to-go-to-war-with-russia/>, 22.6.2022.
- Barber, Rebecka (2022b): "What does the 'responsibility to protect' require of States in Ukraine?". *Journal of International Peacekeeping*, 25, 155–177.
- Bellamy, Alex J. (2015): "The responsibility to protect turn ten". *Ethics & International Affairs*, 29(2), 161–185.
- Bower, Adam (2019): "Contesting the international criminal court: Bashir, Kenyatta, and the status of the nonimpunity norm in world politics". *Journal of Global Security Studies*, 4(1), 88–104.
- Breakey, Hugh (2012): "The protection of civilians in armed conflict: Four concepts". Teoksessa: A. Francis, V. Popovski & C. Sampford (toim.) *Norms of protection. Responsibility to protect, protection of civilians and their interaction*. Tokio: United Nations University Press, 40–61.
- Bull, Hedley (1995): *The anarchical society. A study of order in world politics*. 2. painos. Lontoo: Macmillan Press.
- Burai, Erna (2016): "Parody as norm contestation: Russian normative justification in Georgia and Ukraine and their implications for global norms". *Global Society*, 30(1), 67–77.
- Camp, Charles H., Kiran Nasir God & Lilia Chu (2022): "Nation states must comply with their responsibility to protect Ukraine against the Russian Federation's ongoing war crimes". *The World Financial Review*, 1.3.2022. <https://worldfinancialreview.com/nation-states-must-comply-with-their-responsibility-to-protect-ukraine-against-the-russian-federations-ongoing-war-crimes/>, 22.6.2022.
- Crossley, Noele (2020): "Conceptualising consistence: Coherence, principles and the practice of human protection". *Global Responsibility to Protect*, 12(4), 440–463.
- Evans, Gareth (2008): *The responsibility to protect*. Washington DC: Brookings Institution Press.
- Gallagher, Adrian (2022): "Lies, lies, lies and legitimacy: Why the responsibility to protect matters in Ukraine". *Fresh Perspectives*, 3.3.2022. European Centre for the Responsibility to Protect (ECR2P). University of Leeds. <https://ecr2p.leeds.ac.uk/lies-lies-lies-and-legitimacy-why-the-responsibility-to-protect-matters-in-ukraine/>, 22.6.2022.
- GCRP (Global Centre for the Responsibility to Protect) (2022a): Atrocity Alert No 311: Ukraine, Central African Republic and China, 3.8.2022. <https://www.globalr2p.org/publications/atrocity-alert-no-311/>, 5.8.2022.
- GCRP (Global Centre for the Responsibility to Protect) (2022b): R2P Monitor Issue 61, 1.6.2022. <https://www.globalr2p.org/publications/r2p-monitor-issue-61-1-june-2022/>, 1.8.2022.
- Guterres, António (2022): Statement by the Secretary-General – on Ukraine. <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2022-02-24/statement-the-secretary-general-%E2%80%93-ukraine>, 22.7.2022.
- Guyer, Jonathan (2022): "Why some countries don't want to pick a side in Russia's war in Ukraine". *Vox*, 9.6.2022. <https://www.vox.com/23156512/russia-ukraine-war-global-south-nonaligned-movement>, 22.6.2022.
- Hehir, Aidan (2022): Another false success: The responsibility to protect and the invasion of Ukraine. European Centre for the Responsibility to Protect (ECR2P). University of Leeds. <https://ecr2p.leeds.ac.uk/another-false-success-the-responsibility-to-protect-and-the-invasion-of-ukraine/>, 22.6.2022.
- ICC (International Criminal Court) (2022): Ukraine. <https://www.icc-cpi.int/ukraine>, 16.8.2022.
- ICISS (International Commission on Intervention and State Sovereignty) (2001): *The responsibility to protect. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*. Ottawa: International

- Development Research Centre. https://walterdorn.net/pdf/Responsibility-to-Protect_ICISS-Report_Dec2001.pdf, 10.8.2022.
- ICJ (International Court of Justice) (2022): Allegations of genocide under the convention on the prevention and punishment of the crime of genocide (Ukraine v. Russian Federation). Summary 2. 16.3.2022. <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220316-SUM-01-00-EN.pdf>, 16.8.2022.
- ICRC (International Committee of the Red Cross) (2022): War and law. <https://www.icrc.org/en/war-and-law>, 11.8.2022.
- Ignatieff, Michael (2021): "The responsibility to protect in a changing world order: Twenty years since its inception". Roundtable: The Responsibility to Protect in a Changing World Order. *Ethics & International Affairs*, 35(2), 177–180.
- ION (Ihmisoikeusneuvosto) (2015): Preventing the deterioration of the human rights situation in Burundi. A/HRC/S-24/2, 17.12.2015.
- ION (Ihmisoikeusneuvosto) (2022a): Situation of human rights in Ukraine stemming from the Russian aggression. A/HRC/RES/49/1, 7.3.2022.
- ION (Ihmisoikeusneuvosto) (2022b): The deteriorating human rights situation in Ukraine stemming from the Russian aggression. A/HRC/RES/S-34/1, 16.5.2022.
- ION (Ihmisoikeusneuvosto) (2022c): High Commissioner to Special Session of the Human Rights Council on Ukraine". Morning meeting summary of the 34th Special session. 12.5.2022. Press Releases. <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/special-sessions/session34/34-special-session>, 22.8.2022.
- Juntunen, Tapio (2022): "Kestääkö ydinasetabu?". *Maanpuolustus*. Maanpuolustuskurssiyhdistyksen julkaisu, 26.2022. <https://www.maanpuolustus-lehti.fi/kestaako-ydinasetabu/>, 19.8.2022.
- Ki-moon, Ban (2009): Implementing the responsibility to protect. Report of the Secretary-General. A/63/677. 12.1.2009.
- Ki-moon, Ban (2011): "Human Protection and the 21st Century United Nations". Cyril Foster Lecture at Oxford University, 2.2.2011. <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2011-02-02/cyril-foster-lecture-oxford-university-human-protection-and-21st>, 11.8.2022.
- Kurtz, Gerrit & Philipp Rotmann (2016): "The evolution of norms of protection: Major powers debate the responsibility to protect". *Global Society*, 30(1), 3–20.
- Lee, Peter (2022): "Ukraine: the UN's 'responsibility to protect' doctrine is a hollow promise for civilians under fire". *The Conversation*, 7.3.2022. <https://theconversation.com/ukraine-the-uns-responsibility-to-protect-doctrine-is-a-hollow-promise-for-civilians-under-fire-178661>, 22.6.2022.
- Lilly, Damian (2022): *The UN agenda for protection: Policy, strategic, and operational priorities*. New York: International Peace Institute. <https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2022/03/UN-Agenda-for-Protection-PDF.pdf>, 21.8.2022.
- Lynch, Colum (2022): "The reluctant peacemaker". *Foreign Policy*, 28.4.2022. <https://foreignpolicy.com/2022/04/28/un-guterres-putin-russia-ukraine-peacemaker/>, 21.8.2022.
- Morris, Justin & Nicholas Wheeler (2016): "The responsibility not to veto. A responsibility too far?". Teoksessa: A. J. Bellamy & T. Dunne (toim.) *The Oxford handbook of the responsibility to protect*. Oxford: OUP, 227–246.
- Nasu, Hitoshi (2012): "Peacekeeping, civilian protection mandates and the responsibility to protect". Teoksessa: A. Francis, V. Popovski & C. Sampford (toim.) *Norms of protection. Responsibility to protect, protection of civilians and their interaction*. Tokio: United Nations University Press, 117–133.
- Nuotio, Kimmo (2022): "Ukrainan sota, kehittyvä kansainvälinen rikosoikeus ja oikeusvaltiollisuuden alamäki Venäjällä". *Defensor Legis*, 1(5), 312–322. https://www.edilex.fi/defensor_legis/1000610002.pdf, 16.8.2022.
- OCHA (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs) (2022): "What are Humanitarian Principles?" OCHA Message: Humanitarian Principles. July. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. https://www.unocha.org/sites/unocha/files/OOM_Humanitarian%20Principles_Eng.pdf, 1.8.2022.

- OHCHR (2022a): Ukraine: Civilian casualty update, 8.8.2022. <https://www.ohchr.org/en/news/2022/08/ukraine-civilian-casualty-update-8-august-2022>, 11.8.2022.
- OHCHR (2022b): Situation of human rights in Ukraine in the context of the armed conflict by the Russian Federation 24 February - 15 May, 29.6.2022. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-06-29/2022-06-UkraineArmedAttack-EN.pdf>, 11.8.2022.
- OHCHR (2022c): "Press briefing on Ukraine by Matilda Bogner - Head of UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine". <https://www.ohchr.org/en/press-briefing-notes/2022/05/plight-civilians-ukraine>, 1.8.2022.
- OHCHR (2022d): "Statement by UN High Commissioner for Human Rights Michelle Bachelet". <https://www.ohchr.org/en/statements/2022/07/ukraine-high-commissioner-updates-human-rights-council>, 1.8.2022.
- Orford, Anne (2011): *International authority and the responsibility to protect*. Cambridge: CUP.
- Pawnday, Savita & Jaclyn D. Streitfeld-Hall (2021): PoC and R2P: Commonalities and differences. Global Centre for the Responsibility to Protect. Report 7.7.2021. <https://www.globalr2p.org/wp-content/uploads/2021/07/PawndayStreitfeldHall-in-COESPU-Magazine.pdf>, 1.8.2022.
- Popovski, Vesselin (2011): "The concepts of responsibility to protect and protection of civilians: 'Sisters, but not twins'". *Security Challenges*, 7(4), 1–12.
- Pramendorfer, Elisabeth (2020): "The role of the Human Rights Council in implementing the responsibility to protect". *Global Responsibility to Protect*, 12, 239–245.
- Ralph, Jason & Jess Gifkins (2017): "The purpose of the United Nations Security Council practice: Contesting competence claims in the normative context created by the responsibility to protect". *European Journal of International Relations*, 23(3), 630–653.
- Ralph, Jason (2022): "Ukraine and the responsibility to protect: The consequences for the vulnerable (and not yet vulnerable) should be front and centre of our reasoning". British Politics and Policy at LSE. Blog Entry 3.3.2022. http://eprints.lse.ac.uk/114806/1/politicsandpolicy_ukraine_responsibility_to.pdf, 22.6.2022.
- Reus-Smit, Christian (2008): "Constructivism and the structure of ethical reasoning". Teoksessa: R. M. Price (toim.): *Moral limit and possibility in world politics*. Cambridge: CUP, 58–77.
- Rooman perussääntö (Kansainvälisen rikostuomioistuim) (1998): Valtiosopimukset 56/2002. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2002/20020056>, 22.8.2022.
- Schatzki, Theodore (1996): *Social practices: A wittgensteinian approach to human activity and the social*. Cambridge: CUP.
- SCR (Security Council Report) (2022a): UN Documents on Ukraine. <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/ukraine/>, 1.8.2022.
- SCR (Security Council Report) (2022b): August 2022 Monthly Forecast. Ukraine. Expected Council Action. <https://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2022-08/ukraine-7.php>, 10.8.2022.
- Seppä, Tarja (2019): *Responsibility to protect as a United Nations Security Council practice in South Sudan*. Tampere University Dissertations 76. Tampere: Tampereen yliopisto.
- S/PV.8974, 8974th meeting, 23.2.2022. Turvallisuusneuvosto kokouspöytäkirja.
- S/PV.8979, 8979th meeting, 25.2.2022. Turvallisuusneuvosto kokouspöytäkirja.
- S/PV.8980, 8980th meeting, 27.2.2022. Turvallisuusneuvosto kokouspöytäkirja.
- S/PV.9002, 9002th meeting, 23.3.2022. Turvallisuusneuvosto kokouspöytäkirja.
- S/PV.9069, 9069th meeting, 21.6.2022. Turvallisuusneuvosto kokouspöytäkirja.
- TN (Turvallisuusneuvosto) (1999): S/RES/1265, 17.9.1999.
- TN (Turvallisuusneuvosto) (2005): S/RES/1593, 31.2.2005.
- TN (Turvallisuusneuvosto) (2011): S/RES/1973, 17.3.2011.
- TN (Turvallisuusneuvosto) (2015): S/RES/2248, 12.11.2015.

- TN (Turvallisuusneuvosto) (2022a): S/2022/155, draft resolution, 25.2.2022.
- TN (Turvallisuusneuvosto) (2022b): S/RES/2623, 27.2.2022.
- TN (Turvallisuusneuvosto) (2022c): S/2022/231, draft resolution, 24.3.2022.
- Welsh, Jennifer M. (2016): "The responsibility to protect after Libya & Syria". *Daedalus*, 145(4), 75–87.
- Welsh, Jennifer M. (2019): "Norm robustness and the responsibility to protect". *Journal of Global Security Studies*, 4(1), 53–72.
- YK (1945): Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirja. Valtiosopimukset 1/1956. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1956/19560001/19560001_2, 21.8.2022.
- YK (Yleiskokous) (2005): World Summit Outcome. A/60.L.1., 24.10.2005.
- YK (Yleiskokous) (2021): The responsibility to protect and the prevention of genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity. A/RES/75/277, 18.5.2021.
- YK (Yleiskokous) (2022a): Aggression against Ukraine. A/RES/ES-11/1, 18.3.2022.
- YK (Yleiskokous) (2022b): Humanitarian consequences of the aggression against Ukraine. Draft resolution. A/RES/ES/11/L.2, 21.3.2022.
- YK (Yleiskokous) (2022c): Humanitarian situation out of the conflict in Ukraine. Draft resolution. A/ES-11/L.3, 22.3.2022.
- YK (Yleiskokous) (2022d): Humanitarian consequences of the aggression against Ukraina. A/RES/ES-11/2, 28.3.2022.
- YK (Yleiskokous) (2022e): 11th Emergency Special Session, 7th & 8th meetings (AM&PM). Meetings coverage and Press Releases. GA/12410, 23.3.2022.
- YK (Yleiskokous) (2022f): 11th Emergency Special Session, 9th meeting (AM). Meetings Coverage and Press Releases. GA/12411, 24.3.2022.
- YK (Yleiskokous) (2022g): Suspension of the rights of membership of the Russian Federation in the Human Rights Council. A/RES/ES/-11/3, 8.4.2022.
- YK (Yleiskokous) (2022h): Standing mandate for a General Assembly debate when a veto is cast in the Security Council. A/RES/76/262, 28.4.2022.
- YK (Yleiskokous) (2022i): 76th Session, 69th & 70th meetings (AM&PM). Meetings Coverage and Press Releases GA/12417, 26.4.2022.

The UN and Protection Regime in Ukraine

This article discusses how international community, especially the UN, has protected civilians in Ukraine and argues that protection practices are more meaningful than language used. This means how practices construct the principle (deeds to words) thus making it possible. Material for the analysis consists of the draft resolutions and passed ones, and meeting records related to Ukraine of the Security Council, the General Assembly and the Human Rights Council during springtime 2022. It can be concluded that the UN is coordinating humanitarian work based on humanitarian principles for the protection of civilians (PoC). At the same time, practices related to responsibility to protect (R2P) are discussed without framing the Ukraine conflict as the R2P case. This can be interpreted to mean that practices are more meaningful than language used, practices constitute R2P.

Keywords: protection of civilians (PoC), protection regime, responsibility to protect (R2P), the United Nations

Kylmän sodan mentaliteetti: Kiinan makroturvallistamisdiskurssi Ukrainan sodan kontekstissa

Juha A. Vuori¹

Artikkeli lähestyy Kiinan ulkopolitiikkaa suhteessa Ukrainan sotaan makroturvallistamisen kautta. Kiina on jopa sodan alettua edelleen kehottanut erityisesti Yhdysvaltoja sekä Natoa luopumaan kylmän sodan mentaliteetista ja konfliktin osapuolia palaamaan neuvottelupöytään. Tämä Kiinan valitsema linja on jatkumo sen kylmän sodan jälkeiselle lähestymiselle blokkipolitiikkaan ja kylmän sodan makroturvallistamisen purkamiseen. Artikkelinä käy läpi kiinalaisen kylmän sodan jälkeisen makroturvallistamisdiskurssin kehityskulun ja sijoittaa vallitsevan konfliktin Kiinan ylläpitämään turvallistamisen purkamisen linjaan.

Avainsanat: Kiina, kylmä sota, makroturvallistaminen, Ukraina

Johdanto

Kylmä sota ja sen turvallisuuskonstellaatiot on vanhin ja paradigmaattisin makroturvallistamisdiskurssi (Buzan & Wæver 2003; 2009). Kiina oli syvällisesti mukana tämän ideologisen suurvaltakilpailun käännteissä ja muutti asemaansa sen kuvioissa useita kertoja. Itse asiassa Kiina oli erittäin kiinnostava potentiaalinen liittolainen kaksinapaisen jaon molemmin puolin, ja Kiina toimi kiistan voimistajana kasvattamalla sen panoksia. Kylmän sodan päätyttyä tämä turvallisuuspoliittinen vastakkainasettelu purettiin maailmanlaajuisesti. Se myös merkitsi blokkipolitiikan päättymistä Kiinassa. Kiina on noudattanut tätä linjamuutosta ja ollut erityisen aktiivinen kylmän sodan turvallistamisen purkamisen ylläpitämisessä sen voimavarojen kasvettua uudelle tasolle kylmän sodan jälkeisenä aikakautena.

Blokkien sijaan Kiina on korostanut ”reilua kansainvälistä järjestystä” ja ”maailman moninapaisuutta” (Deng 2008) ihanteellisten kansainvälisten suhteiden kuvauksissaan. Tällaisilla maksimeilla on pyritty pitämään Kiina poissa muiden valtioiden turvallistamiskynnyksestä ja irrottamaan Kiina suurvaltavastakohtaisuudesta. Kiinan kommunistisen puolueen pääsihteerin ja Kiinan kansantasavallan presidentin Xi Jinpingin (Xinhuanet 2015) on esimerkiksi suoraan kiistänyt ”Thukydideen ansan” olemassaolon. Yhdysvaltalaisen tutkijan Graham Allisonin (2017) mukaan tämä käsite viittaa usein sotaan johtaneeseen samanaikaisessa nousussa ja laskussa olevien suurvaltojen paineistettuun dynamiikkaan. Xin mukaan ”[m]aailmassa ei ole olemassa mitään niin sanottua Thukydideen ansaa. Mutta mikäli suurvallat kerta toisensa jälkeen tekevät strategisen virhelaskelman, ne voivat kehittää sellaisia ansoja itselleen” (Xinhuanet 2015). Estääkseen tällaiset virhelaskelmat Kiina pyrkii ”konfliktittomuuteen, vastakkainasettelemattomuuteen, molemminpuoliseen kunnioitukseen ja yhteistyöhön, jossa molemmat osapuolet voittavat” (ma.), toisin sanoen tuottamaan vakautetun turvallistamisen purkamisen (Hansen 2012) suurvaltasuhteissaan.

1 VTT, dos., professori, Tampereen yliopisto, <juha.vuori@tuni.fi>

Kiinan suhteita Yhdysvaltoihin kuvattiin Kiinassa Yhdysvaltojen presidentti Barack Obaman kaudella ”uudenlaisena suurvaltasuhteena” (kiin. 新型大国关系, *xīnxíng dàguó guānxi*). Tämän tuli koostua konfliktittomuudesta, molemminpuolisesta kunnioituksesta (ydinintressejä kohtaan) ja yhteistyöstä, jossa molemmat osapuolet voittavat (Xi 2013). Vaikka iskulause esitettiin ensimmäisen kerran yhdessä Yhdysvaltojen kanssa, Yhdysvallat on sittemmin luopunut termin käytöstä (Saunders & Bowie 2020, 93–94). Uudenlaista suurvaltasuhdetta käsitelleet kiinalaiset tutkijat katsovat Kiinan ja Yhdysvaltojen suhteiden poikkeavan neljällä tapaa kylmän sodan ajan supervaltasuhteista: Kiinan ydinasepelote on Yhdysvaltoja pienempi, maiden välinen taloudellinen keskinäisriippuvuus on korkealla tasolla ja maat jakavat useita turvallisuusintressejä esimerkiksi kamppailussa terrorismia, ilmastonmuutosta sekä pandemioita vastaan. Lisäksi maiden yhteiskunnilla on runsaasti yhteiskunnallisia ja kulttuurisia kosketuspintoja (Chen & Liu 2020, 71). Tällaiset näkökulmat viittaavat siihen, että Kiina ja Yhdysvallat ovat linjassa makroturvallistamiskeskustelussaan ja että tämän tulisi säilyä vallitsevana tilanteena kylmän sodan makroturvallistamisen purkamisen ylläpitämisessä. Jotkut kiinalaiset tutkijat ovat myös ehdottaneet, että Yhdysvaltojen tulisi vakuuttaa Kiinalle, että se ei yritä kyseenalaistaa Kiinan poliittisen järjestelmän luonnetta tai estää Kiinan talouskehitystä; vastaavasti Kiinan tulisi tarjota vakuudet siitä, että se ei ole yrittämässä korvata Yhdysvaltoja maailman johtovaltiona tai puskemassa sitä ulos Itä-Aasiasta (Da 2013, 69). Tällaiset luottamuksenkasvatus ehdotukset säilyttäisivät suhteet poissa turvallisuuden piiristä.

Kiina ei näytä kannattavan paluuta vastakkaisiin makroturvallisuuskonstellatioihin. Yhdysvaltain, Iso-Britannian ja Australian muodostaman AUKUS-liittouman kaltaiset liittokehityssuunnat olisi mahdollista kehystää Kiinassa turvallisuustermein, mutta suoran turvallistamisen sijaan liiton perustamista koskeneissa kommentteissa on käytetty ”kylmän sodan mentaliteetin” -fraasia kylmän sodan makroturvallistamisen purkamisen ylläpitämiseksi. Kiina oli Yhdysvaltojen linjoilla jopa sodassa terrorismia vastaan (Wayne 2008). Samoin Kiina on ilmoittanut, että se ei muodosta liittoutumia muiden valtioiden kanssa eikä käytä ideologiaa mittapuuna suhteidensa luonteen määrittämisessä niihin (Information Office 2011). Jopa tiivistyneet suhteet Venäjän kanssa 2020-luvulla eivät ole varsinaisen liittosuhde, vaikka suhteissa ei ole lainkaan ”kiellettyjä” osa-alueita (Joint Statement 2022).

”Kylmän sodan mentaliteettiin” palaamisen välttäminen on ollut yksi iskulauseista, joita Kiina on käyttänyt pyrkiessään pitämään itsensä poissa suurvaltojen turvallisuusagendalta (Vuori 2018). Kiina ei siis ole koettanut sensuroida käsitystä uudesta kylmästä sodasta kokonaan, vaan se pyrkii korostamaan käsitystä moninapaisuudesta sekä välttämään ajatusta uudesta kaksinapaisuudesta. Tämä tarkoittaa, että Kiinan tapauksessa on oleellista kiinnittää huomiota kylmän sodan terminologian kautta tapahtuvaan turvallistamiseen ja sen purkamiseen. Kiinan nousu muuttaa kansainvälistä valtarakennetta, mikä tarjoaa mahdollisuuden palata kaksinapaiseen vastakkainasetteluun suurvaltojen välillä, mikäli Kiina hahmotetaan uutena napana. Tämän vuoksi kiinalaiset keskustelut moninapaisuudesta, kaksinapaisuudesta ja kylmän sodan mentaliteetille annetusta roolista Kiinan poliittisessa diskurssissa ovat tärkeitä indikaattoreita, joita kannattaa seurata myös Kiinan ulkopuolella.

Donald Trumpin valinta Yhdysvaltojen presidentiksi vaaransi tämän linjan Kiinan ulkopoliitikassa, ja maiden välille muodostuikin kauppakonflikti sekä useilla muillakin tavoilla ilmentynyt vastakkainasettelu. Kylmän sodan jälkeinen keskustelu Kiinan uhasta käynnistyi kuitenkin jo 1990-luvun puolivälissä, mutta se tyyntyi 2000-luvun ”sodassa terrorismia vastaan” (Vuori 2006). Kiina-uhkakeskustelu on kiihtynyt uudelleen 2010-luvulla (Chang 2020). Jonkin aikaa Trumpin neuvonantajana toiminut Stephen Bannon meni ennustuksissaan jopa niin pitkälle, että totesi ”meidän menevän sotaan Etelä-Kiinan merellä viidestä kymmenen vuoden sisällä [...] siitä ei ole mitään epäilystä” (Bannon 2016). Vaikka Trumpin kabinetti ja neuvonantajat vaihtuivat epätavanomaisen nopeasti, maiden väliset suhteet olivat ongelmalliset koko Trumpin kauden ajan ja muodostavat yhden keskeisistä kysymyksistä 2020-luvun kansainvälisessä politiikassa.

Tämä asetelma vahvisti myös Kiinan ja Venäjän jo pidempään lämmenneitä suhteita. Venäjän mittavat sotatoimet Ukrainassa helmikuussa 2022 lisäsivät kansainvälistä spekulatiota siitä, että Venäjä ja Kiina olisivat sotilaallisessa liitossa ja että Kiina hyödyntäisi tätä tilaisuutta tehdäkseen mairinnousun Taiwanin. Vaikka Yhdysvaltojen edustajainhuoneen puheenjohtajan Nancy Pelosin vierailu saarella oli verukkeena ennennäkemättömän laajoille sotilasharjoituksille loppukesästä 2022, Kiina ei kuitenkaan vaikuta noudattavan Kiinan ja Venäjän suhteita koskevien spekulatioiden ehdottamaa kaavaa. Yhdysvaltojen presidentti Joe Biden ei myöskään ole tietoinen välittömistä Taiwanin valtausaikeista Kiinassa (*The New York Times* 2022). Kiinan linja Ukrainan sodassa on lopulta ollut suhteellisen varovainen, Putinin sanojen mukaan ”tasapainotettu” (President of Russia 2022). Kiinan pidemmän linjan ulkopoliittisten lausuntojen ja linjojen analysointi suhteessa kylmään sotaan, maailmanpolitiikan napaisuuteen ja liittoutumattomuuteen auttaa ymmärtämään sen valitsemia siirtoja myös Ukrainan sodan kontekstissa, jossa Kiinan poliittisten linjojen peruslähtökohdat vetävät osittain eri suuntiin.

Aloitin esittelemällä turvallistamisteorian ja makroturvallistamisen käsitteet. Seuraavaksi käyn läpi kylmän sodan makroturvallistamisen purkamisen ja sen ylläpitämisen Kiinassa sekä asemoin tätä keskustelua Kiinan linjaan suhteessa maailmanpolitiikan valtarakenteiden napaisuuksiin. Päätän artikkelin johtopäätöksiin, joissa vedän edellä esitellyt keskustelut yhteen ja pohdin Kiinan makroturvallistamispolitiikan tulevaisuutta blokkipolitiikan suhteen.

Turvallistamisteoria ja makroturvallistaminen

Turvallistamisteoria pyrkii hahmottamaan turvallisuuden käsitteeseen kytkeytyvää voimapolitiikkaa. Turvallistaminen viittaa siihen, kuinka tietyt kysymykset saavat turvallisuuden sosiaalisen statuksen sosiopoliittisten prosessien kautta (Buzan ym. 1998). Vaikka monet asiat voivat vaarantaa arvostettujen viitekohteiden olemassaolon, uhkat eivät ilmene nimilappujen kanssa; turvallisuuskysymyksen statuksen saaminen edellyttää poliittista toimintaa, jotta turvallisuuden deonttiset oikeudet, velvollisuudet, velvoitteet, vaatimukset ja auktorisoinnit tulisivat voimaan (Vuori 2017). Oleellista näissä prosesseissa on tehdä ja saada toiset hyväksymään turvallistamisen puhetekoja (Searle 2011, 85). Turvallistamistutkimuksen tavoitteena on saada aikaan tarkempi käsitys siitä, kuka (toimijat) voi turvallistaa (poliittisia siirtoja pu-

hetekojen muodossa) mitä kysymyksiä (uhkat), kenelle (viitekohteet), miksi (perlokutionaariset aikomukset/kuinka-kausalisuus), millaisilla seurauksilla (yksiköiden väliset suhteet) ja millaisissa tilanteissa (helpotus- ja vaikeutustekijät) (Buzan ym. 1998; Vuori 2017). Lähestymistapa korostaa turvallisuuden poliittisuutta ja siten turvallisuuspuheeseen liittyvää vastuullisuutta ja etiikkaa. Yleisenä turvallistamisteorian tavoitteena on lisätä politiikkaa ja vähentää turvallisuusrationaliteetin soveltamista. Esimerkiksi ympäristöön, uskontoon ja moniin muihin ihmiselämän osa-alueisiin olisi otollisempaa soveltaa niiden erityisiä rationaalisuuksia turvallisuuden rajoittavien sekä kovakouraisen ajatusmallien ja käytäntöjen sijaan.

Turvallistamisen analysoinnissa hyödynnetään seitsemän eri elementin tarkastelua. Ensimmäinen on turvallistava toimija, joka tekee siirron kohti uutta turvallisuuskysymystä tai siirron muuttaakseen jo olemassa olevaa turvallisuuskysymystä, tiettyjen konventioiden ja kielioppien mukaisesti (Bourbeau & Vuori 2015). Tällaiset siirrot koostuvat kahdesta pääosasta: turvallistava toimija esittää jonkin uhkan vaarantavan jonkin viitekohteen olemassaolon. Turvallistamissiirrot kohdistetaan yhdelle tai useammalle yleisölle, joka käsitetään teoriassa yhtäältä turvallisuuden deonttisen modaliteetin tai sosiaalisen statuksen aikaansaamisen mahdollistavana välttämättömänä suhteena turvallistajan ja yleisön välillä ja toisaalta heinä, joiden tulee tulla vakuuttuneiksi turvallistajan siirrosta turvallistamisen tyydyttämiseksi. Turvallistamissiirtojen tyydyttymiseen ja onnistumiseen vaikuttavat onnistuneisuusehdot, jotka koostuvat turvallistamisen puhetekoja ja niiden seurauksia koskevista säännöistä sekä konventioista. Oleellisia tässä ovat myös helpotus- ja vaikeutustekijät, jotka ovat turvallistamissiirron hyväksyntää helpottavia tai vaikeuttavia, turvallistajan, yleisön ja uhkan sosiaalisiin asemiin kytkeytyviä tekijöitä. Lopuksi on myös toiminnollisia toimijoita, jotka vaikuttavat turvallistamisprosessiin mutta eivät ole turvallistaja, yleisö taikka uhka. (Buzan ym. 1998; Vuori 2017.)

Turvallistamisteorian kirjallisuuden laajetessa myös turvallisuuden poliittisen dynamiikan eri näkökulmien terminologia on lisääntynyt. Yhtenä painopisteenä on ollut turvallistamisen haastaminen ja vastustaminen (Balzacq 2015), joko enemmän tai vähemmän tasa-arvoisten poliittisten toimijoiden (Vuori 2015) tai turvallistavien toimijoiden ja turvallistamisen kohteiden välillä (Paltemaa & Vuori 2006; 2007). Tällaisiin kilpailuihin voi sisältyä myös molemminpuolinen turvallistaminen (Kim & Lee 2011). Käsiteltävänä olevan keskustelun kannalta olennaisimmat käsitteet kuitenkin ovat käänteisen ja vastaturvallistamisen käsitteet (Vuori 2011a; Stritzel & Chang 2015). Käänteisen turvallistamisen diskurssit vastaavat muiden toimijoiden turvallistamisliikkeisiin heijastamalla niitä takaisin samoilla termeillä. Esittämällä oman identiteettinsä samoilla ehdoilla kuin vastustaja he yrittävät tulla ”tasaveroiseksi pariiksi” (Buzan & Wæver 2009) kilpailussa ja ehkä siten lisätä sosiaalista pääomaansa, mikäli tällaiset identiteetit hyväksyttäisiin turvallistamisen seurauksena. Vastaturvallistaminen eroaa tässä siinä, että tällaisessa keskustelussa vastustajien turvallistamisliikkeet eivät heijastu takaisin, vaan ne ammentavat sisäisistä diskursseista, identiteeteistä ja kulttuurisista varannoista.

Kiinan kontekstissa esimerkki tästä on puoliuskonnollisen Falungongin tapa turvallistaa kommunistinen puolue (Vuori 2014).²

Oleellisin turvallistamisdynamiikan käsite on kuitenkin turvallisuuden purkaminen, jolla on myös yleisin rooli turvallisuuskysymysten haastamisessa. Turvallistamisen purkaminen katsotaan usein turvallistamista seuraavana negaationa. Sitä on pidetty enimmäkseen turvallisuuskysymysten palauttamisena tavanomaisen politiikan piiriin (Huysmans 2006), mikä tapahtuu joko ongelman häipymisenä (Behnke 2006) tai aktiivisten siirtojen seurauksena (de Wilde 2008; Donnelly 2015). Tässä kirjallisuudessa turvallisuuden purkaminen on ymmärretty suurelta osin kollektiivisen identiteetin purkamisena tilanteissa, joissa ”ystävien” ja ”vihollisten” väliset suhteet muodostuvat uhistä olemassaololle (Roe 2004, 280). Jotkut pitävät turvallistamisen purkamista verrannollisena turvallistamiselle: Rita Floydille (2015) turvallistamisen purkaminen on joukko toimia, jotka voidaan moraalisesti arvioida ajallisesti rajoitettuna tapahtumana, kun taas Juha A. Vuori (2011a; 2011b; 2015) on käsitellyt turvallistamisen purkamista vastatoimina turvallistamisen kiistämisen- ja vastustusprosesseissa. Toiset ovat kannattaneet paluuta käsitteen alkuperäisiin poliittisiin tarkoituksiin, kuten Lene Hansen (2012), joka on pyrkinyt palauttamaan turvallistamisen poliittisen aseman tarkastelemalla ontologista ja käytännön tasoa empiirisessä tutkimuksessa. Faye Donnelly (2015) ehdottaa, että turvallistamissiirtoja voidaan käsitteellistää sekä puheena että muina symbolisina tekoina tutkimalla, kuinka turvallistamisen purkamissiirrot voidaan toteuttaa useiden vuosikymmenten institutionalisoidun turvallistamisen jälkeen. Philippe Bourbeau ja Vuori (2015) ovat myös ehdottaneet, että turvallistamisen purkamisessa ei ole kyse vain olemassa olevien ongelmien poistamisesta, vaan sitä voidaan käyttää myös aktiivisesti pitämään jokin kysymys poissa turvallisuuden piiristä.

Ole Wæverille (1995) turvallisuuden poistaminen on prosessi, jossa kysymykset menettävät ”turvallisuusmaisuuksensa” eivätkä ole enää luonteeltaan rajoittavia. Hän on hahmotellut tähän kolme vaihtoehtoa: 1) yksinkertaisesti olla puhumatta turvallisuuteen liittyvistä ongelmista, 2) säilyttää vastaukset turvallistettuihin ongelmiin sellaisissa muodoissa, jotka eivät aiheuta turvallisuusdilemmeja tai muita kielteisiä kierteitä, ja 3) siirtää turvallisuuskysymykset takaisin ”normaaliin politiikkaan” (Wæver 2000, 253). Nämä vaihtoehdot voivat noudattaa objektivistisia, konstruktivistisia tai dekonstruktivistisia strategioita turvallisuuden poistamisen aikaansaamisessa (Huysmans 1995, 65–67). Varhaiset keskustelut turvallisuuden poistamisesta koskivat sitä, kuinka se voitaisiin saavuttaa (Huysmans 1995; Wæver 2000). Myöhemmässä kehityksessä turvallisuuden poistamista käsittelevä kirjallisuus on keskittynyt kolmeen kysymysryhmään: mikä lasketaan turvallistamisen purkamiseksi (ilmiön tunnistaminen), miksi turvallistamisen purkamista pitäisi tapahtua (etiikka ja normatiivisuus) ja miten turvallistamisen purkaminen voidaan saavuttaa (transformatiivinen käytäntö) (Balzacq ym. 2016).

2 Falungong on Li Hongzhin kehittämä oppikokeelma, joka koostuu *qigongista* (palauttava hengitys), eettisistä periaatteista sekä uskonnollisista elementeistä, jotka ovat sekoitus buddhalaisuutta, taolaisuutta ja perinteisiä kiinalaisia kansanuskomuksia. Kiinan valtiovalan mukaan Falungong on ihmisten elämän ja omaisuuden vaarantava, sosialismin kumoamiseen pyrkivä ja yhteiskunnallista vakautta horjuttava paha kultti. Falungong on ollut tukahduttamistoimien kohteena vuodesta 1999 lähtien. (Vuori 2004; 2014.)

Turvallistamisen purkamista on mahdollista käsitteellistää vaihtoehtona tai strategiana, mutta sitä on tarkasteltu myös poliittisten toimijoiden (de Wilde 2008, 597) ja heidän poliittisten liikkeidensä näkökulmasta osana kiistely- ja vastarintapelejä (Paltemaa & Vuori 2006; Vuori 2011a; 2015; 2018; Stritzel & Chang 2015; Topgyal 2016). Turvallisuutta purkavat toimijat voivat kiertää tai vastustaa turvallistamisliikkeitä suoraan esimerkiksi korostamalla kilpailevia uhkia (de Wilde 2008, 597). Turvallisuuspolitiikalla pyritään lopulta turvallistamisen purkamiseen (uhkaavan tilanteen ratkaisuun), mutta turvallisuuden poistaminen voi tapahtua myös toimijoista riippumatta: alkuperäinen turvallisuusongelma saattaa ratketa, instituutiot voivat sopeutua, diskurssit voivat muuttua (esim. kiinnostuksen tai yleisön menetyksen vuoksi) ja alkuperäinen viitekohde voi kadota tai tuhoutua (de Wilde 2008). Kuten empiiriset tutkimukset turvallistamisen ja sen purkamisen dynamiikoista (esim. Salter & Mutlu 2013; Lupovici 2014; Vuori 2015; Donnelly 2015) ovat osoittaneet, turvallistamisprosessien lopullista päätepestettä on vaikea osoittaa.

Hansen (2012, 529–545) on systematisoinut aiempia empiirisiä tutkimuksia turvallisuuden poistamisesta. Kun suurempi konflikti on vielä mahdollisuuksien rajoissa mutta kun tietty kysymys esitetään muilla termeillä kuin turvallisuus, meillä on esimerkki (1) muutoksesta vakauttamisen kautta; kun uusi kysymys ottaa aiemmin turvallistetun asian paikan, kyseessä on (2) vaihtaminen; kun alun perin muotoiltu uhka on ratkaistu, meillä on (3) uudelleenartikulaatio; ja lopuksi, kun potentiaalisesti epävarmat aiheet syrjäytetään ne depolitoimalla, kyseessä on (4) hiljentäminen. Bourbeau ja Vuori (2015) lisäävät näihin ennaltaehkäisevän turvallistamisen purkamisen kiistäminen muodossa. Wæverin (2000, 254) mukaan turvallistamista voidaan ennaltaehkäistä tai estää hiljentämällä. Bourbeaun ja Vuoren (2015) mukaan turvallistamisen purkamista voidaan käyttää aktiivisesti myös riidan kärjistyksen välttämiseksi.

Turvallisuusdiskurssin kohtaavilla poliittisilla toimijoilla on valinnanvaraa: he voivat omaksua tai kääntää sen omaksi politiikakseen, yrittää muuttaa diskurssia, pitää asian esityslistalla ei-turvallisuuden muodossa politisoimalla sen tai he voivat pyrkiä poistamaan asian kokonaan esityslistalta purkamalla turvallistamisen. Jokainen näistä on erilainen poliittinen liike, joka antaa erilaista tilaa suurvaltojen pelaamisessa peleissä ja jolla on erilaisia poliittisia kustannuksia (esim. asian panoksen nostaminen periaatteelliselle tasolle, erilaiset turvallisuusdilemmat sekä maine ja diskurssikustannukset). Tällaisia pelejä voi tapahtua useilla tasoilla, mukaan lukien makroturvallistaminen ja makroturvallistamisen purkaminen sivilisatorisilla tai planetaarisilla viitekohteilla (Buzan & Wæver 2009).

Makroturvallistamisen käsite hahmottaa turvallistamisdynamiikkoja, joissa turvallisuuden viitekohde ei ole kansallinen vaan globaali tai sivilisatorinen. Buzan ja Wæver (2009) ovat esittäneet neljä esimerkkiä tällaisista turvallistamisdiskursseista: kylmä sota, ydinaseiden vastainen liike, sota terrorismia vastaan ja globaali ilmastonmuutos. Makroturvallistaminen vastaa muita turvallistamisen muotoja siinä, että kyse on puhetekojen kautta tapahtuvasta statusmuutoksesta. Kaksi piirrettä kuitenkin erottaa ne muista turvallistamisista (mt., 258): viitekohteen tulee olla kansallista tai alueellista korkeammalla tasolla ja uhkan tulee vastavasti olla kattava. Kolmas oleellinen ulottuvuus on turvallistamisen hyväksymisen kattavuus,

mutta tässä on enemmän kyse poliittisten siirtojen onnistumisesta kuin niiden makroluon-teen määrittämisestä. Makroturvallistamisia luonnehtivat erilaiset universaalisuuden muodot (mt., 260–261): sisällyttävät universalismit ilmentävät ideologisia uskomuksia ihmiskunnan optimoinnista (esimerkiksi marxismi ja kristinusko), ulossulkevat universalismit viittaavat ideologisiin uskomuksiin ylemmistä oikeuksista joillekin ryhmille (esimerkiksi natsismi ja Japanin imperiumin pan-asianismi), vallitsevan järjestyksen universalismit koostuvat väite-tyistä uhkista universaaleille kansainvälisille instituutioille (esimerkiksi poikkikansalliset toi-mijat, jotka uhkaavat valtioiden suvereniteettia) ja fyysisen uhkan universalismit sisältävät väitettyjä uhkia ihmisyydelle taikka planeetalle (esimerkiksi ydinsota ja ilmastonmuutos).

Makroturvallisuuden erityispiirteitä voi ilmentää vertaamalla sitä kansalliseen turvallisuu-teen. ”Kansallisen turvallisuuden” kohdalla viitekohteissa on yleensä kyse sen kaltaisista uh-kista, joihin kyetään vastaamaan joko omin keinoin taikka yhdessä liittolaisten kanssa. Käsite yhdistää kaksi usein positiiviseksi miellettyä asiaa, kansallisen ja turvallisuuden. Yhdistelmä myös antaa ymmärtää, että siinä on pääosin kyse legitimaatiosta suhteessa oman valtion ylei-söihin, vaikka turvallistamisella voikin olla kansainvälisiä seurannaisvaikutuksia. Globaalissa, sivilisaation tai ihmiskunnan turvallisuudessa on kyse toisenlaisista toiminnoista. Ensinnä-kin globaali turvallisuus on avoimempi ja ”poliittisempi” termi kuin kansallinen turvallisuus. Kansallisesta turvallisuudesta on tullut niin voimakas käsite, että sen käytäntöjä on kodifioitu lakeihin ja kansainvälisiin sopimuksiin sekä konventioihin. Toiseksi kansallinen turvallisuus osoittaa selkeästi johonkin kansalliseen intressiin. Globaalissa turvallisuuspuheessa tällainen intressi ei ole yhtä selkeä ja sen ilmaukset pikemminkin koettavat peitellä puhujaansa. Glo-baalialia turvallisuuspuhetta ei olekaan samassa mitassa kodifioitu lakeihin; kansalliset hätätilat ovat tyypillisiä lainsäädännöllisiä ilmiöitä, globaalit hätätilat eivät niinkään, vaikka esimer-kiksi maailman terveysjärjestön pandemiajulistuksilla on tällainen potentiaali. Esimerkiksi kansainvälisen ilmastohätätilan julistamisella ei ole samankaltaisia seurauksia kuin kansal-listen hätätilojen julistamisella tyypillisesti on: kyseessä on pikemminkin ongelman tunnis-taminen ja sen vakavuuden korostaminen kuin viranomaistoiminnan automaattinen voimis-taminen. Globaali turvallisuuspuhe voi kuitenkin implikoida kansallista turvallisuutta, tai se voi sisällyttää kansallisen turvallisuuden kysymyksiä iskulauseisiinsa, kuten ”kommunismiin”, ”imperialismiin” tai ”terrorismiin” yhteydessä on tehty eri aikoina.

Kylmän sodan makroturvallistamisen purkaminen Kiinassa

Kiinan ja Neuvostoliiton suhteet heikkenivät 1950-luvun puolivälin jälkeen ja kärjistyivät aseellisenä rajakonfliktina 1960-luvun lopulla. Maiden suhteet alkoivat kuitenkin korjaantua 1980-luvulla useiden poliittisten esteiden poistamisen sekä Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välisen konfliktin voimistumisen tarjottua uusia mahdollisuuksia maiden kolmiopoliittikkaan (Wishnick 2001; Voskressenski 2020). Kuitenkin vasta Neuvostoliiton hajoamisen myötä nähtiin Kiinan ja Venäjän suhteissa yleinen turvallistamisen purkaminen ”uudelleenartikulaation” muodossa (Hansen 2012, 542–544). Kylmän sodan yleisen sosialistisen makroturvallistamis-diskurssin kannalta Euroopan sosialististen valtioiden järjestyksen päättymisen ja Neuvosto-liiton romahtaminen merkitsivät kuitenkin sen viitekohteen menettämistä (de Wilde 2008).

Kiinan ja Neuvostoliiton kiista oli suurelta osin toteutettu ideologisesti, ja sitä ohjasi Kiinan kommunistisen puolueen puhemies Mao Zedong (Lüthi 2008). Maon poistuttua Kiina siirtyi pragmaattisemmalle linjalle ulkopoliittisissa kannanotoissaan. Molemmilla puolilla tehtiin toimenpiteitä Kiinan ja Neuvostoliiton suhteiden uudelleenjäsentämiseksi. Tashkentissa pitämässään puheessa Neuvostoliiton kommunistisen puolueen pääsihteeri Leonid Brežnev tunnusti Kiinan sosialistiseksi valtioksi, vastusti Yhdysvaltojen kahden Kiinan politiikkaa, lupasi olla uhkaamatta Kiinaa ja tarjosi neuvotteluja rajakysymyksestä (Wishnick 2001). Kiina puolestaan ei enää vaatinut yhteistä rintamaa Neuvostoliiton hegemoniaa vastaan. Kiinan tosiasiallinen johtaja Deng Xiaoping korosti myös Kiinan sitoutumatonta turvallisuuspoliittista asemaa ja itsenäistä rauhanulkopoliitiikkaa (Wu 2001). Käytännössä Kiina ei enää ollut aktiivisesti vihamielinen niin Yhdysvaltoja kuin Neuvostoliittoakaan kohtaan. Tämä oli osa prosessia kohti maailman moninapaisuutta, joka hyödyttäisi Kiinan näkemyksen mukaan useampaa valtiota kuin vain Yhdysvaltoja ja Neuvostoliittoa (Zhou 2020). Neuvostoliiton kommunistisen puolueen pääsihteeri Mihail Gorbatšov jatkoi suhteiden parantamista Kiinaan, mikä huipentui hänen valtiovierailuunsa Pekingiin vuonna 1989 Demokratialiikkeen mielenosoitusten aikana. Kyseessä oli ensimmäinen tämän tason vierailu sitten vuoden 1959.

Kylmän sodan päätyttyä Deng jatkoi Kiinan aikaisemmin valitsemaa linjaa, jonka mukaan se ei ottaisi johtoasemaa kansainvälisissä suhteissa vaan pitäisi ”päänsä alhaalla” ja pysyisi erossa kansainvälisistä konflikteista. Sen sijaan Kiina pyrki kohti ”maailman moninapaisuutta” (kiin. 世界多极化, *shìjìe duōjíhuà*). Poliittikalinjauksen mukaan Kiina tulisi olemaan yksi maailmanpolitiikan navoista riippumatta siitä, olisiko ”maailman rakenne kolminapainen, nelinapainen tai viisinapainen” (Deng 1990). Kiinan kommunistisen puolueen pääsihteeri ja Kiinan kansantasavallan presidentti Jiang Zemin antoi tälle näkemykselle kontekstin suhteissa Yhdysvaltoihin toteamalla tapaamisessaan presidentti Bill Clintonin kanssa vuonna 1993, että Kiina ”kohentaa luottamusta, vähentää huolia, laajentaa yhteistyötä ja välttää vastakkainasettelua”; moninapaiseen maailmaan pyrkiminen tarkoitti ”hegemonin kanssa elämään oppimista” (Zhao 2020, 89).

Moninapaisuuspyrkimyksen mukaisesti Kiina ja Venäjä sopivat esimerkiksi kahdenvälisestä ydinaseiden ensikäytön kieltävästä linjasta, muodostivat ”strategisen kumppanuuden” vuonna 1996 ja ”hyvän naapuruussuhteen ja ystävällisen yhteistyön sopimuksen” heinäkuussa 2001. Kiina ja Venäjä jakoivat jopa saman ”terrorismin, separatismin ja uskonnollisten ääri-liikkeiden” (”kolme paha”) uhkapaketin Shanghain yhteistyöjärjestössä (Jackson 2006, 310; Plümmer 2020). Oli syntynyt uudenlainen jaettu turvallistaminen Kiinan ja Venäjän kesken, joka erosi selvästi kylmän sodan aikaisista ideologisista turvallistamisista. Sekä kumppanuus että uusi yhteinen turvallistamiskokonaisuus osoittavat, kuinka kaksi valtiota uudistivat identiteettiään pois Kiinan ja Neuvostoliiton vastakkainasettelusta. Vaikka molemmat maat ovat sittemmin toteuttaneet kyberoperaatioita toisiaan vastaan, ne ovat myös muodostaneet tietoturva koskevat kahdenväliset käytössäännöt (Austin 2018; Davis 2021). Kiinan ja Venäjän yleisissä valtiosuhteissa voidaan siten nähdä molemmin puolin uudelleenartikuloiva turvallisuuden poistotaktiikka: 1980-luvun alusta lähtien Kiinan politiikka Neuvostoliittoa

(ja myöhemmin Venäjää) kohtaan on siirtynyt antagonismista pikemminkin yhteistyön ja neuvottelun politiikkaan vastavuoroisen turvallistamisen sijaan. Sen on korvannut 1990-luvun lopulta lähtien jaettu alueellinen uhkapaketti.

Kylmää sotaa on myös aktiivisesti purettu Kiinassa, kun siellä on nähty vaara paluusta aikakautta määritteleviin jatkuviin konflikteihin. Vuoden 2001 sopimus hyvästä naapuruus-suhteesta edusti ”kylmän sodan mentaliteetin” (kiin. 冷战思维, *lěngzhàn sīwéi*) aitoa purkamista Jiang Zeminille (Voskressenski 2020, 241). Kiinan kansantasavallan pääministeri Zhou Enlai käytti kylmän sodan termiä ensimmäisen kerran vuonna 1956 Taiwanin ensimmäisen kriisin yhteydessä. Mao tai Deng eivät kumpikaan suosineet termiä, kun taas Jiang Zemin käytti sitä toistuvasti vuoden 1991 jälkeen. Käsite 冷战思维 (*lěngzhàn sīwéi*) käännetään yleensä ”mentaliteetiksi”, mutta 思维 (*sīwéi*) voidaan kääntää myös ”ajatteluksi” tai ”ajatukseksi”. Kylmän sodan mentaliteetin tai ajattelun käsite on ollut käytössä jo kolmen vuosikymmenen ajan kiinalaisten kansainvälisten asioiden kommentoissa. Esimerkiksi Ukrainan kriisistä johtuneiden Venäjän ja EU:n välisten jännitteiden lisääntyessä Kansan päivälehdessä (*People’s Daily Online* 2014) kommentissa korostettiin, että ”Kylmän sodan aikakauteen kuuluneet poliittiset, taloudelliset ja turvallisuusteooriat ovat edelleen olemassa ja hallitsevat monien ihmisten mieliä. [...] Ainoastaan katkaisemalla kylmän sodan mentaliteetin kahleet voimme välttää tarpeettoman vastakkainasettelun.” Yhdysvaltojen Aasiaan ”kääntymisen” ja uutta kylmää sotaa Aasiassa povanneiden keskustelujen kontekstissa (Keck 2013; Legvold 2014) Kiinan reaktiot ilmaisivat tarvetta ”tukahduttaa kylmän sodan mentaliteetti”. Xi Jinping (2021) vaati myös ”kylmän sodan mentaliteetin hylkäämistä” kommentoissaan Davos Agendan vuoropuhelussa vuonna 2021. Australian, Britannian ja Yhdysvaltojen (AUKUS) liittouman perustamisilmoitusta taas luonnehdittiin esimerkkinä kylmän sodan mentaliteetistä (*People’s Daily Online* 2021a; 2021b). Tällaiset kommentit viittaavat siihen, että Kiinan tavoitteena on pitää kylmän sodan makroturvallistaminen purettuna ja nouseva Kiina poissa muiden suurvaltojen turvallisuuspäiväjärjestyksistä (Vuori 2018).

Venäjän presidentti Vladimir Putin ja Xi Jinping tapasivat Pekingissä Kiinan talviolympialaisten yhteydessä viikkoja ennen Venäjän täyshyökkäystä Ukrainaun vuonna 2022. Johtajien yhteisessä lausunnossa korostettiin moninapaisuutta ja yleistä maailmanjärjestyksen sekä globaalin hallinnan rakenteiden muutosta, jossa maailmanpolitiikan voima jaetaan uusiksi (Joint Statement 2022). Lausunnossa oli enemmän Kiinan ulkopolitiikkaa koskevia kohtia ja kiinalaista terminologiaa, mutta siinä myös kritisoitiin Naton laajentamispyrkimyksiä ja kehoitettiin pysymään poissa kylmän sodan ajattelusta: ”Osapuolet vastustavat Naton laajenemista ja vetoavat liittoumaa luopumaan ideologisoiduista kylmän sodan lähestymistavoista, kunnioittamaan toisten maiden suvereniteettia, turvallisuutta ja etuja, niiden sivilisaatioiden, kulttuurien ja historioiden monimuotoisuutta ja ottamaan reilun ja objektiivisen asenteen suhteessa toisten valtioiden rauhanomaiseen kehitykseen.” Vastaavasti lausunnossa myös vastustettiin Aasian–Tyynenmeren alueelle muodostuvia blokkirakenteita. Kiinan omien ydinaselausuntojen mukaisesti muita ydinaseaita taas kehoitettiin luopumaan niiden ”kylmän sodan mentaliteetista sekä nollasummapeleistä” ja vähentämään ydinaseiden roolia niiden kansallisessa turvallisuuspolitiikassa.

Vaikka yhteislausunnossa käytiin lävitse maiden jaettuja kantoja useisiin kansainvälis-poliittisiin kysymyksiin, Venäjän senhetkisiin akuutteihin tarpeisiin viitattiin vain yhdellä lauseella: ”Kiinan osapuoli suhtautuu sympaattisesti ja tukee Venäjän federaation ehdotusta pitkän aikavälin laillisesti sitovien turvatakuiden luomisesta Euroopassa” (Joint Statement 2022). Tämän vastapainona lausunnossa myös korostettiin tyypillisiä Kiinan sanamuotoja muiden valtioiden suvereniteetin kunnioittamisesta ja puuttumattomuudesta muiden valtioi-den asioihin. Vaikka lausunto ilmaisi maiden läheisyyttä, se jäi hyvin kauas liittomaisuudesta ja sen ilmaisema tuki Venäjän ehdotuksille pysyi sympatisoivan tuen tasolla:

Osapuolet kutsuvat uudenlaisten suurvaltasuhteiden muodostamiseen maailmanvaltojen kesken perustuen molemminpuoliseen kunnioitukseen, rauhanomaiseen rinnakkaiseloon ja molemminpuolisesti hyödylliseen yhteistyöhön. Ne vahvistavat jälleen, että Venäjän ja Kiinan uudet valtioidenväliset suhteet ovat ylivoimaisia kylmän sodan kauden poliittisiin ja sotilaallisiin liittoihin nähden. Maiden välisellä ystävyydellä ei ole rajoja, yhteistyöllä ei ole ’kiellettyjä’ aloja ja kahdenkeskisen strategisen yhteistyön vahvistaminen ei ole kohdistettu kolmansiin maihin tai vaikuttanut muutoksista kansainvälisessä ympäristössä ja kolman-sissa maissa. (Joint Statement 2022.)

Kiina ei ole suoraan tukenut Venäjän toimia sen hyökättyä Ukraina, vaikka Kiina ei myöskään ole tuominnut sotilastoimia. Kiinan sisäinen propaganda on seurannut Venäjän linjaa, mutta kansainvälisesti Kiina on ollut rajoittuneempi lausunnoissaan. Tällainen tasa-painottelu on mahdollistanut Kiinalle etujen hyödyntämisen ilman kummankaan puolen pakotteiden kohteeksi joutumista. Kiina kehotti jälleen Yhdysvaltoja luopumaan kylmän sodan mentaliteetista Putinin ja Xin ensimmäisessä tapaamisessa sodan alkamisen jälkeen. Kansan päivälehdessä myös korostettiin, että Kiina on valppaana suhteessa Yhdysvaltojen yrityksiin sitoa Kiina ja Venäjä poliittiseen sekä sotilasliittoon ja siten iskeä kiila maaparin sekä muun maailman välille. Putinin taas todettiin kiitelleen Kiinan tasapainoista suhtautumista Ukrainan konfliktiin. (*People’s Daily Online* 2022.) Lausunnossaan Shanghain yhteistyöjärjestön (SCO) kokouksessa Putin totesi ymmärtävänsä Kiinan tasapainotettua lähestymistapaa: ”Me arvostamme kiinalaisten ystäviemme tasapainotettua suhtautumista Ukrainan kriisin yhteydessä” (President of Russia 2022). Tasapainottelevan linjan jatkumista ilmensi myös se, että Kiina on tuominnut oman ydinasepolitiikkansa linjan mukaisesti ydinaseilla uhkaamisen myös Uk-rainan kontekstissa (*Global Times* 2022), mutta äänesti Venäjän sotakorvauksia vastaan YK:n yleiskokouksessa (Psaedakis 2022). Kenties oleellisesti Yhdysvaltojen presidentti Joe Bidenin ja Xin tapaamisen yhteydessä loppuvuodesta 2022 Xi ei käyttänyt kylmän sodan mentaliteetin käsitettä vaan kehotti sen sijaan käyttämään historiaa oppikirjana ja peilinä (Xu 2022).

Polarisoidut maailmanrakenteet ja makroturvallistaminen

Kylmän sodan makroturvallistamisella on läheiset yhteydet kokonaisarvioihin maailmanpo-liittisesta tilanteesta ja sen puitteissa tapahtuvasta valtaresurssien jakautumisesta. Kansainvä-lisen politiikan tutkimuksessa tämä on käsitteellistetty kansainväliseksi rakenteeksi (Kaplan 1957; Waltz 1979; Mearsheimer 2001), ja alueellinen turvallisuuskompleksiteoria arvioi tur-vallisuuskomplekseja myös niiden voimajakautuksen näkökulmasta (Buzan & Wæver 2003).

Myös kiinalaiset tutkijat ovat keskustelleet suurvaltasuhteiden ”kansainvälisestä rakenteesta” ja myöhemmin ”kansainvälisestä tilanteesta” viimeistään 1980-luvulta lähtien. Dengin vuonna 1990 painottaman maailman moninapaistumisen mukaisesti kiinalaiset tutkijat korostivat, että maailmanrakenteen ymmärtäminen tällä tavoin hyödytti useampaa valtioita kuin vain kahta supervaltaa, sillä se vahvisti valtioiden suvereniteettia ja itsenäisyyttä. Näissä keskusteluissa kaksinapaisuus rinnastettiin valtopoliittikkaan ja sotilaalliseen voimaan, kun taas moninapaisuus mahdollisti moraaliset periaatteet sekä taloudellisen ja tieteellisen kehityksen. Sellaisenaan kaksinapaisuus palveli kahden supervallan etua, kun taas moninapaisuus hyödytti useimpia maailman maita. (Zhou 2020, 23–24.)

Kiinalaiset tutkijat pitivät ajanjaksoa 1991–1999 ”kylmän sodan jälkeisenä” kautena, jolle oli tunnusomaista kansainvälisen rakenteen muutos (Zhou 2020, 27). Tänä aikana suuntaus kohti moninapaisuutta korostui myös poliittisissa kannanotoissa. Esimerkiksi Jiang Zemin (Zhou 2020) totesi, kuinka ”maailman rakenne kiihtyy kohti moninapaisuutta” 1990-luvun lopulla. 2000-luvulla Yhdysvaltoja pidettiin kuitenkin yhä useammin ainoana suurvaltana ja sen kansallisen turvallisuuden kyvykkyyttä ylitsepääsemättömänä niin Yhdysvalloissa kuin Kiinassa (Ikenberry 2002; Buzan & Wæver 2003). ”Yksinapaisen hetken” jälkeen maailman turvallisuusrakennetta on pidetty myös ”yksi-moninapaisuutena” (Wæver 2017), jossa maailman tilannetta tulkitaan monimuotoisesti riippuen siitä, mistä suunnasta sitä arvioidaan. Kiinan kommunistisen puolueen silloiselle pääsihteerille ja Kiinan kansantasavallan presidentille Hu Jintaolle (2016, 90) ”yksinapaisuuden ja moninapaisuuden väliset ristiriidat ja kamppailu ovat yhä voimakkaampia”. Hu keskittyi kaudellaan kansalliseen vakauteen, vallitsevan tilanteen ylläpitämiseen välttämällä kriisejä, jotta Kiina voisi pidentää ”strategisen tilaisuuden kautta” (kiin. 战略机遇期, *zhànluè jīyù qī*) ja ylläpitää uudistusohjelmaansa esteittä (Zhao 2020, 89). Vuoden 2008 maailmanlaajuinen talouden taantuma näytti muuttavan tilannetta niin, että ”moninapaistumisen mahdollisuus on lupaavampi” (Hu 2016, 234). Myös Xi Jinpingille (2014) ”moninapaistumisen eteneminen ei muutu”.

Kuten tällaiset lainaukset osoittavat, Kiinan virallinen linja ei ole horjunut moninapaistumisen tavoitteesta. Myös osa kiinalaisista tutkijoista pitää maailman moninapaistumista mahdollisena globaalien rakenteiden muutoksista huolimatta (Zhou 2020, 28). Trumpin hallinnon politiikka muutti Yhdysvaltojen suurvaltopoliittisia linjauksia, ja ”liberaalin järjestyksen” päättymisestä tuli päivänpolttava aihe 2010-luvun lopulla (Ikenberry 2018). 2010-luvulla kiinalaiset tutkijat myös keskustelivat mahdollisuudesta, jossa maailmanrakenne siirtyisi yhdestä suurvallasta ja useista suurvalloista (alueellisen turvallisuuskompleksiteorian termeissä 1 + X) uuteen kaksinapaisuuden aikaan. Näissä keskusteluissa Kiinaan viitattiin toisena napana (Zhou 2020, 30). Näkemykset vaihtelevat sen suhteen, minkä tyyppinen valta ymmärretään merkittäväksi resurssien jakautumisen arvioinnissa. Esimerkiksi kiinalainen tutkija Chen Zhimin (2013) näkee kolme valtaresurssikerrosta, joissa taloudelliset, sotilaalliset ja ajatukselliset vallan muodot ovat kaikki oleellisia. Tällaisissa katsannoissa maailma on taloudellisesti moninapaisempi, kun taas sotilaallisesti yksinapainen. Kiinan virallinen linja on ollut tuomita ja vastustaa kaksinapaisia luonnehdintoja, joissa Kiinaa pidettäisiin napana (Zhou 2020, 37), vaikka Kiinasta on tullut entistä tahdokkaampi ulkopoliittisissa kannan-

otoissaan. Esimerkiksi Hu Jintao (2016, 238) oli eri mieltä siitä, että Yhdysvallat ja Kiina muodostaisivat ”G2-ryhmän”, koska ”se rikkoo maailman moninapaistumisen trendiä.”

Tällaisten keskustelujen panokset ovat korkeat. Mikäli Kiina esitetään toisena napana, se merkitsisi että Kiina voisi olla hegemoninen valta, mikä kävisi räikeästi Kiinan ulkopoliittikan pisintä lausuttua linjaa eli hegemonisten valtapyrkimysten kiistämistä vastaan. Kaksinapaisuus on lähellä ”kylmän sodan ajattelutapaa”, joka rinnastetaan kilpailemiseen maailmanheruudesta (Chen & Liu 2020, 70). Kiina on edelleen vastustanut ”kylmän sodan aikakauden” liittoutuma-ajattelua sekä ”hegemoniaa” ulkopoliittisissa lausunnoissaan ja periaatteissaan (Hoo 2018, 3). Myös Kiinan strategiset kumppanuudet ja ystävyyssovitukset eivät ole muodollisia liittoumia. Lisäksi Kiinan sitoutuminen ydinaseiden ei-ensikäyttöä -kieltoon on osa tätä kantaa (Pan 2018). Kansainvälisen valtarakenteen tarkastelu useammassa ulottuvuudessa on ideologisesti otollista tästä näkökulmasta, sillä se mahdollistaa Kiinan aseman kohentamisen samalla säilyttäen mahdollisuuden antihegemoniseen kantaan.

Dengin kaudella Kiina ”avasi ovensa” eli mahdollisti investoinnit ja kaupan Kiinan kanssa riippumatta valtioiden virallisista ideologioista. 2000-luvulla Kiina alkoi ”mennä ulos” (kiin. 走出去战略, *zōu chūqù zhànluè*), eli tehdä investointeja Kiinan ulkopuolelle, projisoida sotilaallista voimaa ja puolustaa etujaan äänekkäämmin. Tämä politiikan muutos on merkinnyt myös kasvavaa kiinnostusta ”pehmeää valtaa” kohtaan (Aukia 2017). Hu Jintao käytti käsitettä puheessaan puolueen kongressissa vuonna 2007, mutta se on tullut näkyvämmäksi Xi Jinpingin hallinnon aikana (Shambaugh 2020a). On huomionarvoista, että vuonna 2017 valittuun politbyroon pysyvään komiteaan kuului uransa akateemisessa maailmassa tehnyt henkilö: Wang Huningia pidetään puolueen pääideologina, ja hän julkaisi ensimmäisen artikkelinsa pehmeän vallan aihepiiristä jo vuonna 1993 (Breslin 2020, 140; Lanteigne 2020, 36). Wang oli yksi harvoista vuoden 2022 puoluekokouksessa pysyvään komiteaan uudelleen valituista puoluejohtajista. Xin kiinnostus pehmeää valtaa kohtaan on niin suuri, että jotkut näkevät Kiinan jopa kehittävän itselleen ”pehmeän vallan suurvaltaidentiteettiä” (Breslin 2020, 143). Samaan aikaan pehmeän vallan korostamisen voidaan nähdä heijastavan pettyymistä Kiinan kansainvälisen kunnioituksen ja aseman tasoon (Li 2020).

Pehmeä valta voidaan käsittää ei-nollasummatyyppisenä resurssina (Nye 1990). Niin kutsutuille ”nativistisille” kiinalaisille intellektuelleille (Shambaugh 2010) sekä ”diskursiivinen” tai ”keskusteluvalta” (kiin. 话语权, *huàyǔquán*; esim. *People's Daily Online* 2016) että pehmeä valta ovat kuitenkin kamppailukenttiä. Diskurssivalta voitaisiin kääntää myös diskursiiviseksi dominanssiksi. Kyse on siitä, mitkä puhuvat ovat hallitsevia tai jopa hegemonisia (vrt. 霸权, *bàquán*). Vastaavasti jotkut kiinalaiset vasemmistotutkijat näkevät pehmeän vallan valtioiden välisenä ideologisena taisteluna (Li 2020, 48). Tämä on sopusoinnussa pitkään jatkuneen ”rauhanomaisen evoluution” pelon kanssa, jota Yhdysvaltojen on nähty käyttäneen taktiikkana Kiinan muuttamisessa kapitalistiseksi ja liberaalidemokraattiseksi valtioksi (esim. Li 1990; Deng 1993). Näin ollen kilpailu pehmeästä vallasta nähdään elämän ja kuoleman taisteluna Kiinan poliittisen järjestyksen puolesta, ja sitä käydään ilman aseita ideoiden ja arvojen taistelukentällä. Siksi Kiinan on vastustettava lännen hyökkäystä ideologista ja kulttuurista turvallisuuttaan kohtaan lisäämällä pehmeän vallan keinoja. (Li 2020, 48.) Länsimaalaistuminen

ja yhteiskunnallisten jakautumien syntyminen Kiinan sisällä nähdään tässä uhkana Kiinan suvereniteetille (Chen 2020, 89).

Diskursiivista valtaa pidetään keskeisenä pehmeän vallan muotona näissä keskustelussa. Kiinalla on yleinen tarve hallita kansainvälistä narratiivia Kiinan noususta (Breslin 2020, 142). Näin ollen Kiina on perustanut useita uutisasemia ulkomaille ja alkanut tuottaa kiinalaista sisältöä kansainvälisille uutistoimistoille osana ”mennään ulos” -strategiaansa (Burgh 2020). Esimerkiksi *China Daily* ja *Global Times* julkaistaan englanniksi, Xinhua-tietotoimisto myy sisältöjään 130 maahan ja Kiinan kansainvälinen radio tuottaa myös paikalliskielistä ohjelmistoa useassa eri maanosassa. Myös Kiinan keskustelevio tekee ohjelmia viidellä kielellä. Samaan aikaan tutkijoille on asetettu tehtäväksi kehittää kiinalaisia kansainvälisen politiikan teorioita (Zhao 2006; 2008; Puranen 2020). Molemmat nähdään keinoina lisätä Kiinan diskursiivista voimaa niin perinteisessä kuin uudessa mediassa sekä akateemisessa keskustelussa. Ne voidaan sisällyttää myös kokonaisvaltaisen vallan käsitteeseen (kiin. 综合实力, *zònghé shíli*), joka edustaa monitahoista ymmärrystä suurvaltakilpailusta. Kulttuurisen pehmeän vallan viljeleminen palvelee myös kiinalaista unelmaa Kiinan kansan suuresta virkoamisesta (中华民族伟大复兴, *zhōnghuá mínzú wèidà fùxīng*), koska se tukee ”kansallista vaurautta, kansallista onnellisuutta” (ja kansan virkoamista) (Li 2020, 48). Lisääntyneestä arvoasemastaan huolimatta Kiinan pehmeä valta ei ole verrattavissa Yhdysvaltojen tai useiden Euroopan valtioiden vastaaviin, vaikka Kiinan historia ja perinteet tarjoaisivat sille mittavan potentiaalin. Pehmeän vallan näkeminen ideologisen suurvaltakilpailun areenana ja siihen liittyvä lähestymistapa vaikuttavat tähän, koska ne johtavat usein Kiinan virallisen poliittisen linjan jopa kiivaaseen toistamiseen. Kiinalla voisikin olla paljon nykyistä enemmän pehmeää valtaa, jos vain puolue ymmärtäisi antaa sille tilaa sanelun sijaan (Shambaugh 2020b).

Pehmeän vallan tarkastelu ideologisen ja poliittisen turvallisuuden näkökulmasta merkitsee sitä, että ideologia on yhä sen ”ydin” ja sillä on ”hallitseva” rooli pehmeän vallan kulttuurisissa muodoissa (Li 2020, 56). Tämä tarkoittaa, että sekä kiinalaiset keskustelut kaksinaisuusmuodesta että pehmeästä vallasta ovat otollisia kylmän sodan makroturvallistamisen ja sen purkamisen tarkastelussa. Pehmeässä vallassa on kyse myös kansainvälisestä tunnustuksesta (Honneth 2005; 2012; Vuori 2014). Nöyryytys ja Kiinan aseman tunnustamisen puute ovat olleet kiinalaisten nationalististen kertomusten pitkäaikaisia piirteitä, joita myös puolue on korostanut. Kiinan voimavarojen kasvaessa ideologian ja puolueen aseman turvaaminen voi ylittää kansallisen turvallisuuden tason ja kehystyä jälleen makrotermeissä. Tämä pätee erityisesti, jos vasemmistokonservatiivit saavat yliotteen Kiinan politiikassa. Se, miten ”kylmän sodan mentaliteettiä” käsitellään ja käytetään turvallisuuskeskusteluissa, on oleellinen indikaattori Kiinan tulevaisuuden politiikkavaihtoehtojen hahmottamisessa: jatketaanko käsitteellä 1900-luvun kylmän sodan makroturvallistamisen purkamista vai oikeutetaanko sillä Kiinan asemaa ideologisen valtanapana kansainvälisessä rakenteessa.

Johtopäätökset

Vaikka Kiinan ja Venäjän suhteet ovat jälleen lähentyneet osana Kiinan, Yhdysvaltojen ja Venäjän kolmiopoliittikkaa, tilanne ei kuitenkaan edes Ukrainan sodan kontekstissa vastaa

kylmän sodan aikakauden supervalta-asemointia. Kiina on asemoinut itsensä tasapainoilevasti olemalla tuomitsematta Venäjän tekoja ja kehottamalla Yhdysvaltoja sekä Natoa luopumaan kylmän sodan mentaliteetista. Xin ja Bidenin tapaamisessa G20-kokouksen yhteydessä oli silti havaittavissa jopa hienovaraista liennytyistä ainakin sanavalintojen suhteen. Kiinan tasapainottelevaa politiikkaa voidaan selittää sen yleisellä käytännöllisyydellä ja opportunistilla, mutta Kiinan johdon valitsema asemointi on myös ymmärrettävä suhteessa Kiinan pidempiin kansainvälispoliittisiin periaatteisiin. Kiinan voi katsoa yhä pyrkivän pidentämään strategisen tilaisuuden aikakautta riippumatta huonontuneista suhteistaan Yhdysvaltoihin ja Venäjän ilmeistä virhelaskelmointia Ukrainan sodassa. Xin (2022) raportissa puoluekokouksessa vuonna 2022 hän yhä korosti strategisen tilaisuuden tärkeyttä, mutta totesi sen ilmenevän samanaikaisesti ”riskien ja haasteiden” kanssa. Kiinan tulisikin varautua ”kestämään kovaa tuulta, aallokkoinen meri ja jopa vaarallisia myrskyjä (mt.).

Kiinalaisella kylmän sodan makroturvallistamisella on ollut läheiset yhteydet kiinalaisiin arvioihin kansainvälisestä rakenteesta ja sen sisäisestä vallanjaosta. Mao käytti Kiinan suuntautumista tässä valtakuviossa osana kotimaisia poliittisia kilpailuja ja turvallistamisia. Hänen linjansa oli esittää Kiina osana välivähykettä ja myöhemmin kolmatta maailmaa, jossa Kiina ei koskaan tavoittelisi johtoasemaa tai hegemoniaa. Vaikka useimmat muut Maon politiikan osa-alueet on häivytetty pois nyky-Kiinan poliittisista linjoista, vastenmielisyys hegemoniaa kohtaan on säilynyt. Tämä näkyy edelleen siinä, kuinka sekä Kiinan poliittiset johtajat että tutkijat ovat muotoilleet kantansa maailman moninapaisuudesta ja Kiinan mahdollisuudesta tulla toiseksi navaksi uudessa kaksinapaisessa voimanjaossa. Tällaisissa näkökulmissa kansainvälinen rakenne on jakautunut useisiin ulottuvuuksiin, joissa sotilaallinen jako on vain yksi. Näin ollen Kiinan vahvuus napana ja napojen lukumäärä nähdään eri tavalla sotilaallisella, taloudellisella ja kulttuurisella ulottuvuudella tai pehmeän vallan muodoissa. Moninapaisen näkemyksen säilyttäminen auttaa ennakoivissa yrityksissä pitää Kiina poissa muiden suurvaltojen turvallisuusagendalta. Tätä korostetaan myös jatkuvassa kylmän sodan turvallistamisen purkamisessa käyttämällä ”kylmän sodan mentaliteetin” käsitettä keinona kritisoida valtopoliittikkaa ja Kiinan edun vastaisia linjauksia.

Kiinan vasemmistokonservatiivit pitävät yllä Kiinan poliittisen järjestyksen turvaamista ”rauhanomaisena evoluutiona”, jossa kulttuurinen pehmeä valta nähdään nykyajan taistelukenttänä. Mikäli tällaiset näkemykset saisivat yllätteen Kiinan sisäpolitiikassa, keskustelu voitaisiin laajentaa kansainvälisille foorumeille ja siitä voisi tulla perusta uudelle kaksinapaiselle kylmän sodan makroturvallistamiselle. Kiina on esitellyt omaa taloudellista ja poliittista järjestelmäänsä jäljiteltävänä mallina voimallisemmin. Kiinan ei silti voida vielä katsoa vievän jälkitotalitaarista poliittista järjestystään ulkomaille (Paltemaa & Vuori 2009; Vuori 2014) Neuvostoliiton tavoin. Voidaan kuitenkin olettaa, että Kiina saattaa ryhtyä viemään järjestelmäänsä nykyistä aktiivisemmin. Jotkut näkevät Xi Jinpingin strategisen siirtymän suhteessa Kiinan näkemykseen globalihallinnasta jo nyt johtavan Kiinan eliitit edistämään autoritaarisia arvoja kansainvälisessä hallinnassa (Morton 2020, 162). Vuoden 2022 puoluekokous antoi myös viitteitä siitä, että ideologinen puhtaus korostuu Xin uudella valtakaudella (Xi 2022). Mikäli tämä suuntaus jatkuu, siitä voi tulla uusi sivilisaatioperusteinen makrotur-

vallistamisviitekohde Kiinan ulkopuolella tapahtuvalle makroturvallistamiselle, kuten jotkut Yhdysvaltain poliittiset realistit ovat jo ehdottaneet (Kagan 2008). Toteutuessaan siitä tulisi aikansa globaalien poliittisten ja turvallisuusjärjestyksen peruspiirre.

Lähteet

- Allison, Graham (2017): *Destined for war: Can America and China escape Thucydides's trap?* Boston: Houghton Mifflin Harcourt.
- Aukia, Jukka (2017): *The disrespected state: China's struggle for recognition through 'soft power'*. Turku: University of Turku.
- Austin, Greg (2018): *Cybersecurity in China: The next wave*. Cham: Springer.
- Balzacq, Thierry (toim.) (2015): *Contesting security: Strategies and logics*. Lontoo: Routledge.
- Balzacq, Thierry, Sarah Léonard & Jan Ruzicka (2016): "Securitization revisited: Theory and cases". *International Relations*, 30(4), 494–531.
- Bannon, Stephen (2016): Breitbart News Daily, 10.3.2016. <https://soundcloud.com/breitbart/breitbartnews-daily-lee-edwards-march-10-2016>, 12.8.2020.
- Behnke, Andreas (2006): "No way out: Desecuritization, emancipation and the eternal return of the political – a reply to Aradau". *Journal of International Relations and Development*, 9(2), 62–69.
- Bourbeau, Philippe & Juha A. Vuori (2015): "Security, resilience, and desecuritization: Multidirectional moves and dynamics". *Critical Studies on Security*, 3(3), 1–16.
- Breslin, Shaun (2020): "China's global cultural interactions". Teoksessa: D. Shambaugh (toim.) *China & the World*. New York: Oxford University Press, 137–155.
- Burgh, Hugo de (2020): *China's media in the emerging world order*. Lontoo: University of Buckingham Press.
- Buzan, Barry & Ole Wæver (2003): *Regions and Powers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, Barry & Ole Wæver (2009): "Macrosecuritization and security constellations: Reconsidering scale in securitization theory". *Review of International Studies*, 35(2), 253–276.
- Buzan, Barry, Ole Wæver & Jaap de Wilde (1998): *Security: A new framework for analysis*. Boulder: Lynne Rienner.
- Chang, Yun Yan (2020): *The United States and the macrosecuritisation of the "China threat"*. Väitöskirja. The University of Queensland.
- Chen, Qi & L. Liu (2020): "The debates among Chinese IR scholars on China's national interest strategy 2010–2015". Teoksessa: H. Feng, K. He & Y. Xuetong (toim.) *Chinese scholars and foreign policy. Debating international relations*. Lontoo: Routledge, 63–85.
- Chen, Zheng (2020): "China debates on the non-interference principle". Teoksessa: H. Feng ym. (toim.) *Chinese scholars and foreign policy. Debating international relations*. Lontoo: Routledge, 86–105.
- Chen, Zhimin (2013): "Governance models of a multipolar world". *World Economics and Politics*, 10, 4–23.
- Da, Wei (2013): "Approaches to building a new type of major power relationship between China and the US". *World Economics and Politics*, 7, 62–69.
- Davis, Elizabeth Van Wie (2021): *Shadow warfare: Cyberwar policy in the United States, Russia, and China*. New York: Rowman & Littlefield.
- Deng, Xiaoping (1990): "Guoji xingxi he jingji wenti". Teoksessa: *Deng Xiaoping wenxuan (Vol. 3)*. Peking: Renmin Chubanshe, 353–356.
- Deng, Xiaoping (1993/1986): "Take a clear-cut stand against bourgeois liberalism". Teoksessa: *Selected Works of Deng Xiaoping, Volume III*. Peking: People's publishing house.
- Deng, Yong (2008): *China's struggle for status. The realignment of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Donnelly, Faye (2015): "The Queen's speech: Desecuritizing the past, present and future of Anglo-Irish relations". *European Journal of International Relations*, 21(4), 911–934.
- Floyd, Rita (2015): "Just and unjust desecuritization". Teoksessa: T. Balzacq (toim.) *Contesting security: Strategies and logics*. Lontoo: Routledge, 122–138.
- Global Times* (2022): "Xi urges Ukraine peace talks, warns against nuclear crisis in Eurasia in meeting with Scholz". *Global Times*, 5.11.2022. <https://www.globaltimes.cn/page/202211/1278765.shtml>, 22.11.2022.
- Hansen, Lene (2012): "Reconstructing desecuritisation: The normative-political in the Copenhagen School and directions for how to apply it". *Review of International Studies*, 38(6), 525–546.
- Honneth, Axel (2005/1992): *The struggle for recognition. The moral grammar of social conflicts*. Cambridge: Polity Press.
- Honneth, Axel (2012): "Recognition between states: On the moral substrate of International Relations". Teoksessa: T. Lindemann & E. Ringmar (toim.) *The international politics of recognition*. Boulder: Paradigm, 25–38.
- Hoo, Tiang Boon (2018): "Xi Jinping's calibration of Chinese foreign policy". Teoksessa: T. B. Hoo (toim.) *Chinese Foreign Policy under Xi*. Lontoo: Routledge, 3–16.
- Hu, Jintao (2016): *Selected works of Hu Jintao, Vol 2 & 3*. Peking: People's Publishing House.
- Huysmans, Jef (1995): "Migrants as a security problem: Dangers of securitizing societal issues". Teoksessa: R. Miles & D. Thärendhardt (toim.) *Migration and european integration: The dynamics of inclusion and exclusion*. Lontoo: Pinter, 53–72.
- Huysmans, Jef (2006): *The politics of insecurity. Fear, migration and asylum in the EU*. Lontoo: Routledge.
- Ikenberry, G. John (2018): "The end of liberal international order?". *International Affairs*, 94(1), 7–23.
- Information Office of the State Council of the People's Republic of China (2011): China's Peaceful Development. http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2014/09/09/content_281474986284646.htm, 21.3.2021.
- Jackson, Nicole J. (2006): "International organizations, security dichotomies and the trafficking of persons and narcotics in post-soviet Central Asia: A critique of the securitization framework". *Security Dialogue*, 37(3), 299–317.
- Joint statement (2022): Joint Statement of the Russian Federation and the People's Republic of China on the International Relations Entering a New Era and the Global Sustainable Development, February 4th 2022. <http://en.kremlin.ru/supplement/5770>, 16.9.2022.
- Kagan, Robert (2008): *The return of history and the end of dreams*. New York: Alfred A. Knopf.
- Kaplan, Morton A. (1957): *System and process in international politics*. New York: John Wiley & Sons.
- Keck, Zachary (2013): "Why Asia should welcome a US-China cold war". *The Diplomat*, 8.8.2013.
- Kim, Sung-Han & Geun Lee (2011): "When security met politics: Desecuritization of North Korean threats by South Korea's Kim Dae-jung government". *International Relations of the Asia-Pacific*, 11(1), 25–55.
- Lanteigne, Marc (2020): *Chinese foreign policy. An introduction*, neljäs laitos. Lontoo: Routledge.
- Legvold, Robert (2014): "Managing the new cold war: What Moscow and Washington can learn from the last one". *Foreign Affairs*, 93(4).
- Li, Mingjiang (2020): "China debates soft power. Implications for Chinese foreign policy". Teoksessa: H. Feng ym. (toim.) *Chinese scholars and foreign policy. Debating international relations*. Lontoo: Routledge, 44–62.
- Li, Peng (1990): "Continue to work for stable political, economic, and social development in China". Teoksessa: *The Third Session of the Seventh NPC of the PRC*. Peking: Foreign Language Press, 7–56.
- Lupovici, Amir (2014): "The limits of securitization theory: Observational criticism and the curious absence of Israel". *International Studies Review*, 16(3), 390–410.
- Lüthi, Lorez M. (2008): *The Sino-Soviet split. Cold war in the communist world*. Princeton: Princeton University Press.

- Mearsheimer, John J. (2001): *The tragedy of great power politics*. New York: W. W. Norton.
- Morton, Katherine (2020): "China's global governance interactions". Teoksessa: D. Shambaugh (toim.) *China & the World*. New York: Oxford University Press, 156–180.
- Nye, Joseph S. (1990): "Soft power". *Foreign Policy*, 80, 153–171.
- Paltemaa, Lauri & Juha A. Vuori (2006): "How cheap is identity talk? A framework of identity frames and security discourse for the analysis of repression and legitimization of social movements in mainland China". *Issues and Studies*, 42(3), 47–86.
- Paltemaa, Lauri & Juha A. Vuori (2007): "Kamppailu identiteeteistä – Identiteettiväittämät ja turvallisuusdiskurssi yhteiskunnallisten liikkeiden tukahduttamisessa ja oikeuttamisessa Kiinan kansantasavallassa". *Politiikka*, 49(3), 182–193.
- Paltemaa, Lauri & Juha A. Vuori (2009): "Regime transition and the Chinese politics of technology – From mass science to the controlled internet". *Asian Journal of Political Science*, 17(1), 1–23.
- Pan, Zhenqiang (2018): "A study of China's no-first-use policy on nuclear weapons". *Journal for Peace and Nuclear Disarmament*, 1(1), 115–136.
- People's Daily Online* (2014): "Time to put to rest the Cold War mentality". *People's Daily Online*, 1.3.2014. [Http://en.people.cn/98649/8550976.html](http://en.people.cn/98649/8550976.html), 16.9.2022.
- People's Daily Online* (2016): "Improve China's institutional discourse power in global economy governance". *People's Daily Online*, 19.2.2016. [Http://opinion.people.com.cn/n1/2016/0219/c1003-28134857.html](http://opinion.people.com.cn/n1/2016/0219/c1003-28134857.html), 28.3.2021.
- People's Daily Online* (2021a): "Commentary: Why the AUKUS nuclear deal is irresponsible and dangerous". *People's Daily Online*, 18.9.2021. [Http://en.people.cn/n3/2021/0918/c90000-9898050.html](http://en.people.cn/n3/2021/0918/c90000-9898050.html), 20.9.2021.
- People's Daily Online* (2021b): "U.S., Britain exporting nuclear submarine technology to Australia 'extremely irresponsible': FM spokesperson". *People's Daily Online*, 17.9.2021. [Http://en.people.cn/n3/2021/0917/c90000-9897683.html](http://en.people.cn/n3/2021/0917/c90000-9897683.html), 20.9.2021.
- People's Daily Online* (2022): "Xi, Putin meet at SCO summit, forging closer ties amid US-caused world turbulence". *People's Daily Online*, 16.9.2022. [Http://en.people.cn/n3/2022/0916/c90000-10147799.html](http://en.people.cn/n3/2022/0916/c90000-10147799.html), 16.9.2022.
- Plümmer, Franziska (2020): "'Three evils' and 'three illegals'. Discourses on 'illegal' immigration in China". Teoksessa: G. Schubert, F. Plümmer & A. Bayok (toim.) *Immigration governance in East Asia: Norm diffusion, politics of identity, citizenship*. Lontoo: Routledge, 91–114.
- President of Russia (2022): Meeting with PRC President Xi Jinping. [Http://en.kremlin.ru/events/president/news/69356](http://en.kremlin.ru/events/president/news/69356), 16.9.2022.
- Psaedakis, Daphne (2022): "U.N. General Assembly calls for Russia to make reparations in Ukraine". *Reuters*, 15.11.2022. <https://www.reuters.com/world/europe/un-general-assembly-calls-russia-make-reparations-ukraine-2022-11-14/>, 22.11.2022.
- Puranen, Matti (2020): *Warring states and harmonized nations: Tianxia theory as a world political argument*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Roe, Paul (2004): "Securitization and minority rights: Conditions of desecuritization". *Security Dialogue*, 35(3), 279–294.
- Salter, Mark B. & C. E. Mutlu (2013): "Securitisatation and Diego Garcia". *Review of International Studies*, 39(4), 815–834.
- Saunders, Phillip C. & Julia G. Bowie (2020): "US-China military relations: Competition and cooperation in the Obama and Trump eras". Teoksessa: R. A. Bitzinger & J. Char (toim.) *Reshaping the Chinese military: The PLA's roles and missions in the Xi Jinping era*. Lontoo: Routledge, 88–108.
- Searle, John R. (2011/2010): *Making the social world: The structure of human civilization*. Oxford: Oxford University Press.
- Shambaugh, David (2010): "Coping with a conflicted China". *The Washington Quarterly*, 34(1), 7–27.

- Shambaugh, David (2020a): "China's long march to global power". Teoksessa: D. Shambaugh (toim.) *China & the world*. New York: Oxford University Press, 3–24.
- Shambaugh, David (2020b): "China and the world: future challenges". Teoksessa: D. Shambaugh (toim.) *China & the world*. New York: Oxford University Press, 343–367.
- Stritzel, Holger & Sean C. Chang (2015): "Securitization and counter-securitization in Afghanistan". *Security Dialogue*, 46(6), 548–567.
- The New York Times* (2022): "Biden Sees No Imminent Invasion of Taiwan by China", 14.11.2022. <https://www.nytimes.com/live/2022/11/14/world/biden-xi-meeting>, 24.11.2022.
- Topgyal, Tsering (2016): "The Tibetan self-immolations as counter-securitization: Towards an inter-unit theory of securitization". *Asian Security*, 12(3), 166–187.
- Voskressenski, Alexei D. (2020): "China's relations with Russia". Teoksessa: D. Shambaugh (toim.) *China & the world*. New York: Oxford University Press, 233–250.
- Vuori, Juha A. (2004): "Turvallistaminen totalitaarisessa poliittisessa järjestelmässä – makrotason mallin ja mikrotason analyysin yhdistämisestä". *Kosmopolis*, 34(3), 4–28.
- Vuori, Juha A. (2006): "Vääjäämätön konflikti Kiinan kanssa? Yhdysvaltalaisen Kiina-uhkakeskustelun arviointia". *Futura*, 25(3), 63–74.
- Vuori, Juha A. (2011a): "Religion bites: Falungong, securitization/desecuritization in the People's Republic of China". Teoksessa: T. Balzacq (toim.) *Securitization theory: How security problems emerge and dissolve*. Lontoo: Routledge, 186–211.
- Vuori, Juha A. (2011b): *How to do security with words – A grammar of securitisation in the People's Republic of China*. Turku: University of Turku.
- Vuori, Juha A. (2014) *Critical security and Chinese politics. The anti-Falungong campaign*. Lontoo: Routledge.
- Vuori, Juha A. (2015): "Contesting and resisting security in post-Mao China". Teoksessa: T. Balzacq (toim.) *Contesting security: Strategies and logics*. Lontoo: Routledge, 29–43.
- Vuori, Juha A. (2017): "Constructivism and securitization studies". Teoksessa: M. Dunn Cavelty & T. Balzacq (toim.) *The Routledge handbook of security studies*, 2nd edition. Lontoo: Routledge.
- Vuori, Juha A. (2018): "Let's just say we'd like to avoid any great power entanglements: Desecuritization in post-Mao Chinese foreign policy towards major powers". *Global Discourse: An Interdisciplinary Journal of Current Affairs and Applied Contemporary Thought*, 8(1), 118–136.
- Wæver, Ole (1995): "Securitization and desecuritization". Teoksessa: R. D. Lipschutz (toim.) *On security*. New York: Columbia University Press.
- Wæver, Ole (2000): "The EU as a security actor – Reflections from a pessimistic constructivist on post-sovereign security orders". Teoksessa: M. Kelstrup & M. C. Williams (toim.) *International relations theory and European integration: Power, security & community*. Lontoo: Routledge, 250–294.
- Wæver, Ole (2017): "International leadership after the demise of the last superpower: System structure and stewardship". *Chinese Political Science Review*, 2, 452–476.
- Waltz, Kenneth N. (1979): *Theory of international politics*. Lanham: University Press of America.
- Wayne, Martin I. (2008): *China's war on terrorism: Counter-insurgency, politics and internal security*. Lontoo: Routledge.
- Wilde, Jaap H. de (2008): "Environmental security deconstructed". Teoksessa: H. G. Brauch ym. (toim.) *Globalization and environmental challenges: Reconceptualizing security in the 21st century*. Berliini: Springer, 595–602.
- Wishnick, Elizabeth (2001): *Mending fences: The evolution of Moscow's China policy from Breznev to Yeltsin*. Seattle: University of Washington Press.
- Wu, Bayi (2001): "The Chinese security concept and its historical evolution". *Journal of Contemporary China*, 10(27), 275–283.

- Xi, Jinping (2013): Xi Jinping starts China-US presidential meeting with U.S. president Barack Obama, 8.6.2013. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpttcrmux_665688/t1049439.shtml, 21.3.2021.
- Xi, Jinping (2014): The central conference on work relating to foreign affairs was held in Beijing, 29.11.2014. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1215680.shtml, 20.3.2021.
- Xi, Jinping (2021): ”达沃斯议程” 对话会：习近平主席呼吁世界摒弃冷战思维 (‘Davos agenda’ dialogue: President Xi Jinping calls on the world to abandon the Cold War mentality). 中国网. https://t.m.china.com.cn/convert/c_xW4CEV66.html, 20.8.2021.
- Xi, Jinping (2022): ”Hold High the Great Banner of Socialism with Chinese Characteristics and Strive in Unity to Build a Modern Socialist Country in All Respects. Report to the 20th National Congress of the Communist Party of China, October 16, 2022”. https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx_662805/202210/P020221025833535574835.doc, 24.11.2022.
- Xinhuanet (2015): Full text of Xi Jinping’s speech on China-U.S. relations in Seattle, September 24. http://news.xinhuanet.com/english/2015-09/24/c_134653326.htm, 21.3.2021.
- Xu, Wei (2022): ”Xi emphasizes joint responsibility in Biden meeting”. *China Daily*, 14.11.2022. <https://www.chinadaily.com.cn/a/202211/14/WS63720d8aa3104917543299e2.html>, 22.11.2022.
- Zhao, Tingyang (2006): ”Rethinking empire from a Chinese concept ‘all-under-heaven’ (tian-xia)”. *Social Identities*, 12(1), 29–41.
- Zhao, Tingyang [赵汀阳] (2008): 天下体系的一个简要表述 [Tiivis Tianxia järjestelmän selitys]. *世界经济与政治*, No. 10.
- Zhao, Suisheng (2020): ”China’s foreign policy making process: Players and institutions”. Teoksessa: D. Shambaugh (toim.) *China & the world*. New York: Oxford University press, 85–110.
- Zhou, Fangyin (2020): ”How do Chinese scholars view the evolution of the international structure?”. Teoksessa: H. Feng ym. (toim.) *Chinese scholars and foreign policy. Debating international relations*. Lontoo: Routledge, 23–43.

Cold War Mentality: China’s Macrosecuritization Discourse in the Context of the War in Ukraine

The article approaches China’s foreign policy in regard to the war in Ukraine through the viewpoint of macrosecuritization. Even after the initiation of the Russian invasion of Ukraine, China has recommended that particularly the U.S. and NATO let go of their Cold War mentality and that the sides of the conflict return to the negotiation table. This political line that China has chosen is consistent with, and a continuation of its post-Cold War approach to block politics and the desecuritization of the Cold War. The article reviews the evolution of China’s macrosecuritization discourse of the Cold War and places the ongoing conflict within the line of desecuritizing the Cold War that is maintained by China.

Keywords: China, Cold War, macrosecuritization, Ukraine

Maailmanjärjestys ja Ukrainan sota

Jyrki Käkönen¹

Tässä katsausartikkelissa arvioidaan, minkälaiset vaikutukset Venäjän Ukrainassa käymällä sodalla on muutoksessa olleeseen maailmanjärjestelmään. Tarkastelun teoreettisena viitekehyksenä käytetään maailmanjärjestelmä analyysiä ja vallansiirtymän teoriaa. Ukrainan sodan seurauksena näyttäisi olevan Yhdysvaltain aseman vahvistuminen maailmanpolitiikassa. Se puolestaan luo edellytykset Yhdysvaltain toiselle valtasyklille kolmannen vuosituhatvuoden alussa. Samalla on mahdollista, että sodan riskit maailmanjärjestelmässä kasvavat.

Avainsanat: hegemonia, itä-länsi-ristiriita, länsi-etelä-ristiriita, nousevat maat, maailmanjärjestelmä, vallansiirtymä

Johdanto

Venäjän Ukrainassa käymän aggressiivisen sodan ympärillä käytävässä suomalaisessa media-keskustelussa nousee esiin vahvasti kaksi piirrettä. Yhtäältä tuo sota näyttäytyy hyvän ja pahan välisenä taisteluna. Siinä iso Venäjä autoritaarisena valtiona ja hyökkäävänä osapuolena edustaa pahaa. Hyvää edustaa hyökkäyksen kohteena pieni Ukraina, joka ilmeisesti riittävästi on yrittänyt uudistua länsimaiseksi liberaaliksi ja demokraattiseksi yhteiskunnaksi. Näin ymmärrettynä Venäjän Ukrainassa käymää sotaa on katsottu myös hyvin Eurooppa-keskeisesti: kysymys on Euroopan muuttuneesta turvallisuustilanteesta.²

Tässä katsausartikkelissa Venäjän aloittamaa sotaa ja niin kutsutun kansainvälisen yhteisön Venäjään kohdistamia vastatoimia tarkastellaan muutoksessa olevan maailmanjärjestyksen näkökulmasta. Tämä näkökulma antaa yhden selityksen Ukrainassa käytävälle sodalle ja lännen kiristyville reaktioille Venäjän aggressioon. Vaikka näin sota asettuu laajempaan kontekstiin, se ei tee Venäjän hyökkäystä yhtään hyväksyttävämmäksi. Mutta tästä näkökulmasta ei myöskään ole kysymys enää hyvän ja pahan ikuisesta taistelusta ihmisten maailmassa. Näin kysymys ei myöskään ole siitä, kuka on sotaan syyllinen, vaan siitä, millainen merkitys Venäjän Ukrainassa käytävällä sodalla on maailmanjärjestykselle.

Artikkelin näkökulma palautuu kahteen kansainvälisen politiikan teoriakoulukuntaan: Immanuel Wallersteinin (esim. 2004) luomaan maailmanjärjestelmäanalyysiin ja A. F. K. Organskin (1958) kehittämään vallansiirtymän teoriaan. Edellisessä kysymys on siitä, että maailmanjärjestyksessä noin sadan vuoden sykleissä johtajuus tai hegemonia vaihtuu yleensä sotien kautta (Käkönen 1986). Jälkimmäinen puolestaan esittää, millaisissa olosuhteissa tuo johtajuuden siirtymä käy mahdolliseksi (Juutinen & Käkönen 2016). Molempien teorioiden näkökulmasta järjestelmän johtajuus tai hegemonia on tavoiteltavaa siksi, että hegemoni määrittää järjestelmän normit ja pelisäännöt. Vastineeksi hegemoni toimii eräänlaisena järjestelmän poliisina ja vakauden ylläpitäjänä.

1 VTT, emeritusprofessori, <jyrkikkn@gmail.com>

2 Euroopan turvallisuustilanteen muutos on korostetusti esillä valtioneuvoston selonteossa, jolla Suomen Nato-jäsenyyden hakemista perusteltiin (Valtioneuvosto 2022).

Molemmat teoriat antavat mahdollisuuden esittää, että maailmanjärjestelmä on ollut muutoksessa 1900-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa. Tässä artikkelissa tuota muutosta tarkastellaan jo olemassa olevan tutkimuksen pohjalta. Näin luodaan kuva siitä, millainen tuo muutos on ja mihin suuntaan se on ollut menossa. Artikkelin kysymys on, miten Venäjän sota Ukrainassa liittyy maailmanjärjestyksen muutokseen ja miten se vaikuttaa itse muutokseen. Vaikka missä tahansa teoriakehyksessä on vaikea ennakoida tulevaa, tavoitteena on kuitenkin yrittää hahmottaa, millaisia vaikutuksia Ukrainassa käytävällä sodalla on maailmanjärjestyksen tulevaisuuteen ja johtajuuteen lähitulevaisuudessa.

Muuttuva maailmanjärjestys ennen Ukrainan sotaa

Väitöskirjassani *Luonnonvarat ja konfliktit muuttuvassa kansainvälisessä järjestelmässä* (1986) yhtenä teoreettisena ulottuvuutena oli Leninin imperialismien teorian lisäksi maailmanjärjestelmänalyysiä myötäillen kysymys Yhdysvaltain hegemoniasta, jonka esitin olevan jo tuolloin muutoksessa. Toisena ulottuvuutena oli kaksi keskenään vahvasti vuorovaikutussuhteessa olevaa ristiriitaa: yhtäältä itä-länsi ja toisaalta länsi-etelä. Väitöskirjan viimeisessä kappaleessa todettiin, että lännen ja etelän suhteiden uudistaminen edellyttää idän ja lännen suhteiden normalisointia. Väitöskirja päättyy lauseeseen: ”Yhdysvallat on palaamassa hegemoniseksi valtioksi samalla kun atlanttinen maailma mahdollisesti muuttuu Tyyni valtameri -keskeiseksi” (Käkönen 1986, 376).

Edellä esitetyt johtopäätökset tarkoittivat väitöskirjani teoreettisessa viitekehyksessä jo ennen Neuvostoliiton hajoamista, että Yhdysvallat näytti Iso-Britannian tavoin kykenevän saavuttamaan maailmanjärjestelmässä toisen hegemonisen kauden. Transatlanttisen maailman muutos Tyyni valtameri -keskeiseksi nostaisi etualalle länsi-etelä-ristiriidan itä-länsi-ristiriidan sijaan. Voimapolitiikassa se tarkoittaisi Neuvostoliiton/Venäjän korvautumista Kiinalla ja ehkä Intialla Yhdysvaltain vastinparina.

Mikään ei ole niin vaikeaa kuin tulevaisuuden ennustaminen. Aina löytyy yllättäviä tekijöitä, jotka pakottavat muuttamaan ennusteita, jotka on tehty tietyssä tilanteessa esillä olevien kehitysprosessien pohjalta. Kolmekymmentä vuotta väitöskirjani ilmestymisen jälkeen Marko Juutisen kanssa esitimme kirjassamme *Blokkien paluu. BRICS maiden nousu, USA ja Suomi* (2016), että Kiinan ja Intian nousu ja nousevien maiden yhdessä Venäjän kanssa muodostama löyhä BRICS-liittoutuma vähintäänkin haastaisi Yhdysvaltain hegemonian kolmannen vuosituhannen alkupuolella.

Blokkien paluu -kirja keskittyy maailmanjärjestyksen valtasuhteiden mahdolliseen muutokseen. Siinä maailmanjärjestelmänalyysin rinnalle on teoriapohjaa vahvistamaan otettu vallansiirtymän teoria. Käytetyssä kehyksessä teimme maailmanjärjestyksen muutoksesta useita johtopäätöksiä, jotka ovat relevantteja arvioitaessa nyt Venäjän Ukrainassa käymän sodan mahdollisia vaikutuksia maailmanjärjestykseen ja sen valtasuhteisiin.³ Ennen niiden esittämistä on aiheellista todeta, että analysissa nostimme esiin Venäjän täysimittaisen sodan Ukrainassa yhtenä mahdollisena maailmanjärjestyksen muutokseen liittyvänä ilmiönä.

3 Tässä alaluvussa, ellei toisin mainita, maailmanjärjestelmässä menossa olevan muutoksen esittäminen perustuu *Blokkien paluu* -kirjassa esitettyyn analyysiin ja johtopäätöksiin 2010-luvun alkupuolen kansainvälisen tilanteen mukaan.

On tärkeä huomata, että maailmanjärjestyksessä ilmenevä muutos ei merkitse itse järjestelmän muutosta. Koko järjestelmän taloudellinen perusta nojaa erilaisiin kapitalismin tai markkinatalouden versioihin. Näin asian näkee myös Xing Li (2019a, 6), jonka mukaan niin kutsutut nousevat maat, kuten Kiina ja Intia kuitenkin haastavat hallitsevien maiden toisen maailmansodan jälkeen asettamat säännöt, normit ja arvot. Kysymys ei myöskään ole valtiokeskeisen, niin kutsutun westfalenilaisen järjestelmän, muuttumisesta joksikin muuksi, vaikka nousevista maista Kiina ja Intia eivät olekaan perinteisiä kansallisvaltioita vaan pikemminkin sivilisaatiovaltioita. *Blokkien paluu* -kirjassa konstruoidussa teoriakehyksessä meneillään olevassa muutosprosessissa on ensisijaisesti kysymys mahdollisesta hegemonian, hallitsevan valtion, vaihtumisesta.

Hegemonian vaihtuminen eli Yhdysvaltain johtavan aseman menettäminen ei kuitenkaan ole muutamissa vuosissa tapahtuva prosessi, vaan kysymys on vähintään 20–30 vuoden ajanjaksosta. Yksittäisistä valtioista 2010-luvulla vain Kiinalla alkoi olla edellytykset haastaa Yhdysvallat. Itse asiassa Kiinan kommunistisen puolueen kokouksessa vuonna 2017 puolueen pääsihteeri ja Kiinan presidentti Xi Jinping asetti Kiinan tavoitteeksi olla johtava valtio vuonna 2049, jolloin Kiinan vallankumouksesta tulee kuluneeksi sata vuotta. Tässä kysymys on tavallaan koloniaalisen järjestelmän purkamisesta ja Kiinan myyttisen menetetyt suuruuden palauttamisesta. Myös Intialla on myyttiseen menneisyyteen liittyvät suurvaltahaaveet. (Käkönen 2022.)

Vielä 2010-luvun alkaessa Kiina tai Intia eivät yksin olleet kykeneviä haastamaan Yhdysvaltain johtajuutta. Vielä vähemmän tähän kykeni Venäjä, vaikka sen ydinasearsenaali on edelleen lähes Yhdysvaltain tasoa. Venäjä on heikon taloutensa vuoksi vajonnut lähinnä alueelliseksi suurvallaksi. Tätä Venäjä ei ole ollut valmis hyväksymään. Sen sijaan yhtenäisenä blokkina vuonna 2009 perustettu BRICS, jonka keskeisiä jäseniä ovat Intia, Kiina ja Venäjä Brasilian ja Etelä-Afrikan lisäksi, kykenisi vallansiirtymän teorian mukaan jopa kumoamaan Yhdysvaltain ylivalan maailmanjärjestelmässä.

Yhteistyöjärjestönä BRICSin jäseniä yhdistää tyytymättömyys vallitsevaan järjestelmään: sen normipohjaan ja Yhdysvaltain ylivaltaan järjestelmässä. Tämä ei vielä tee yhteisöstä vahvaa liittoutumaa, eikä kenties edes riitä pitämään liittoutumaa yhdessä. Toistaiseksi liittoutumalle ominaista on ollut se, ettei se ole asettunut tukemaan yhdenkään jäsenmaan yksittäisiä valtapyrkimyksiä. Vaikka liittoutuma perustettiin Venäjän aloitteesta, Venäjä ei ole saanut siltä tukea omille tavoitteilleen haastaa Yhdysvallat perinteisessä itä–länsi-ylivaltakilpailussa. Samalla on todettava, ettei liittoutuma ole tukenut myöskään Kiinan ylivaltapyrkimyksiä, jotka kytkeytyvät lähinnä länsi–etelä-valtakamppailuun.

Kiinan ja Intian paluu maailmanpolitiikkaan ja jäsenyys BRICS-liittoutumassa ovat siirtäneet maailmanpolitiikan painopisteen ja Yhdysvaltain mielenkiinnon transatlanttisesta ulottuvuudesta Aasiaan ja Tyynen valtameren alueelle. Samalla länsi–etelä-ristiriita on saanut sivilisaatioulottuvuuden, minkä lisäksi siinä korostuu kansainvälisen järjestelmän dekolonisaatio (Käkönen 2020). Kiina ja Intia eivät ole vain suurvalta-asemaa ja -johtajuutta tavoittelevia valtioita, vaan ne haluavat tuoda omat perinteiset arvonsa ja norminsa myös maailmanjärjestelmän pelisäännöiksi tai vähintään samanarvoisiksi länsimaisen perinteen mukaisten arvojen ja normien rinnalle.

On varsin ilmeistä, että Yhdysvaltain johtoasema, hegemonia, on haastettu useammaltakin taholta. Kyse ei kuitenkaan ole vain johtajuuden haastamisesta, vaan ehkä koko toisen maailmansodan jälkeisen liberaalin kansainvälisen järjestelmän tai yhä edelleen koloniaalisen järjestelmän haastamisesta. (Käkönen 2020; 2022.) Toisaalta maailmanjärjestelmänalyysin logiikan mukaisesti yhtä ilmeistä on, että Yhdysvallat pyrkii säilyttämään ylivaltansa ja uusimaan Iso-Britannian tavoin hegemonisen syklinsä. Tosin se ei kykene siihen yksin, minkä vuoksi se pyrki vahvistamaan omaa asemaansa ja järjestelmän jatkuvuutta erilaisin vapaa-kauppasopimuksin, kuten TTIP (Transatlantic Trade and Investment Partnership) ja TPP (Trans Pacific Partnership). Nämä prosessit kuitenkin pysähtyivät presidentti Donald Trumpin ”USA ensin”-politiikkaan. Tämä vei Yhdysvalloilta ainakin hetkellisesti mahdollisuuden toimia veturina maailman kauppapolitiikassa.

Presidentti Donald Trumpin ”USA ensin”-politiikka katkaisi ainakin tilapäisesti länsiliittoutuman vahvistamisen suhteessa BRICSin muodostamaan haasteeseen. Itse asiassa hetken näytti jopa siltä, että yhtenäinen Länsi⁴ rakoilee, mutta presidentti Joe Bidenin politiikka on pyrkinyt korjaamaan Trumpin aiheuttamat ongelmat. Länsiliittoutuman vahvistamisen ohella Yhdysvaltain tavoitteena on pyrkiä hajottamaan BRICS tai vähintäänkin tukea sen sisäisiä ristiriitoja. Tässä politiikassa Intia on ollut keskeisessä asemassa.

Aasiassa Yhdysvallat tarvitsee Intiaa tasapainottamaan Kiinan vaikutusvallan kasvua. Tosin Intialla on oma utopiansa suurvalta-asemasta, eikä se siksi halua olla liittolaisena osa Yhdysvaltain Kiinan vastaista politiikkaa. Yhtäältä estääkseen Kiinaa nousemasta Aasian johtavaksi valtioksi Intia kuitenkin tarvitsee Yhdysvaltain tukea. Intialle Yhdysvaltain tuki on tärkeää myös siksi, että sillä on Kiinan kanssa avoin rajaongelma. (Käkönen 2022.) Toisaalta Intia vastustaa BRICSissä yhdessä Kiinan kanssa Yhdysvaltain globaalia ylivaltaa ja tavoittelee monenkeskistä ja pluralistista kansainvälistä järjestelmää. Tässä Intian poliittisessa dualismissa voi kuitenkin piillä BRICSin heikkous yhtenäisenä blokkina.

Edellä on esitetty, että itse maailmanjärjestelmä ei todennäköisesti ole muuttumassa. Ei myöskään näytä siltä, että järjestelmän johtajuus olisi siirtymässä Aasiaan, vaikka maailmanpolitiikan painopiste näin onkin tekemässä. Tästä huolimatta Yhdysvaltain johtajuus ja asema järjestelmän vakauden säilyttäjänä ei ole enää kiistaton. Yhdysvaltain aseman muutos ilmenee muun muassa siinä, että vielä vuonna 2006 Yhdysvallat oli 127 valtiolle suurin kauppakumppani, kun Kiina oli sitä vain 70 valtiolle. Vain viisi vuotta myöhemmin 2011 tilanne oli kääntynyt pääläelleen. Tuolloin Kiina oli suurin kauppakumppani 124 valtiolle ja Yhdysvallat enää 76 valtiolle. (Li 2019b, 111–112.)

Yksi- ja kaksinapaisuuden sijaan kehitys näytti olevan kulkemassa kohti pluralistista ja moninapaista järjestelmää. Tätä tulkintaa tukee se, että perinteiset länsikeskeiset kansainvälisen järjestelmän hallintainstituutiot ovat saaneet rinnalleen nousevien maiden muodostamia instituutioita, jotka kilpailevat legitimitetistä, kuten BRICS ja Uusi kehityspankki (NDB). Nousevat maat ovat vähintäänkin kyetneet tekemään muutoksia kansainvälisen järjestelmän hierarkiassa (Li 2019a, 4; Juutinen & Käkönen 2021).

4 Käytän kaikesta epämääräisyydestään huolimatta käsitettä Länsi isolla alkukirjaimella viittamaan laajaan yhteisöön, joka ei välttämättä ole yhtenäinen toimija. Käsitteellä viitataan ensisijaisesti transatlanttiseen akseliin.

Kun nyt arvioidaan Ukrainan sodan vaikutuksia maailmanjärjestelmän tulevaisuuteen, esitetyn perusteella huomio on kohdistettava ainakin sodan heijastusvaikutuksiin keskeisiin yksittäisiin mahdollisiin Yhdysvaltain hegemonian haastajiin: Venäjään, Kiinaan ja Intiaan. Sen lisäksi on katsottava, minkälaisia vaikutuksia Ukrainan sodalla on BRICSiin ja erityisesti sen yhtenäisyyteen. Viimekädessä on olennaista arvioida myös sitä, minkälaiset vaikutukset sodalla on Yhdysvaltain asemaan ja koko niin kutsutun länsiliittoutuman yhtenäisyyteen.

Ukrainan sota ja kamppailu ylivallassa

Mitä tekemistä Ukrainan sodalla on kamppailussa ylivallassa kapitalistisessa maailmanjärjestelmässä? Venäjähän hyökkäsi Ukrainaan estääkseen Naton laajenemisen omille rajoilleen etelässä ja palauttaakseen Venäjän imperiumin. Näin presidentti Vladimir Putin on antanut ymmärtää hyökkäyksen syyt. Toisaalta Länsi on halunnut ideologisoida sodan Ukrainassa ja nähdä sen hyökkäykseksi demokratiaa ja länsimaisia arvoja vastaan (ks. esim. Joshi 2022; Puri 2022). Näin on voitu perustella Lännen massiivinen tuki Ukrainan taistelulle olemassaolonsa ja samalla länsimaisten arvojen puolesta. Näin Lännen poliittisessa retoriikassa sota on ideologisesti haluttu esittää laajempaan kuin vain Venäjän laittomana Ukrainan rajojen ja suvereniteetin loukkauksena.

Kylmän sodan päättyminen ja Neuvostoliiton hajoaminen eivät lopettaneet itä-länsi-vastakkainasettelua ja Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton/Venäjän välistä valtataistelua. Se jatkui Naton ja samalla myös Euroopan unionin laajenemisella itään entisen Neuvostoliiton etupiiriin. Näiden molempien laajeneminen merkitsi länsimaistumisen, liberaalin demokratian ja markkinatalouden ekspansiota eli maailman samankaltaistamista länsimaisten arvojen mukaisesti. Varsovan liiton ja Neuvostoliiton hajottua Nato menetti merkityksensä puolustusliittona, kun sen vastavoima hävisi. Sen elämän jatkumista ja laajenemista ei voi ymmärtää muutoin kuin että sillä edelleen oli vihollinen, Venäjä.

Neuvostoliiton ylivallassa vapautuneille ja uudelleen itsenäistyneille valtioille Natoon liittyminen perustui juuri Venäjän uhkaan. Tässä yhteydessä on ihan sama, mitä Mihail Gorbatshoville kylmän sodan päättäneissä neuvotteluissa luvattiin Naton mahdollisen laajenemisen suhteen. Tosiasia on, että Naton laajenemisella kohti Venäjän rajoja Länsi osoitti voittaneensa vähintään yhden erän Idän ja Lännen välisessä kamppailussa, ja Venäjän olisi alistuttava vallitseviin realiteetteihin. Samalla Venäjä jätettiin sivuun erilaisista Eurooppaa koskevista uudelleenjärjestelyistä sekä Jugoslavian hajoamissotien ratkaisuisista. Näin osoitettiin, että ydinaseista huolimatta Venäjä ei enää ole suurvalta, jonka käsityksillä oli merkitystä maailmanjärjestyksen hallinnassa.

Aikanaan 1980-luvulla Afganistanista muodostui Neuvostoliiton Vietnam, mikä oli yksi tekijä Neuvostoliiton romahtamisessa. Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välisessä valtataistelussa Yhdysvallat tavallaan rakensi Afganistanista Neuvostoliitolle ansan (ks. esim. Maalouf 2021). Nyt sama kuvio toistuu Venäjän kohdalla Ukrainassa. On mahdollista sanoa, että kyse ei ole vain Venäjän yksipuolisesta aggressiosta ja Putinin halusta palauttaa Venäjän imperiumi. Käytetyssä teoriakehyksessä on mahdollista sanoa, että Yhdysvallat tai niin kutsuttu Länsi ja Venäjä ovat valmistelleet tätä sotaa pitkään.

Sodan valmisteluun liittyy jo edellä mainittu Naton laajeneminen itään. Länsi on ollut täysin tietoinen, miten Venäjä siihen suhtautuu. Venäjä ei ole jättänyt arvailujen varaan omia vastatoimiaan, ja Ukraina on jäänyt kylmän sodan jälkeen jatkuneen itä–länsi-valtataistelun uhriksi. Tässä koitoksessa kumpikaan osapuoli ei ole pyrkinyt edistämään rauhaa, pikemminkin päinvastoin. Rauhanpyrkimysten sijaan myös Yhdistyneitä kansakuntia (YK) on käytetty länsimaisten arvojen puolustamiseksi Venäjän eristämiseen, mikä ei ole omiaan tukemaan YK:n asemaa kansainvälisen järjestelmän legitimiinä hallintainstituutiona. (Ks. Joshi 2022; Puri 2022.)

Venäjän aggressiiviseen sotaan ryhtymistä edisti myös länsi–etelä–ristiriidan nouseminen maailmanpolitiikan keskiöön kylmän sodan päätyttyä. Kehitystä siivitti Kiinan ja Intian nousu. Painopisteen siirtymässä transatlanttiselta akselilta Aasiaan ja Tyynelle valtamerelle Kiina on korvaamassa Venäjän Yhdysvaltain vastinparina. Yhdysvallat on nostanut Kiinan suurimaksi uhaksi niin omalle turvallisuudelleen kuin koko johtamansa liberaalin kansainvälisen järjestelmän jatkuvuudelle (Hawksley 2020; Rosecrance & Miller 2014). Venäjän näkökulmasta tätä siirtymää korosti syyskuussa 2021 allekirjoitettu Australian, Iso-Britannian ja Yhdysvaltain sotilaallisen yhteistyön sopimus AUKUS.

Yhtäältä Venäjän väheksyminen Euroopassa ja toisaalta maailmanpolitiikan painopisteen siirtyminen Aasiaan osoittivat Venäjälle, että se on läntisen Euroopan tai EU:n tavoin joutunut valtapolitiikan sivuraiteelle. Entisenä – ja nyt selvästi laskevana – suurvaltana sen on ollut vaikea hyväksyä lähes äänettömäksi yhtiökumppaniksi joutumista. Niinpä muuttuneiden geopoliittisten painotusten maailmassa Venäjä erilaisiin verukkeisiin vedoten pyrki hyökkäyksellään Ukrainaan tuomaan esiin, että se yhä edelleen on suurvalta, jota on kuunneltava ja joka on otettava huomioon rakennettaessa kolmannen vuosituhannen maailmanjärjestelmää.

Maailmanjärjestelmänalyysin ja vallansiirtymän teorian kontekstissa Venäjä toimi juuri niin kuin laskevan suurvallan oletetaan käyttäytyvän. Nimittäin niin vallansiirtymän teorian kuin historiankin mukaan asemiaan suhteellisesti menettävä suurvalta on usein se, joka aloittaa sodan (Käkönen 1986; Juutinen & Käkönen 2016). Aseman säilyttämiseksi se on parempi tehdä mieluummin vielä silloin, kun on teoreettiset mahdollisuudet myös voittaa sota. Tosin historian saatossa sodan aloittanut laskeva suurvalta ei yleensä ole selvinnyt sodasta voittajana. Ukrainan vastarinta ja lännen massiivinen tuki Ukrainalle voi osoittaa tämän jälleen todeksi.

Krimin valtauksella vuonna 2014 ja Ukrainassa käymällään sodalla Venäjä pyrki osoittamaan, että niin kutsutun sääntöpohjaisen kansainvälisen järjestelmän säännöt ja normit eivät koske sitä.⁵ Tämä tekee Yhdysvaltain ja Venäjän välisestä valtataistelusta koko niin kutsutun Lännen ja Venäjän välisen. Tosin tässä on hyvä muistaa, että nuo Venäjän hylkäämät säännöt palvelevat vahvasti hallitsevan valtion etuja ja oikeuttavat yleensä Lännen toimet (ks. van der Pijl 2014). Siksi niin Venäjä samoin kuin niin kutsutut nousevat maat, kuten Kiina ja Intia, ovat vaatineet noiden sääntöjen ja normien sekä kansainvälisen järjestelmän hallintainstituutioiden uudistamista.

5 Tässä yhteydessä on aiheellista nostaa esiin, että maailmanjärjestelmän hegemonina myös Yhdysvallat on monesti katsonut, että järjestelmän pelisäännöt on tarkoitettu muille, eivätkä ne koske sitä itseään silloin, kun kyse on sen intresseistä. Tästä yhtenä esimerkkinä on Yhdysvaltain yhdessä niin kutsuttujen halukkaiden valtioiden kanssa tekaistuin perustein oikeuttama hyökkäys Irakiin vuonna 2003.

Kävi Ukrainan sodassa miten tahansa, tässä katsauksessa käytetyn teoriakehyksen ja yllä esitetyn perusteella on mahdollista sanoa, että Ukrainassa käydään itse asiassa sotaa maailmanjärjestelmän johtajuudesta Yhdysvaltain ja sen liittolaisten sekä Venäjän välillä. Niinpä sota voidaan Lakshmi Purin (2022) sekä Pinak Chakravartyn (2022b) tavoin ymmärtää Yhdysvaltain ja koko Lännen sijaissodaksi Venäjää vastaan. Pitkittämällä sotaa on mahdollista heikentää Venäjän sotilaallista voimaa suhteessa Yhdysvaltoihin ja sen liittolaisiin osallistumatta itse suoraan taisteluihin.

Edellä esitetty merkitsee myös sitä, että hyökkäämällä Ukraina Venäjä on onnistunut voimapolitiikalla palauttamaan itä-länsi-ristiriidan maailmanpolitiikan keskiöön länsi-ete-lä-ristiriidan kustannuksella. Samalla Euroopasta on tullut jälleen, ainakin hetkellisesti, maailmanpolitiikan päänäyttämö. Eri asia on, kuinka pitkäksi aikaa Yhdysvallat voi ja aikoo jättää Aasian Kiinalle (Lidarev 2022). Tähän eräänlaisen vastauksen antaa Yhdysvaltain edustajainhuoneen puheenjohtaja Nancy Pelosin vierailu Taiwanissa ja sen aiheuttama Kiinan voimakas reaktio elokuun alussa 2022.

Koska Ukrainan sodassa ei ole kysymys vain Venäjän tai Venäjän johtajan presidentti Putinin mielenvikaisista haaveista vaan maailmanjärjestyksen hegemoniasta, on seuraavaksi aiheellista arvioida sodan heijastusvaikutuksia hegemonian keskeisiin haastajiin ja mahdollisen haastajablokin BRICSin yhtenäisyyteen. Vasta sen jälkeen on mahdollista arvioida, millaiset vaikutukset Ukrainan sodalla on maailmanjärjestyksen tulevaisuuteen ainakin lyhyellä aikavälillä.

Hegemonian haastajavaltiot ja Ukrainan sota

Intialle länsi-ete-lä-ristiriita on ollut sen itsenäistymisestä lähtien merkittävämpi tekijä kuin itä-länsi-ristiriita, jonka suhteen se läpi kylmän sodan pysytteli sitoutumattomana. Länsi-ete-lä-ristiriidassa Intia ei ole koskaan ollut sitoutumaton. Päinvastoin se on aina pyrkinyt hakemaan liittolaisia. Huolimatta Kiinan ja Intian välisistä jännitteistä, jotka aika ajoin ovat ilmenneet aseellisina yhteenottoina, kuten pahimmillaan vuoden 1962 rajasodassa, Intia on yhdessä Kiinan kanssa vastustanut länsikeskeistä koloniaalista järjestelmää ja Yhdysvaltain ylivaltaa. Järjestelmän dekolonisaatiossa ja Yhdysvaltain ylivallan vastustamisessa Intia on ollut myös tiiviissä yhteistyössä Neuvostoliiton/Venäjän kanssa. (Käkönen 2022.)

On hyvä tiedostaa, että Intialle yhteistyö Neuvostoliiton kanssa ei ole koskaan tarkoittanut sitä, että se olisi kylmän sodan rintamalinjoissa asemoinut itsensä osaksi itäblokkia. Koloniaalisen järjestelmän purkamisen lisäksi Intia tarvitsi, ja tarvitsee edelleen, Venäjää Yhdysvaltain lisäksi tasapainottamaan Kiinan vaikutusvaltaa Aasiassa. Intian maailmanpolitiikan keskeisenä ulottuvuutena on koloniaalisen järjestelmän purkaminen ja johtavan aseman saavuttaminen maailmanjärjestelmässä. Tässä ovat ne kaksi syytä, miksi Intia on yksi BRICSin perustajajäsenistä ja miksi se on liittynyt myös Kiinan ja Venäjän aloitteesta perustettuun turvallisuuspoliittiseen niin kutsuttuun Shanghain yhteistyöjärjestöön (SCO). Toisaalta Intia on mukana myös Intian ja Tyynen valtameren alueella selvästi Kiinaa vastaan suunnatussa Nelikossa (Quad), jonka muodostavat Australia, Intia, Japani ja Yhdysvallat. (Käkönen 2022.)

Ukrainan sodan myötä Intian huolena on Yhdysvaltain maailmanpolitiikan fokuksen siirtyminen Aasiasta Eurooppaan. Intian murheena on, miten yhtäältä sota ja toisaalta Yhdysvaltain huomion kohdistuminen Eurooppaan vaikuttaa Intian ja Kiinan väliseen suhteeseen, koska Intian saama Yhdysvaltain tuki saattaa heiketä samalla, kun Kiina vahvistaa asemaansa Aasiassa. Intian murhetta lisää se, että BRICS-maiden tyypilliseen tapaan Intia ei ole tuominut Venäjän hyökkäystä Ukrainaan. Myöskään Nelikon puitteissa Intia ei muiden jäsenen tavoin ole tuominut Venäjää eikä liittynyt Venäjän vastaisiin pakotteisiin (Sodhi 2022).

Samalla kun Yhdysvaltain huomio kohdistuu Eurooppaan, se tarvitsee entistä enemmän Intiaa Aasiassa. Siksi Yhdysvallat ei ole pyrkinyt painostamaan Intiaa Venäjän vastaisiin pakotteisiin (ma.). Yhdysvallat on katsonut jopa läpi sormien Intian halvan Venäjän öljyn tuontimäärien kasvua. Intia puolestaan suhtautuu yleensäkin kriittisesti Venäjän vastaisiin pakotteisiin. Se pelkää, että Venäjän eristäminen johtaa Venäjän ja Kiinan tiivistyvään yhteistyöhön Aasiassa, mikä puolestaan siirtää Kiinan painopisteen länsi–etelä-ristiriidasta tai kansainvälisen järjestelmän dekolonisaatiosta itä–länsi-ristiriitaan. Samalla Venäjän rooli Aasiassa heikkenisi, eikä Intia voisi luottaa enää Venäjään yhtenä Kiinan vaikutusvaltaa tasapainottavana tekijänä. (Kapoor 2022.)

Jos Intia ei voi luottaa heikkenevään Venäjään, se joutuu lähentymään Yhdysvaltoja, mikä ei ole maalle paras vaihtoehto kansainvälisen järjestelmän dekolonisaation näkökulmasta. Intian yhtenä tavoitteena on ollut moninapainen järjestelmä, jossa Venäjällä olisi merkittävä asema. Venäjän heikkenevä asema ja mahdollisesti tiivistyvä yhteistyö Kiinan kanssa supistaa Intian strategista liikkumatilaa Aasiassa. Niinpä Intia voi joutua miettimään koko maailmanpolitiikkansa uusiksi. (Kapoor 2022; Brosig 2019.)

Huomiotta ei voi jättää myöskään jo edellä esiin tuotua Kiinan tavoitetta varmistaa suurvalta-asema vuoteen 2049 mennessä. Tuon tavoitteen saavuttamiseksi Kiina vastustaa Yhdysvaltain ylivaltaa kansainvälisessä järjestelmässä ja pyrkii rakentamaan Yhdysvaltain vastaista rintamaa. Samalla Kiina kyseenalaistaa koko Yhdysvaltain johtaman liberaalin kansainvälisen järjestelmän ja sen normit. Kiinan omaksuma yhteiskuntamalli ei sovi yhteen tuon järjestelmän kanssa. Siksi Kiinan nousu voi johtaa vaihtoehtoihin järjestelmän arvoihin ja normeihin, vaikka Kiina ei olekaan uhka kapitalistiselle tuotantotavalle eli maailmantalouden perusrakenteille. (Li 2019b, 96, 101, 105.)

Ei-länsimaisen sivilisaation edustajana ja nousevana valtiona Kiina pitää vallitsevaa kansainvälistä järjestelmää epäoikeudenmukaisena. Oman unelmansa saavuttamiseksi Kiina on luomassa vaihtoehtoisia ja rinnakkaisia monenkeskisiä globaalien hallinnan instituutioita kuten BRICS, NDP (Uusi kehitys pankki) tai AIIB (Aasian infrastruktuuri-investointipankki). Näin se kirjaimellisesti haastaa toisen maailmansodan jälkeen luodun niin kutsutun Bretton Woods -järjestyksen. (Ks. ma., 104.) Kiina-keskeisen järjestelmän rakentamiseen kuuluu myös niin kutsuttu Uusi silkkitie -hanke eli BRI, jonka tavoitteena on kytkeä Kiinan talous Keski-Aasian kautta Afrikkaan ja läntiseen Eurooppaan.

Kiinalle Venäjän Yhdysvaltain vastaisuus, luonnonvarat ja sotilaallinen voima ovat tehneet siitä tärkeän kumppanin niin perinteisessä itä–länsi- kuin länsi–etelä-ristiriidassa. Vaikka Kiina ei ole tuominut Venäjän Ukraina vastaan käymää valloitusotaa, se ei myöskään

ole (ainakaan toistaiseksi) asettunut avoimesti tukemaan Venäjää. Kiinan omien tavoitteiden kannalta olennainen kysymys onkin nyt, mitä Kiina voi voittaa tai hävitä Venäjän mukana Ukrainan sodassa. Sekä Venäjä että Ukraina ovat sekä geopolittisesti että geoeconomisesti keskeisessä asemassa Kiinan BRI-hankkeessa. Päättyipä Ukrainan sota Venäjän voittoon tai tappioon, molemmat vaihtoehdot uhkaavat potentiaalisesti Uusi silkkitie -hankkeeseen sisältyvien kuljetuskäytävien toimintaa sodan jälkeen (ks. Brosig 2019, 142).

Venäjän kohtalo Ukrainan sodassa on kohtalon kysymys myös Kiinalle. Voiko Kiina antaa Venäjän hävitä tuon sodan, joka koskee olennaisesti Venäjän ja Yhdysvaltain suhdetta? Ukrainan mahdollinen voitto on myös Yhdysvaltain ja koko niin kutsutun Lännen voitto. Siten Venäjän heiketessä tämä tulos voisi olla myös Kiinan tappio ja johtaa Kiinan marginalisointumiseen maailmanpolitiikassa. (Ks. Singh 2022.) Tosin Kiinan asema maailmantaloudessa on niin merkittävä, että sen eristäminen tarkoittaisi Lännen eristäytymistä maailmantaloudesta. Toisaalta avoin asettuminen Venäjän tueksi johtaisi aivan ilmeisesti Kiinan vastaisiin pakotteisiin, vaikka pakotteet iskisivät myös länsimaita itseään vastaan jopa pahemmin kuin mitä Venäjän vastaiset pakotteet ovat tehneet.

Venäjän sota Ukrainassa on saattanut Kiinan hankalaksi tilanteeseen. Sen on vaikea löytää huonoista vaihtoehdoista yhtään hyvää. Kysymys ei ole vain Venäjän tukemisesta, sillä Venäjän eristäminenkin ei ole Kiinalle hyvä vaihtoehto, kun samalla on vaarana sen itsensä eristäminen maailmantaloudesta. Niinpä yksi vaihtoehto on muuntaa BRICS avoimeksi taloudelliseksi järjestöksi, jossa Venäjä on mukana ja jonka veturina olisi Kiinan talous. Mutta onko Kiina valmis rakentamaan vaihtoehtoista kauppajärjestelmää, jossa BRICS-maiden lisäksi mukana olisivat esimerkiksi Turkki ja Iran (Singh 2022)? Tällainen järjestely tukisi myös Intian kaipaamaa moninapaisuutta.

Ryhtyessään sotaan Ukrainassa Venäjä on jämähtänyt kahteen merkittävään omaan kuvitelmaansa historiasta ja asemastaan maailmanjärjestelmässä. Ensimmäinen niistä liittyy Venäjän julkituomiin perusteisiin, joilla se yrittää oikeuttaa yrityksensä palauttaa Ukraina äiti-Venäjän yhteyteen. Tässä kysymys on Venäjän imperiumin ja sen suuruuden palauttamisesta. Maailmanjärjestelmän valtataistelun kannalta olennaisempaa on kuitenkin se, että laskevana suurvaltana Venäjä on yhä edelleen kiinnittänyt itsensä USA-, Eurooppa- ja Nato-keskeiseen valtataisteluun ja maailmankuvaan (Skak 2019, 159).

Kun katsotaan kylmän sodan ja Neuvostoliiton romahtamisen jälkeistä maailmanpolitiikkaa, on mahdollista sanoa, että Venäjä on käynyt jo pitkään sijaissotia Yhdysvaltoja vastaan eri puolilla maailmaa tukemalla sellaisia poliittisia voimia tai aseellisia liikkeitä, jotka ovat taistelleet Yhdysvaltojen tukeen nojaavia hallintoja vastaan. Samoin Venäjä on vastustanut kansainvälisiä pyrkimyksiä kaataa istuvia hallituksia humanitaarisen intervention sateenvarjon suojissa. Venäjän strategiassa niistä merkittävin jatkuu edelleen Syyriassa, jossa Venäjä on aseellisesti osallistunut Bašar al-Assadin hallinnon tukemiseen. Juuri Syyrian sisällissodassa Venäjä selkeimmin käy sotaa Yhdysvaltoja vastaan säilyttääkseen samalla vaikutusvaltaa Lähi-idän politiikassa (Skak 2019, 151; Brosig 2019, 103).

Myös Ukrainassa Venäjän voi sanoa oikeastaan käyvän sotaa Yhdysvaltoja vastaan. Ukrainalaiset ovat sijaiskäsijöitä Venäjän pyrkiessä säilyttämään suurvalta-asemansa maailman-

järjestelmässä. Venäjän näkökulmasta onkin ehkä mahdollista väittää, että Ukrainassa Yhdysvallat käy sotaa Venäjän kanssa kenties viimeiseen ukrainalaiseen (ks. Puri 2022). Venäjälle puolestaan ei ole helppoa antaa periksi tavoitteissaan ilman täydellistä sotilaallista tappiota. Venäjän haaveileman globaalien suurvalta-aseman säilyttämiseksi sille on välttämätöntä, että sillä on kiistaton ylivalta entisen Neuvostoliiton hallitsemassa maantieteellisessä tilassa (Brosig 2019, 137).

Sotilaallista voimaa käyttäen Venäjä pyrkii tavallaan palauttamaan itseluottamustaan Neuvostoliiton hajoamisen ja Naton itään laajenemisen aiheuttaman nöyryytyksen jälkeen (vrt. Maalouf 2021). Ydinasevaltana Venäjän on vaikea hyväksyä vajoamistaan toisen tai kolmannen luokan suurvallaksi, joka ei enää ole kiistatta edes alueellinen suurvalta. Tämä saattaa olla ongelma myös koko maailmanjärjestelmälle, jossa ei ole historiallista kokemusta ydinasevallan tipahtamisesta valtahierarkiassa alaspäin (Kapoor 2022). Historian esimerkkien ja vallansiirtymän teorian mukaan Venäjä on laskevan suurvallan tavoin ollut valmis aloittamaan sodan palauttaakseen suurvalta-asemansa (Skak 2019, 152). Näin Venäjä on nyt toiminut, vaikka historia kertoo myös, että uhkana on suurvalta-aseman lopullinen menettäminen ainakin seuraaviksi viideksikymmeneksi tai ehkä sadaksi vuodeksi.

BRICS ja Ukrainan sota

Tässä on aiheellista palata ensin takaisin siihen, mikä BRICS on ja millaisia tavoitteita se edustaa. Kun kysymyksessä on mahdollinen hegemonin vaihtuminen maailmanjärjestelmässä, on edelleen perusteltua kohdistaa huomio lähinnä BRICSin kolmeen keskeiseen jäseneseen: Intiaan, Kiinaan ja Venäjään. Kuten edellä on esitetty, Venäjälle BRICS on lähinnä väline omien intressien edistämiseen itä-länsi-ristiriidassa. Siksi Venäjän tavoite on ollut käyttää BRICSiä osana omaa ristiretketään Yhdysvaltojen ylivaltaa vastaan. Myös Intia on mukana BRICSissä samassa tarkoituksessa, mutta sen tavoite on koloniaalisen järjestelmän purkamisen ja oman suurvalta-aseman saavuttaminen. Kiina puolestaan osallistuu BRICSin jäsenenä Yhdysvaltain johtavan aseman haastamiseen sekä itä-länsi- että länsi-etelä-akseleilla ja hakee omille johtajuushaaveilleen tukea sekä Venäjältä että kehittyvistä maista eli niin kutsutusta globaalista etelästä.

Yhdysvaltain ylivallan vastustamisessa BRICSin keskeisillä jäsenillä on siten keskenään ristiriitaiset pyrkimykset maailmanjärjestelmän muuttamiseksi ja mahdollisesti moninapaisen järjestelmän aikaansaamiseksi (Juutinen & Käkönen 2016; 2021). Tämä jo sinänsä heikentää BRICSin mahdollisuuksia toimia yhtenäisenä blokkina sitä ylivaltaa vastaan, jonka nojalla käytännössä yksi hallitseva valtio on sanellut järjestelmän arvot ja normit ja sama valtio on valvonut järjestelmän poliisina niiden noudattamista. (Brosig 2019, 9.) Hallitseva asema on merkinnyt myös sitä, että hegemonin asemaa pitävälle Yhdysvalloille on ollut mahdollista järjestelmän säilyttämiseksi käyttää keinoja, jotka eivät ole sallittuja hegemonian tavoittelijoille, kuten interventiot tai laillisesti valittujen hallitusten kaatamiset (Chakravarty 2022a).

BRICSin keskeiset jäsenet aivan ilmeisesti käyttävät liittoutumaa omien tavoitteidensa saavuttamiseksi. Koska tavoitteet ovat ehkä yhtä keskeistä lukuun ottamatta ristiriitaisia, blokkilla on vaikeuksia asettaa kansainväliselle yhteisölle omia arvojaan ja normejaan – ja vielä

vaikeampaa valvoa niiden noudattamista. Toinen asia on, onko BRICSillä yhteisönä edes asettaa muille vaihtoehtoisia arvoja ja normeja. Vaikka BRICSin jäsenmaat ovat eri yhteyksissä haastaneet toisen maailmansodan jälkeisen liberaalin kansainvälisen yhteisön arvoja, ainakaan toistaiseksi BRICS ei ole tuottanut uusia omiin perinteisiinsä kiinnittyviä arvoja ja normeja. Sen sijaan BRICS säännöllisesti vetoaa huippukokouksissaan länsikeskeisen kansainvälisen järjestelmän arvoihin ja normeihin, kuten valtioiden suvereniteettiin ja rajojen loukkaamattomuuteen sekä muiden valtioiden sisäisiin asioihin puuttumattomuuteen. Tavallaan BRICSin dokumenteissa loistaa uuswestfalenilaisuus, kuten Malte Brosig (2019, 3, 8–9) esittää.

BRICSin mahdollisuuksia nousta Yhdysvaltain sijaan arvojohtajaksi nakertaa sen oma suhtautuminen huippukokouksissa peräänkuuluttamiinsa uuswestfalenilaisiin arvoihin. Vähän samoin kuin Yhdysvaltain tapauksessa näyttää siltä, että arvot eivät velvoita BRICSiä itseään eivätkä sen jäsenmaita. BRICSin huippukokousten dokumenteissa on alusta alkaen painotettu valtioiden suvereniteetin ja rajojen loukkaamattomuuden kunnioittamista sekä vastustettu interventioita jopa suojeluvastuun periaatteen (engl. *responsibility to protect*, R2P) suojissa. Näihin periaatteisiin tukeutuen BRICS ja sen jäsenmaat ovat vastustaneet Lännen politiikkaa muun muassa Libyassa ja Syyriassa (Brosig 2019, 63).

Samoissa dokumenteissa poissaolollaan loistavat kannanotot sellaisiin konflikteihin kuin Ukraina, Kashmir, Tiibet, Etelä-Kiinan meri, Etelä-Ossetia tai Intian ja Kiinan rajaselkkaukset. Näyttää ilmeiseltä, että yksi BRICS-yhteisön keskeinen koossa pitämisen ehto on, ettei jäsenten sisäisiksi luokiteltuihin ongelmiin tai kansallisiksi katsottuihin turvallisuusriskeihin puututa. Tähän kehykseen kuuluvat myös Venäjän toimet Ukrainaa kohtaan. Huippukokousten dokumenteista ei löydy ainuttakaan mainintaa Ukrainan alueellisen koskemattomuuden ja suvereniteetin loukkauksista, vaikka Venäjä on miehittänyt Itä-Ukrainaa jo pitkään ja liittänyt Krimin itseensä. (Mt., 5, 14, 16, 18, 133.)

Edellä esitetty viittaa siihen, että BRICS-jäsenet ovat ainakin tähän asti pitäneet itselleen tärkeänä säilyttää liittoutuman haavoittuva yhtenäisyys. Kiinnostava kysymys onkin, miten Venäjän avoin hyökkäyssota Ukrainaa vastaan ja siten myös räikeä BRICSin julistamien arvojen loukkaus vaikuttaa tuohon yhtenäisyyteen (vrt. mt., 181). Sitä on mahdollista arvioida BRICSin 14:n huippukokouksen perusteella. Kokous pidettiin virtuaalisena 23. kesäkuuta 2022, eli neljä kuukautta sen jälkeen, kun Venäjä oli hyökännyt Ukrainaan 24. helmikuuta 2022.

Huippukokouksen isäntämaana toimi Kiina. Kiinan tiukkaa koronapolitiikkaa voidaan pitää hyvänä perusteluna sille, että kokous toteutettiin virtuaalisena. Tämä ei välttämättä kuitenkaan ole riittävä selitys. On mahdollista, että Venäjän Ukrainassa käymä sota oli yksi syy kokouksen toteuttamiseen etänä. Tälle olettamukselle löytyy kaksi sitä tukevaa seikkaa. Ensimmäinen on se, että kokouksen ajankohta oli pitkään avoin. Itse asiassa ajankohta ilmoitettiin virallisesti vasta vajaa kaksi viikkoa ennen tapahtumaa, mikä kertoo epävarmuudesta kokouksen järjestämisen suhteen. Toisena selityksenä voidaan pitää sitä, että ainakin osalle jäsenmaiden johtajista olisi ollut kiusallista esiintyä perinteisessä huippukokouksen yhteiskuvassa Venäjän presidentti Putinin kanssa. Virtuaalokokouksessa vältettiin kättelyt ja hymyilyt – ja tähän korona antoi hyvän tekosyn.

Jos edellä esitetty oletamus pitää paikkansa, on mahdollista sanoa, että Venäjän sota Ukrainassa aiheuttaa rakoilua BRICSin riveissä. Tämä ei kuitenkaan ilmene huippukokouksen päätösasiakirjassa (BRICS Summit 2022). Asiakirjassa toistuvat yhteisön perinteiset fraasit sitoutumisesta uuswestfalienilaisiin arvoihin sekä kansainvälisen oikeuden ja YK:n tavoitteiden kunnioittaminen. Venäjän hyökkäys Ukrainaan rikkoo räikeästi asiakirjassa esitettyjä yhteisön yleisiä sitoumuksia. Silti Ukrainan sodasta vaietaan lähes kokonaan lukuun ottamatta toivetta Venäjän ja Ukrainan kahdenkeskisistä neuvotteluista sodan ratkaisemiseksi. Näin Länsi tavallaan yritetään siirtää sivuraiteille konfliktin ratkaisussa.

BRICSille ominaiseen tapaan yhtenäisyyden vaikutelma säilytettiin suhtautumalla neutraalisti Venäjän Ukrainassa käymään sotaan. Toisaalta on mahdollista väittää, että huippukokous asettui epäsuorasti jopa tukemaan Venäjää. Perinteiseen tapaan asiakirja vaatii avointa kansainvälisen kaupan järjestelmää ja vastustaa kaikkia kansainväliselle kaupalle asetettavia keinotekoisia esteitä. Lännen kohdistaessa Ukrainan sodan vuoksi Venäjään taloudellisia pakotteita tämä on mahdollista ymmärtää tilannesidonnoisesti niin, että BRICS yhteisönä tuomitsee Venäjän vastaiset pakotteet. Tulkinta on perusteltu, sillä BRICS-maista Intia ja Kiina ovat strategisesti vahvasti riippuvaisia Venäjän kanssa käytävästä kaupasta erityisesti energian osalta.

Asiakirjassa näkyy selvästi, että BRICS-yhteisölle on edelleen tärkeää osoittaa yhtenäisyyttä niin Yhdysvaltain johtamaa länsikeskeistä järjestelmää vastaan kuin BRICSin edelleen vahvistamisessa ja jopa laajentamisessa. Yhtenäisyyden vahvistaminen ilmenee dokumentissa jo käynnistyneiden uusien yhteistyöhankkeiden esiin nostamisena ja avauksina uusille yhteistyön alueille. Yhteisön laajenemisen tavoite puolestaan konkretisoituu Bangladeshin, Egyptin, Uruguayn ja Yhdistyneiden arabiemiirikuntien toivottamisessa tervetulleiksi NDP:n uudeksi jäseniksi. (BRICS Summit 2022.)

Ainakaan toistaiseksi Venäjän Ukrainassa käymä sota ei ole hajottanut BRICSiä Yhdysvaltain hegemonian mahdollisena haastajana, vaikka se mitä ilmeisimmin on aiheuttanut yhteisössä säröilyä. Samalla kuitenkin yhteisön arvostus heikkenee kehittyvien maiden keskuudessa, koska yhteisö katsoo läpi sormien sitä, että Venäjä jatkuvasti rikkoo yhteisön omia julkilausuttuja periaatteita. Niinpä on ilmeistä, että Yhdysvaltain hegemonialle ei Ukrainan sodan seurauksena ole olemassa vakavaa haastajaa ainakaan lyhyellä, eikä ehkä edes keskipitkällä aikavälillä.

Ukrainan sota ja maailmanjärjestelmän johtajuus

Maailmanjärjestelmänalyysin ja vallansiirtymän teorian kehyksissä Venäjän käymän Ukrainan sodan tavoite ei ollut vain Venäjän imperiumin palauttaminen, vaan se kytkeytyy suoraan kamppailuun maailman johtajuudesta ja suurvallan asemasta maailmanjärjestelmässä. Sodalla Venäjä halusi laskevana suurvaltana osoittaa, että sitä ei voida sivuuttaa rakennettaessa kolmannen vuosituhannen maailmanjärjestystä tai maailmanjärjestelmän kuudetta valtasykliä. Venäjän kannalta ironista on, että Ukrainassa käytävä sota maailman johtajuudesta näyttää tuottavan täysin päinvastaisen lopputuloksen riippumatta siitä, miten tuo sota Ukrainassa

päättyy. Tosin alla esitetyillä arvioilla on merkitystä vain siinä tapauksessa, että sota Ukrainassa ei eskaloitu ydinsodaksi.

Ukrainan sota on tähän asti vahvistanut niin kutsuttua transatlanttista akselia ja solidarisuutta (Mishra 2022). Venäjän pelko on johtamassa Naton laajenemiseen kahdella uudella jäsenellä, ellei Turkin valtopolitiikka estä tätä kehitystä. Joka tapauksessa Länsi on tiivistynyt Yhdysvaltain ympärille. Yhdysvaltain asemaa vahvistavat myös Venäjään kohdistetut sanktiot. Niiden vaikutuksesta EU on jo tullut riippuvaiseksi yhdysvaltalaisesta energiasta, öljystä ja kaasusta, joiden tuotanto enenevässä määrin perustuu ympäristöä tuhoavan öljyhiekan ja öljy- ja kaasuliukseen käyttöön. Sodan heijastusvaikutuksena myös Yhdysvaltain aseellisuuden tilaukset ovat kasvaneet. Jo vuoden 1986 väitöskirjassani osoitin, miten tärkeä asema aseellisuudella on Yhdysvaltain kansantaloudessa (Käkönen 1986).

Euroopan riippuvuuden vahvistuminen Yhdysvalloista merkitsee yhden Euroopan unelman siirtymistä kauas tulevaisuuteen tai jopa sen hautaamista. EU:n yhteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa käsittelevissä dokumenteissa on useita vuosikymmeniä esitetty tavoitteeksi itsenäinen, Yhdysvalloista riippumaton maailmanpolitiikka, joka voisi nostaa EU:n merkittäväksi globaalitoimijaksi (Käkönen 2011). Tämä edellyttäisi sekä liittovaltiokehitystä että oman itsenäisen sotilaallisen voiman luomista. Kun kohta kaikki EU-jäsenmaat kuuluvat Natoon, EU tulee voimapolitiikassa olemaan riippuvainen Yhdysvalloista. Nato puolestaan ei tee mitään, mikä ei olisi Yhdysvaltojen intresseissä, ja toisaalta Yhdysvallat voi tarvittaessa toimia ilman Natoa, kuten se on tähänkin asti tehnyt erilaisissa halukkaiden koalitioissa, joihin Yhdysvaltain toimia tukevat valtiot ovat voineet osallistua parhaaksi katsomallaan tavalla.

Yhdysvaltain aseman vahvistumisessa oma mielenkiintoinen kysymys on, tuleeko AUKUS – Australian, Iso-Britannian ja Yhdysvaltain muodostama liittoutuma – kehittymään Venäjän ja mahdollisesti Kiinan pelossa Tyynen valtameren tai Aasian Natoksi. Jos kehitys kulkee tähän suuntaan, on todennäköistä, että Nelikon merkitys tulee heikkenemään. Tällainen kehitys ja yleensäkin Lännen tiivistyminen Yhdysvaltain ympärille asettaa Kiinan vaikeaan tilanteeseen. Kun Venäjä yritetään sulkea maailmankaupan ulkopuolelle ja Länsi tiivistyy, Kiina joutuu miettimään, asettuuko se avoimesti Venäjän tueksi. Jos Kiina tekee tämän valinnan, kehittyä valtopolitiikka kohti kaksinaisuus. Samalla multilateralismi heikkenee, sillä BRICS-yhteisön muut jäsenet tuskin asettuvat Kiinan mukana tukemaan Venäjää avoimesti.

Venäjän sota Ukrainassa ei vain vahvista Yhdysvaltain hegemoniaa, vaan sillä on heijastusvaikutuksia myös yhteiskuntien sisäiseen kehitykseen niin kutsutussa Lännessä. Lännen Venäjän vastaiset pakotteet kohdistuvat Venäjän lisäksi myös länsimaihin ja itse asiassa koko maailmanjärjestelmään. Sodan ja pakotteiden seurauksena energian ja elintarvikkeiden hinnat kohoavat, valtiot joutuvat säästämään kansalaisille tarjotuissa palveluissa ja veroaste kohoaa siitä huolimatta. Myös kansalaiset joutuvat säästämään kulutuksessaan inflaation syödessä ostovoimaa.

Lähi-idän sota aiheutti samanlaisen tilanteen vuonna 1973 niin kutsutun öljykriisin seurauksena. Myös tuolloin kansalaisilta odotettiin, ellei peräti vaadittu, uhrauksia. Kansalaisyhteisöön kohdistuneet paineet purkautuivat tuolloin konservatismiin kapinana, mikä nosti vuonna 1979 valtaan Margaret Thatcherin Iso-Britanniassa ja kaksi vuotta myöhemmin Ronald

Reaganin Yhdysvalloissa (ks. Maalouf 2021). Nyt Ukrainan sota, Venäjän vastaiset pakotteet ja Venäjän vastatoimet yhdessä aiheuttavat energiakriisejä, elintarvikepulaa, materiaalipulaa teollisessa tuotannossa ja kustannusten nousun myötä myös hintojen nousua kaikkialla maailmassa. Seurauksena voi olla yhteiskunnallista levottomuutta, mistä hyödyn korjaavat populistiset liikkeet ja äärikonservatiivit.

Ukrainan sodan tuottama poliittinen reaktio voikin olla joissain EU-maissa äärikonservatiivien valtaan nousu. Voimakkaasti kahtiajakautuneessa Yhdysvalloissa tämänhetkinen konservatiivinen kumous voi tuoda Donald Trumpin tai jonkun hänen kaltaisensa Yhdysvaltain presidentiksi vuoden 2024 presidentinvaaleissa, samalla kun Yhdysvallat vahvistaa hegemonista asemaansa maailmanjärjestelmässä. Mahdollisen konservatiivikumouksen myötä demokratiaa käytetään hyväksi vapauksien ja oikeuksien rajoittamisessa ja erilaisuuden ulossulkemisessa (vrt. mt.).

Yhdysvaltain vahvan hegemonian uusiminen ja konservatiivinen vallankumous merkitsivät yhdistettyinä sitä, että maailmanjärjestelmässä vallassa olisi aggressiivisesti Yhdysvaltain johdolla omia arvojaan edistävä Länsi, joka suhtautuu vihamielisesti muihin kulttuureihin ja sivilisaatioihin sekä niiden arvoihin. Tämä puolestaan on uhka kansainvälisen järjestelmän dekolonisaatiolle sekä Intian ja Kiinan toiveille pluralistisesta ja monenkeskisestä kansainvälisestä järjestelmästä.

Lopuksi

Käytetyssä teoriakehyksessä Venäjän aloittama hyökkäyssota Ukrainaa vastaan näyttäytyy pyrkimyksenä vähintäänkin palauttaa menetetty suurvaltastatus ja olla uskottava maailmanjärjestelmän hegemonin haastaja. Tässä tulkinallisessa viitekehyksessä Venäjä on käynyt Ukrainassa sotaa Yhdysvaltoja vastaan. Toisin on käymässä, mitä tulee Venäjän sodalle asettamiin tavoitteisiin. Aloittamalla aggressiivisen hyökkäyssodan Venäjä on luonut tilanteen, joka on vahvistanut Yhdysvaltain asemaa Lännen ja koko vallitsevan maailmanjärjestelmän johtajana. Sodan seurauksena ei näytä todennäköiseltä, että valta maailmanjärjestelmässä olisi siirtymässä sen paremmin millekään yksittäiselle kuin kollektiiviselle haastajallekaan.

Maailmanjärjestelmäanalyysin ja vallansiirtymän teorian kehyksessä Venäjän Ukrainassa käymä sota osoittautuu tekijäksi, joka muuttaa maailmanjärjestyksen valtasuhteiden kehitystä. Sen sijaan, että Yhdysvallat olisi menettämässä hegemonisen asemansa, se uudistaa sen. Tämä ei ilmeisesti kuitenkaan muuta sitä, että maailmanpolitiikan painopiste on siirtynyt Aasiaan. Samalla on todennäköistä, että valtopolitiikka tulee tiivistymään Yhdysvallat–Kiina-akselille. Näin kaksinaisuus palaisi tosin uudella ulottuvuudella.

Teoreettisesti uudessa asetelmassa kiinnostavaa on se, että vastakkain on kaksi erilaista kapitalismin versiota kapitalistisessa maailmantaloudessa. Tässä järjestelmässä Kiina on jo rakentanut oman semiperiferiansa ja periferiansa, joita sen talous tarvitsee (ks. Bernal-Meze 2019, 119, 124; Li 2019b, 101). Näin näyttäisi siltä, että maailmanjärjestelmässä on leniniläisen imperialismin teorian mukaisesti kehkeytyessä tai jo alkanut taistelu maailman uudeleen jakamisesta (vrt. Kähkönen 1986) – ei dekolonisaatiosta.

Sekä imperialismin teorian mukaiseen maailman uudelleen jakamiseen että maailmanjärjestelmänalyysin valtasykliin ja mahdolliseen hegemonin vaihtumiseen liittyvät sodat. Jos järjestelmässä ei ole ainakin kaikkien merkittävien toimijoiden legitimitettä nauttivaa globaalia toimijaa, jonka avulla käynnissä olevalle muutokselle voitaisiin löytää eri osapuolia tyydyttävä rauhanomainen ratkaisu uudeksi järjestykseksi, vaarana on, että sota Ukrainassa ei jää viimeiseksi. Toisin sanoen on mahdollista, että sotien riskit kasvavat samalla kun ihmiskunnan pitäisi kyetä estämään ihmisen aikaan saama ilmastomuutos ja luontokato.

Lähteet

- Bernal-Meze, Raúl (2019): "Brazil as an emerging power. The impact of international and internal deteriorational effect on the BRICS". Teoksessa: X. Li (toim.) *The international political economy of BRICS*. Lontoo: Routledge, 118–134.
- BRICS Summit 2022 (2022): XIV BRICS summit Beijing declaration, 24.6.2022. [Http://brics2022.mfa.gov.cn/eng/hywj/ODS/202207/t20220705_10715631.html](http://brics2022.mfa.gov.cn/eng/hywj/ODS/202207/t20220705_10715631.html), 20.9.2022.
- Brosig, Malte (2019): *The role of BRICS in large-scale armed conflict. Building a multipolar world order*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Chakravarty, Pinak Ranjan (2022a): "Hard power underpinning of the Ukraine war". *Commentaries*, 19.3.2022. New Delhi: Observer Research Foundation. <https://www.orfonline.org/research/hard-power-underpinning-of-ukraine-war/>, 20.9.2022.
- Chakravarty, Pinak Ranjan (2022b): "The War in Ukraine and its economic fallout". *Commentaries*, 24.3.2022. New Delhi: Observer Research Foundation. <https://www.orfonline.org/research/the-war-in-ukraine-and-its-economic-fallout/>, 20.9.2022.
- Hawksley, Humbhrey (2020): *Asian waters. The struggle over the Indo Pacific and the challenge to American power*. New York: Abrams Press.
- Joshi, Manoj (2022): "The Ukraine war and its bearing in China". *Raisina Debates*, 16.4.2022. New Delhi: Observer Research Foundation. <https://www.orfonline.org/expert-speak/the-ukraine-war-and-its-bearing-on-china/>, 20.9.2022.
- Juutinen, Marko & Jyrki Käkönen (2016): *Blokkien paluu. BRICS maiden nousu, USA ja Suomi*. Helsinki: Into Kustannus.
- Juutinen, Marko & Jyrki Käkönen (2021): "The BRICS paradox". Teoksessa: T. Daya Kishan & K. Nordenstreng (toim.) *BRICS Media. Reshaping the global communication order*. Lontoo: Routledge, 23–38.
- Kapoor, Nivedita (2022): "Russia-Ukraine crises: Why India needs to do more". *Raisina Debates*, 23.3.2022. New Delhi: Observer Research Foundation. <https://www.orfonline.org/expert-speak/russia-ukraine-crisis/>, 20.9.2022.
- Käkönen, Jyrki (1986): *Luonnonvarat ja konfliktit muuttuvassa kansainvälisessä järjestelmässä*. Tutkijaliiton julkaisusarja 40. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Käkönen, Jyrki (2011): "The EU in the Eurasian space: An alternative to the USA?". Teoksessa: J. Käkönen, S. Chaturvedi & A. Sengupta (toim.) *'Eur-Asia' at the crossroads. Geopolitics, identities and dialogues*. Delhi: Shipra Publications, 172–190.
- Käkönen, Jyrki (2020): "Global change: BRICS and the pluralist world order". *Third World Thematics: ATWQ Journal*, 4(6), 415–423.
- Käkönen, Jyrki (2022): "India and decolonising the international order". *East West Studies*, 12.
- Lidarev, Ivan (2022): "The Ukraine war and the paradox of Central and Eastern European security". *Expert speak*, 13.4.2022. New Delhi: Observer Research Foundation. <https://www.orfonline.org/expert-speak/ukraine-war-and-the-paradox-of-central-and-eastern-european-security/>, 20.9.2022.

- Li, Xing (2019a): "The international political economy of the BRICS in a changing world order". Teoksessa: X. Li (toim.) *The international political economy of BRICS*. Lontoo & New York: Routledge, 1–17.
- Li, Xing (2019b): "China's dual position in the capitalist world order. A dual complexity of hegemony and counter hegemony". Teoksessa: X. Li (toim.) *The international political economy of BRICS*. Lontoo: Routledge, 95–117.
- Maalouf, Amin (2021): *Sivilisaatioiden haaksirikko*. Tampere: niin&näin.
- Mishra, Jitendra Nath (2022): "How do India's choices on the Ukraine crises affect its foreign relations?". *Raisina Debates*, 24.3.2022. New Delhi: Observer Research Foundation. <https://www.orfonline.org/expert-speak/how-do-indias-choices-on-the-ukraine-crisis-affect-its-foreign-relations/>, 20.9.2022.
- Organski, A. F. K. (1958): *World politics*. New York: Alfred A. Knopf.
- van der Pijl, Kees (2014): *The discipline of western supremacy*. Lontoo: Pluto Press.
- Puri, Lakshmi M. (2022): *The Russia-Ukraine war: The last crises to break the UN camel back*. Special Report 190. New Delhi: Observer Research Foundation. <https://www.orfonline.org/research/the-last-crisis-to-break-the-un-camels-back/>, 20.9.2022.
- Rosecrance, Richard & Steven Miller (toim.) (2014): *The next great war. The roots of world war I and the risk of US-China conflict*. Boston: MIT Press.
- Skak, Mette (2019): "Russia and the BRICS. On the actual performance of a 21st century great power concert". Teoksessa: X. Li (toim.) *The international political economy of BRICS*. Lontoo: Routledge, 150–164.
- Singh, Antara Ghosal (2022): "Analysing China on Ukraine". *Raisina Debates*, 31.3.2022. <https://www.orfonline.org/expert-speak/analysing-china-on-ukraine/>, 20.9.2022.
- Sodhi, Simran (2022): "Has Ukraine tested the quad". *Raisina Debates*, 28.3.2022. <https://www.orfonline.org/expert-speak/has-ukraine-tested-the-quad/>, 20.9.2022.
- Valtioneuvosto (2022): *Ajankohtaiselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:18*. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Wallerstein, Immanuel (2004): *World-systems analysis: An introduction*. Durham: Duke University Press.

War in Ukraine and the World System

In this review article the issue is what shall be the impact of the war in Ukraine on the world system in transition. Theoretically the review is based on the world system analysis and power transition theory. The Russian war in Ukraine seems to strengthen the US position in the world politics. This again provides for the USA an option for its second hegemonic cycle in the early third millennium. However, this increases risks of wars in the world system.

Keywords: East-West conflict, hegemony, power transition, rising powers, West-South conflict, world system

Synkän vuoropuhelun jatkoksi

Sami Pihlström¹

Merkittävän elämäntyön rauhantutkijana tehnyt emeritusprofessori Jyrki Käkönen (2022) ja suuresti arvostamani kollega, kansainvälisen politiikan professori Heikki Patomäki (2022) kommentoivat *Kosmopolis*-lehdessä Nato-jäsenyyttä ja turvallisuuspolitiikan etiikkaa käsitellyttä kirjoitustani (Pihlström 2022). Ennen kuin vastaan – osin tiukastikin – heidän kritiikkiinsä, korostan, kuten Patomäkikin toteaa, että hän ja minä olemme tunteneet yli 20 vuoden ajan ja keskustelemme molemminpuolisen kunnioituksen hengessä. Käkönen ja Patomäki ovat aihepiirin kansainvälisesti arvostettuja asiantuntijoita, minä en. Oman alani filosofian näkökulmasta on tapana pohtia yhteiskunnallisia kysymyksiä yleisluontoisesti, vailla tieteen-alaspesifiä kompetenssia, ja tällaiseen yleiskatsauksellisuuteen luonnollisesti (tässäkin) syylistyn. Samalla koetan pieneltä osaltani jatkaa akateemikko Ilkka Niiniluodon ”suomalaisen osallistuvan filosofian perinteeksi” kutsumaa suuntausta. Kun pelissä on maamme ja koko ihmiskunnan kohtalonkysymyksiä, on vastuullista ainakin yrittää sanoa niistä jotakin – tietenkin omien kykyjen rajat tunnustaen. Vastineeni painopiste on kriittisessä debatissa Patomäen kanssa, mutta toivon näin kykeneväni (osin implisiittisesti) vastaamaan myös Käköselle.

Perusasioista lienemme samaa mieltä: Venäjän hyökkäys sotarikoksineen ja eskalaatiopyrkimyksineen, kuten laittomine alueliitoksineen, on täysin tuomittava, ja samalla lännen on vältettävä sellaista eskalaatiota, joka voisi johtaa jopa ydinsotaan. Tämän yksimielisyyden puitteisiin voi kuitenkin asettua merkittäviä eettisiä näkemyseroja siitä, miten Venäjän ahdistamassa maailmassa tulisi elää.

Hämmennys

Esitin Patomäen ”synkäksi yksinpuhelukseni” kutsumassa artikkelissani, että Suomen ja Ruotsin Nato-jäsenyyspyrkimyksiä voidaan perustella kansallisen turvallisuusintressin edistämisen lisäksi jopa viitaten *velvollisuuteen* hakeutua aiempaa kiinteämmin läntisten demokratioiden yhteisöön, joka sotilasliittona asettaa vastavoimaa Putinin Venäjän rikollista sotakoneistoa patoamaan. Pohdin tähän liittyen, mitä rauhanliikkeen tavoitteisiin sitoutuvan tulisi Nato-jäsenyydestä ajatella. Päädyin – osin itsekritiikistä ja ristiriitaisestikin, kuten arvostelijani muistuttavat – argumentoimaan, että rauhan asialla olevan on, paradoksaalisesti, nykyisessä maailmanpoliittisessa tilanteessa asetettava Nato-jäsenyyden, sotilaallisen liittoutumisen ja jopa ydinasepelotteen kannalle. Samalla korostin, ettei tämä asenne ole helppo. Maailmamme ei ole helppo vaan tuntuu päivä päivältä vaikeammalta. Olisi myös naiivia kuvitella, ettei lännellä olisi omia valtapoliittisia intressejä. Yhdysvallat edistää (myös) omia tavoitteitaan tukiessaan Ukrainaa, ja samoja tavoitteita meidän on siten edistettävä osana länttä. Keskeinen tavoite on Venäjän heikentäminen niin, ettei se voi hyökätä muiden kimppuun.

1 FT, professori, Helsingin yliopisto, <sami.pihlstrom@helsinki.fi>

Patomäki kuvaa eräitä muotoilujani paitsi Stanley Kubrickin *Tohtori Outolemmestä* muistuttaviksi jopa ”orwellilaisiksi” – tulenhan ehdottaneeksi, että Nato-jäsenyys pitäisi nähdä rauhantyönä. Hän asettaa ajatuksen vastakkain rauhanliikkeen pyrkimysten kanssa: asevarustelun purkamisen, luottamuksen lisäämisen ja yhteisten instituutioiden rakentamisen (Patomäki 2022, 91). Ydinaseilla uhkailevan ja absurdeja ”kansanäänestyksiä” järjestävän Putininko kanssa siis käymme luottamusta lisäävään dialogiin ja rakentamaan yhteisiä instituutioita? Hänenkö hallintonsa kanssa kehitämme maailmaa, jossa ei tarvitsisi turvautua Käkösen paheksuman ”asevaraisen turvallisuuden” edistämiseen? Putinin johtama roistovaltio on tuhonnut *mahdollisuutemme* mihinkään tällaiseen.

En tietenkään väitä, että Natoon – juuri tähän historiallisesti kehittyneeseen, vuonna 1949 perustettuun sotilasliittoon – liittyminen olisi *yleisesti* yksilönvapauden, demokratian ja oikeusvaltion suojelun ”välttämätön ehto” (Patomäki 2022, 91). Kuitenkin ajattelen, että tällä hetkellä länsidemokratioille se on käytännössä jotakin tämän kaltaista. Neutraalia maaperää ei ole, koska olemme sodassa. Vaikka haluaisimme kehittää maailmaa ”asevaraisen turvallisuuden” ulkopuolella, tämä on ikävä kyllä osoittautunut mahdottomaksi, ja pidän sellaisesta haaveilua niin Suomelle, Euroopalle kuin koko maailmallekin vaarallisena ja vastuuttomana itsepetoksena. Näennäisesti hyveellisen sotilaallisen liittoutumattomuuden haikailun pelkään pelaavan Putinin pussiin. Eräiden Nato-maiden oma demokratia on kriisissä ja etenkin Yhdysvaltojen tulevaisuudesta on aihetta kantaa vakavaa huolta (kuten niin Käkönen kuin Patomäki muistuttavat). Silti Suomen ja Ruotsin kaltaisten vakaiden demokratioiden liittyminen Natoon vahvistanee demokraattisia arvoja Naton sisällä. Tähän meillä on velvollisuus paitsi siitä huolimatta myös osin jopa sen vuoksi, että Yhdysvaltojen tilanne on epävakaa. Juuri me voimme pieneltä osaltamme vahvistaa Natoa. Vaikka prosessi on kesken ja vielä epävarma, olisi ollut katastrofaalinen virhe jättää hakematta jäsenyyttä. Samalla jäsenyyteen on suhtauduttava vailla militarismiherkutusta eli esimerkiksi satamissamme vierailevien sota-alusten kritiikitöntä ihailua.

Missään en tietenkään ole väittänyt, että Nato tai ”länsi” olisi puhdas ”valon lasten” liittoa (Patomäen manikealaisuuteen viittaavaa kielikuvaa käyttäen), ja lienen syyllistynyt jonkinlaisen ”mystisen lännen” epämääräiseen olettamiseen (Käkösen termein). Ikävä kyllä Natoon on kuulunut ja kuuluu valtioita, joiden oma moraalihistoria on hyvin epäpuhdas ja joissa on rapautettu demokraattisia instituutioita. Nato on historiallisesti kontingentti ja epätäydellinen inhimillinen muodoste. Patomäki (2022, 91) tuntuu ajattelevan (vaikkei sano suoraan näin), että olisi tavallaan osa Naton epäpuhtautta, että se ”perustettiin Neuvostoliiton ja kommunismin vastaiseksi voimaksi”. Juuri tämä on Naton alkuperäisessä ideassa arvokasta. Tuskin voi olla erimielisyyttä siitä, että neuvostokommunismi oli historian tuhoisimpia ideologioita ja jätti jälkeensä kymmeniä miljoonia murhattuja uhreja. Niitä, jotka perustivat Stalinin neuvostojärjestelmän vastaisen liittouman, on aihetta arvostaa, vaikka Nato-maiden monet toimet ovatkin olleet epäonnistuneita. Yhdysvaltain historian häpeällisimpiä vaiheita on tietenkin Vietnamin sota, ja kuten Käkönen ja Patomäki muistuttavat, monia muitakin paheksuttavia ratkaisuja löytyy. En vaali kuvitelmaa Yhdysvaltain moraalista esikuvallisuudesta, vaikka katson, ettei epätäydellisessä maailmassamme ole vaihtoehtoa asettumisellem-

me sen johtoaseman suojiin. Sen sijaan esimerkiksi Käkönen (2022, 100) maalaa yksipuolista kuvaa Yhdysvaltain pahuudesta painottaessaan sen pönkittämää ”kolonialismia”. Tällä hetkellä juuri Yhdysvallat torjuu putinistista kolonialismia tukemalla massiivisesti Ukrainaa. Koska Nato ja länsi Yhdysvaltain johdolla kaatoivat väkivallatta Neuvostoliiton, niiden voidaan myös todeta onnistuneen yhdessä lähihistorian merkittävimmistä rauhanponnistuksista – vaikka kylmän sodan jakolinjat nyt ovatkin palanneet.

Patomäki (2022, 90) sanoo kirjoitukseni ”hämmentäneen” häntä. Minua hämmentää Nato-vastustajien ajoittainen hakeutuminen lähelle venäläispuheenvuorojen sanankäänteitä lännen ”hegemoniasta”, jopa jonkinlaisesta lännen (osa)syyllisyydestä käynnissä olevaan Ukrainan tuhoamiseen. Käkösen (2022, 100) tekstissä arvellaan Naton ja Yhdysvaltojen taistelevan Ukrainan puolesta ”viimeiseen ukrainalaiseen” – ikään kuin nämä tahot olisivat tahtoneet sotaa. Tämäntapaiset luonnehdinnat hämärtävät pelottavasti sitä, että sotaan syyllinen on yksin Putinin Venäjä. Ne väheksyvät ukrainalaisten sitoutumista maansa puolustamiseen ja jopa toisintavat putinistista valhetta ”lännessä” sodassa aloitteellisena. Ne eivät siksi ole rauhan asialla. Rauha on mahdollinen vain lännen voittaessa tämän sodan. Venäjä kylvää ympärilleen kriisiä, tuhoa ja massamurhaa (liikekannallepanon myötä tapattaen tykinruokana yhä enemmän myös omia kansalaisiaan, etenkin etnisiä vähemmistöjä), ja sen kykyä toimia näin on rajoitettava. Nato näkee aivan oikein Venäjän vihamielisenä voimana, jota on vastustettava.

Patomäki (2022, 91 alav. 4) viittaa myös lännen ajamaan hegemoniseen talousoppiin – siis kaikei kapitalismiin ja vapaaseen markkinatalouteen. En jaa tällaisen ”hegemonian” arvostelijoiden tyypillisesti vasemmistolaista talouspoliittista ajattelua, vaan kannatan vahvasti liberaalia markkinataloutta, mutta tämä on tässä sivuseikka; selvää lienee, että kapitalismin räikein rosvoisuusmuoto löytyy Venäjältä, jonka johto on käytännössä varastanut kansansa omaisuuden. Olemme lännessä tunnetusti olleet valitettavan naiiveja luottaessamme optimistisesti Venäjän demokratisoitumiseen kaupankäynnin myötä.

Patomäki (2022, 95) jopa vihjaa Yhdysvaltain presidentin Joe Bidenin osaltaan ”lietsovan” sotaa, vaikka juuri Biden on maltillisesti, Venäjän rikoksiin nähden ehkä liiankin varovasti, muun muassa torjunut lentokieltoalueen perustamisen Ukrainaan ja myös (Ukrainan toivoman ja Yhdysvalloissakin laajalti kannatetun) ehdotuksen Venäjän julistamisesta terroristivaltioksi. Yhdysvallat ei myöskään ole antanut Ukrainalle niin raskaita aseita kuin Ukraina on pyytänyt. Patomäki viittaa lännen ”ylimielisyyteen” ja Venäjän pyrkimykseen ”ajaa moniarvoisuutta ja moninapaisuutta maailmanpolitiikassa” vastauksena ”väärän universalismin aiheuttamiin ongelmiin”, toki myöntäen Venäjän käyttäytyvän ”gangsterin” tavoin (Patomäki 2022, 96). Venäjäkö siis edustaa moniarvoisuuspyrkimyksiä?

Nämä ”lännen” kriitikoiden muotoilut kuulostavat liioitelluilta yrityksiltä ”ymmärtää” Venäjää ja sen räikeitä valheita, ja minun on vaikea uskoa, että kukaan voi enää (ei-ironisesti) käyttää tällaisia ilmaisuja kuvauksena prosessille, jossa suurvalta-asemansa menettänyt katkeran autoritaarinen valtio on luisunut diktatuuriksi ja käynyt voimakeinoin kansainvälisen yhteisön tunnustaman suvereenin naapurimaansa kimppuun jopa ydinaseilla kiristäen. Varmasti kollektiivinen länsi olisi voinut tehdä monia asioita paljon paremmin yrityksessään ottaa Venäjä mukaan kansainvälisiin instituutioihin ja yhteistyöhön, mutta sotilaallisesta aggressiosta

tulee yksiselitteisesti syyttää vain Venäjää. Kevytkin vihjaaminen lännen osasyllisyyteen väheksyy ukrainalaisten kärsimyksiä ja venäläisten täydellistä vastuuta aiheuttamastaan tuhosta. Myös ”tavallisilla venäläisillä”, joista monet toki myös ovat maansa kleptokratian ja terrorin uhreja, on merkittävä vastuu siitä, ettei Venäjä (toisin kuin vaikkapa Saksa) ole neuvostoajan jälkeisinä vuosikymmeninä käsitellyt syyllisyyttään lukemattomiin historiallisiin julmuuksiinsa – ja että tässä(kin) suhteessa Venäjällä on otettu harppauksia taakse-, ei eteenpäin.

Ymmärrys

Heikki Patomäki (2022, 92) arvelee, että ajatteluni taustalla vaikuttaisi ”humelainen skeptisismi” järjen mahdollisuudesta arvioida moraalisia pyrkimyksiämme. Päinvastoin eettisen pohdintani lähtökohdat ovat (näin ainakin itse näkisin) kantilaisessa järkeä korostavassa filosofiassa (ks. esim. Pihlström 2021, erityisesti luku 1). Viitattessani mahdollisiin ”katastrofeihin”, joita voisi seurata eri valinnoista – kuten liittoutumisesta tai liittoutumattomuudesta – en aseta (absurdisti) rinnakkain vertailtaviksi ydinsotaa ja Venäjän hyökkäystä Suomeen, vaan totean yleisen periaatteellisen epävarmuuden, joka koskee kaikkia inhimillisiä ratkaisuja. Olisin tässä voinut ilmaista näkemykseni selkeämmin.

Humelaisuusväitettäkin erikoisempi on Patomäen (2022, 93) kuvaus ”manikealaisuudestani”, jota hän pitää ajatteluni ”filosofis-uskonnollisena” ”syvärakenteena” (ma., 90). Olen kuvitellut tehneeni uskonnonfilosofian alan julkaisuissani selväksi, etten sitoudu uskonnollisiin maailmankatsomuksiin, vaan koetan filosofisesti pohtia erilaisten – uskonnollisten ja uskontokriittisten – katsomusten luonnetta ja niistä käytävän rationaalisen keskustelun edellytyksiä. Koska jatkuvasti esitän varauksia ja kvalifikaatioita ”absolutisilleni” – kuten Patomäkin (2022, 90) myöntää – ei nähdäkseni ole perusteltua väittää Nato- ja länsimyönteisyyttäni manikealaiseksi hyvän ja pahan (valon ja pimeyden) voimien dualismiksi eikä (Käkösen termin) mystiseen länteen sitoutumiseksi. En kuvaa länttä moraalisesti puhtaaksi hyväksi ja harmoniseksi valon maailmaksi, vaan ajattelen, että olemme osa länttä sen epäpuhtaudesta, jopa pahuudesta, huolimatta. Tämä kiistatta johtaa artikkelissani jännitteisiin ja ristiriitoihinkin. En kykene hahmottamaan maailmaamme moraalisesti harmoniseksi kokonaisuudeksi. Uskoakseni on rauhanaatetta(kin) haittaavaa itsepetosta kuvitella, että voisimme niin tehdä. Itsekriittinen moraalijattelija on valmis kehittämään yhteisönsä ja ajattelunsa lähtökohtia myöntäen niiden epätäydellisyyden.

Yksi tapa tulkita aikamme sotaa on sen vertaaminen toiseen maailmansotaan johtaneeseen kehitykseen. Hitler- ja natsirinnastuksissa on oltava varovainen, mutta Putinin Venäjän häikäilemättömyys Ukrainassa on tehnyt tällaiset analogiat jossakin määrin mahdollisiksi. Toki jopa Venäjän sotarikoksissa ollaan vielä kaukana siitä, millaista tuhoa natsit valtaamillaan alueilla aiheuttivat, systemaattisesta kokonaisten kansojen murhaamispyrkimyksestä puhumattakaan, ja on jatkettava kriittistä keskustelua siitä, missä määrin esimerkiksi kansanmurhan käsite soveltuu Putinin joukkojen toimien kuvaukseksi. Ydinaseineen Putin voisi kuitenkin periaatteessa saada natsejakin pahempaa jälkeä aikaan. Hänet voi pysäyttää vain yhtenäinen länsi, jonka taloudellisten ja poliittisten ”aseiden” takana on Naton voima.

Patomäki (2022, 93) muistuttaa siitä itsestäänselvyydestä, että toisessa maailmansodassa suurimman taakan natsismin kukistamisesta kantoi Neuvostoliitto. Kuitenkin hän lainaa tekstiäni harhaanjohtavasti ja irrallaan kontekstista antaessaan lukijan ymmärtää minun vain väittäneen, että ”Yhdysvallat pelasti [...] Euroopan natseilta” (Patomäki 2022, 93 alav. 5, lainaus artikkelista Pihlström 2022, 128), ikään kuin olisin unohtanut, että neuvostokansalaisia kuoli sodassa kymmeniä miljoonia ja amerikkalaisia vain muutamia satoja tuhansia. Tosiasiassa kirjoitin, ettei tule unohtaa, että ”Yhdysvallat – sittemmin monin tavoin ongelmallinen Naton johtovaltio – pelasti Euroopan ensin natseilta ja kylmässä sodassa neuvostokommunismilta”. Olennaista on, että pelastuimme myös siltä katastrofilta, jonka Stalinin johtaman hirmuvallan täydellinen voitto natsien kukistuttua Euroopassa olisi aiheuttanut, ja tästä kokonaisuudesta – sekä natsi- että kommunistiterrorin pysäyttämisestä – saamme kiittää nimenomaan Yhdysvaltoja. Toki tässäkin minun olisi pitänyt asettaa sanani paremmin ja huomioida eksplisiittisesti Neuvostoliiton avainrooli natsien voittamisessa, niin itsestään selvä kuin se onkin.

Lienen kirjoituksessani päätynyt (normaaliolujen kieleen nähden) koviinkin sanoihin puhuessani esimerkiksi Venäjästä barbaarisena, mutta sodan edetessä tällaiset ilmaiset alkavat jo kuulostaa vähättelyltä. En tietenkään sitoudu 1930–40-lukujen suomalaiseseen ”oikeistoretoriikkaan” – ja artikkelini alaviitteessä 8 kuvasin Suomen ja natsi-Saksan liittolaisuusuhdetta ”mädäksi kompromissiksi” (vrt. Margalit 2009) – mutta nähdäkseni ei ole väärin todeta ukrainalaisten olevan nyt, kiitos heidän taisteluvallmiutensa ja lännen aseavun, jonkinlainen ”eurooppalaisen sivilisaation etuvartio” Venäjän uhkaa vastaan (vrt. Patomäki 2022, 93). Meitä (länttä ja ukrainalaisia) ei auta optimistinen hokema siitä, että Ukraina lopulta voittaa sodan, vaan tarvitaan vielä paljon enemmän läntisiä aseita, rahaa ja voimaa torjumaan Putinin aggressio, joka kohdistuu koko vapaaseen maailmaan.

Olen Patomäen kanssa samaa mieltä siitä, että historialliset analogiat ovat aina vain osittaisia (Patomäki 2022, 94), että yhteiskuntatieteissä koetetaan selittää ja ymmärtää ”merkityksellistä” maailmaa ja että on koetettava myös käsittää, miltä tilanne Venäjän näkökulmasta näyttää (ma., 94–96). Tämä ymmärtämispyrkimys ei kuitenkaan oikeuta Venäjän toimia, eivätkä Käkönen ja Patomäki tietenkään näin väitäkään – olemme yhtä mieltä siitä, ettei Putinin sodalla ole oikeutusta. Vaikka meidän onkin – sekä yhteiskuntatieteellisen ja historiallisen selittämisen kannalta että moraalisen arvioinnin kannalta – yritettävä Patomäen (2022, 96) sanoin ymmärtää, ”miten Naton laajeneminen on nähty Venäjällä” ja miten lännen politiikka ja sodat ovat ”muokanneet toimijoita ja toimijuutta muun muassa Venäjällä”, tästä ei seuraa vähäisintäkään hyväksyntää sille, miten Venäjä on lännen väitetysti hegemonisiin pyrkimyksiin viitaten perustellut rikoksiaan. Vastaavasti (natsianalogiaa yhä jatkaakseni) meidän on ymmärrettävä, miksi ensimmäisen maailmansodan jälkeinen Versailles’n rauha (1919) koettiin Saksassa niin häpeälliseksi, että Hitler onnistui 1930-luvulla nousemaan valtaan, mutta tämän ymmärtämisestä ja selittämisestä ei tietenkään seuraa oikeutusta natsismille. Ja edelleen: on pakko yrittää ymmärtää, miksi Venäjällä väitetään ukrainalaisia natseiksi, mutta tämä ymmärrys ei saa johtaa putinistisen propagandan suvaitsemiseen.

Venäjää on koetettu ”ymmärtää” ja sen kanssa on tehty kansainvälistä yhteistyötä kaupan ja talouden saralla aivan liikaakin, kuten energiasota nyt osoittaa. Voimme kysyä vaikkapa virolaisilta, kuinka paljon Venäjää vielä pitäisi ymmärtää ja sietää. Niin erottamattomasti kuin Venäjän ja muun maailman kohtalot ovatkin kietoutuneet yhteen (Patomäki 2022, 97), ei ole näköpiirissä, että Putinin hallinnon kanssa voitaisiin tehdä minkäänlaisia sopimuksia mistään asiasta, koska sopimisen mahdollisuuden ehdot, kuulumisemme samaan normatiivisesti jäsenyvään yhteisöön, on romutettu. Vain voima voi meitä hänen kanssaan toimiessamme auttaa. Natsianalogia horjuu kuitenkin siinä, ettei Hitlerillä ollut ydinaseita. Siksi lännen ja Naton on tarkoin harkittava, kuinka kovalla voimalla Putinia vastaan voidaan käydä – ja jollei tätä olisi eskalaatiota kaihtaen koko ajan harkittu (eli jos ydinaseet eivät olisi aito huoli), Venäjä olisi jo pysäytetty. Ei silti ole siedettävä ajatus, että ydinaseilla uhkaava gangsteri saisi tahtonsa läpi, joten häntä vastaan on kamppailtava kaikin keinoin, ensisijaisesti väkivallatta mutta asevarainen turvallisuus taustalla.

Pasifismi

Jyrki Käkönen ja Heikki Patomäki eivät suoraan puutu pohdintoihini pasifismista, mutta liisään aiheesta lyhyen loppuhuomion. En kannata pasifismia mutten myöskään yksiselitteisesti sen vastakohtaksi asettuvaa ”oikeutetun sodan” teoriaa. (Tosin näkemykseni ovat tässä avoimia, muuttuvia ja varauksellisia.) Pidän mielenkiintoisena (myös alkuperäisessä artikkelissani mainitsemani) Raimond Gaitan pasifismitarkastelua:

Pasifistit saavat meidät tuntemaan olomme epämukavaksi, mutta tämä ei johdu eikä sen pidä johtua siitä, että he hyväksyvät voiman suojaaman yhteisön edut maksamatta tästä hintaa. Sen ei myöskään tarvitse johtua siitä, että he olisivat epärealistisia, koska heidän ei tarvitse olla [...]. Epämukavuutemme on ilmaisu tunteesta, jonka mukaan he eivät ole varsinaisesti meidän joukossamme. Ja jos kysymme, miten määrittänyt käsitys yhteisöstä, josta heidät on osittain suljettu ulos – millainen ’me’ se on? – luulen vastauksen tähän olevan, että se on yhteisö, joka rakentuu sen varaan, että teemme pahaa, kun se on välttämätöntä poliittisen yhteisöllisyyden ehtojen puolustamiseksi ja että tiedämme tekevämme niin. (Gaita 2004, 259–260).²

Käkönen lienee oikeassa arvellessaan, ettei vilpittöntä väkivaltaa ole (Käkönen 2022, 101). ”Meidän” yhteisöämme *konstituo*i Gaitan luonnehdinnassa se, että ”teemme pahaa”, jos emme muuten voi turvata poliittisen yhteisöllisyytemme välttämättömiä ehtoja. Tämä ei merkitse, että pasifismin kielto olisi oikeutettu tai että pasifismi olisi epäkoherenttia. Gaita *ei* sano, että olemme oikeutettuja tekemään pahaa. Hän sanoo, että *teemme* pahaa, jos on pakko. Tämä on eräänlaista ”wittgensteinilaista” ei-pasifismia: emme valitse vaan toimimme näin, ja näin

2 Alkuteksti: ”Our unease with pacifists is not, or should not be, that they accept the benefits of a community protected by force without paying the cost. Nor need it be that they are unrealistic, for they may not be [...]. Our unease is, I think, the expression of a feeling that they are not truly amongst us. And if we ask what marks that sense of community from which they are, partly, excluded – what kind of ‘we’ is it? – then, I think, the answer is that it is a community constituted by the fact that we will do evil when it is necessary in the defence of the conditions of political communality and by the fact that we know that we will do it.” Suomennokseni on melko vapaamuotoinen.

toimiminen on sitä, mitä me olemme. Olemme ikään kuin tyhjentäneet kaikki perustelut ja päätyneet ”kovaan kalliopohjaan” (Wittgenstein 1981, I, §217).

Keitä ”me” olemme? Potentiaalisesti keitä tahansa, aktuaalisesti – tämän kirjoittajan perspektiivistä – johonkin ”liberalismin muunnelmaan” (vrt. Patomäki 2022, 91 alav. 3) yhä edes vähän uskovia yksilönvapauden, demokratian ja oikeusvaltion puolustajia. Kunpa näin (epämääräisesti) luonnehdittuihin ”meihin” (”mystiseen länteen”) voisi lukea mukaan mahdollisimman monia venäläisiä! Tällä hetkellä vaikuttaa valitettavasti siltä, että on vaikea tuoda ainakaan heistä kaikkia ”meidän” joukkoomme ”käyttäen suostuttelua pikemmin kuin voimaa” (Richard Rortyn viljelemää ilmaisua lainatakseni),³ niin suotavaa kuin olisikin voida tehdä näin. Moni ”meistä” ajattelee siksi nyt niin, että ymmärtämisen ja sopimisen yrittämisen aika on ohi ja että Putin on ajanut meidät tilanteeseen, jossa tehtävänämme on (kuten Winston Churchill kuuluisimmassa, myös vuoden 2017 elokuvasta *The Darkest Hour* tutussa puheessaan 13.5.1940 muotoili) ”käydä sotaa merellä, maalla ja ilmassa, kaikella kyvyllämme ja kaikella Jumalan meille suomalla voimalla; käydä sotaa hirviömäistä tyrannia vastaan”.⁴ Voidaan kauhistuen koettaa kuvitella, millaisen maailman olisimme perineet, jos Churchill ei olisi linjannut näin, vaan hänet olisi onnistuttu painostamaan rauhaan Hitlerin kanssa keväällä 1940.

Sodan jatkaminen, toivottavasti pääosin taloudellisin ja poliittisin pikemmin kuin ihmisiä kappaleiksi räjäyttävin asein, on *meidän* tehtävämme, niiden, jotka ovat (Gaitan sanoin) ”*truly amongst us*”. On kyettävä myöntämään, että me – länsi – olemme sodassa hirviömäistä tyrannia vastaan, eikä meillä voi olla muuta päämäärää kuin ”voitto, voitto hinnalla millä hyvänsä, voitto kaikesta kauhusta huolimatta, voitto riippumatta siitä, kuinka pitkä ja raskas tie siihen on”.⁵ Sodan käyminen on pahaa, eikä sitä vilpittömästi voitane oikeuttaa, mutta sen jatkaminen, Ukrainan tukeminen *with all our might*, on sitä, mitä ja keitä *me* olemme. Sotaa käydään monin välinein, mutta niiden kaikkien taustalla on Naton tuoma asevarainen turvallisuus, ja tähän turvallisuusyhteisöön liittyminen on siksi myös meille suomalaisille välttämätöntä.

Lähteet

- Gaita, Raimond (2004/1991): *Good and evil: An absolute conception*. Lontoo: Routledge.
- Käkönen, Jyrki (2022): Ukraina ja asevaraisen turvallisuuden haaksirikko. *Kosmopolis*, 52(3), 99–103.
- Margalit, Avishai (2009): *On compromise and rotten compromises*. Princeton: Princeton University Press.
- Patomäki, Heikki (2022): Vastaus Pihlströmin synkkään Nato-yksinpuheluun: Kohti rakentavampaa rauhanpolitiikkaa. *Kosmopolis*, 52(3), 90–98.
- Pihlström, Sami (2021): *Ihmisen maailma: Esseitä humanismista, totuudesta ja ajattelun tilasta*. Tampere: niin & näin.
- Pihlström, Sami (2022): ”Nato-jäsenyys ja turvallisuuspolitiikan etiikka”. *Kosmopolis*, 52(2), 119–130.
- Rorty, Richard (1989): *Contingency, irony and solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wittgenstein, Ludwig (1981/1953): *Filosofisia tutkimuksia*. Suom. H. Nyman. Porvoo: WSOY.

³ Vrt. esim. Rortyn (1989) pohdintoja ”meidän” historiallisesta kontingenssistamme.

⁴ Alkuteksti: ”to wage war, by sea, land and air, with all our might and with all the strength that God can give us; to wage war against a monstrous tyranny”. Churchill-sitaatit sivustolta <https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1940-the-finest-hour/blood-toil-tears-sweat/>.

⁵ Alkuteksti: ”victory, victory at all costs, victory in spite of all terror, victory, however long and hard the road may be”.

Sveriges väg mot Nato, kantad av identitetspolitik och bristfällig analys

Linus Hagström¹

Ganska snart efter det att Ryssland hade inlett sitt brutala invasionskrig mot Ukraina den 24 februari 2022 intensifierades svensk säkerhetspolitisk debatt. Alla riksdagspartier blev snabbt överens om att Sverige ska stärka sitt territoriella försvar, med kraftigt ökade försvarsanslag som följd (Regeringskansliet 2022). Därefter påkallade frågan om Natomedlemskap uppmärksamhet. Bara dryga två månader efter det att statsminister Magdalena Andersson uttalat att ett snabbt svenskt medlemskap i den transatlantiska försvarsalliansen ytterligare skulle kunna "destabilisera" säkerhetsläget (Larsson m.fl. 2022), lämnade representanter för Sverige och Finland tillsammans in ländernas medlemsansökningar den 18 maj 2022.

Hur kunde svensk säkerhetspolitik förändras så hastigt och så i grunden, efter mer än 200 års alliansfrihet? Detta är särskilt förbryllande med tanke på Sveriges till synes inrotade säkerhetspolitiska identitet, som just alliansfri (och tidigare neutral) stat (Agius 2013). Sociala fenomen, så som identiteter, har analytiskt värde eftersom de förväntas ändras långsamt och möjliggöra politisk handling på ett förutsägbart sätt (se t.ex. Hansen 2006). I ljuset av detta är det befogat att fråga hur beslutet att ansöka om ett svenskt medlemskap i Nato blev politiskt möjligt.

Jag började forska om den svenska Natodebatten för några år sedan. Bakgrunden är att en kollega och jag i juni 2015 publicerade en debattartikel i *Dagens Nyheter*, där vi argumenterade emot ett svenskt Natomedlemskap (Hagström & Lundborg 2015a). Reaktionen i traditionella och sociala medier, liksom på min arbetsplats Försvarshögskolan, var snabb, kritisk och bitvis fientlig. *Dagens Nyheter* (2015) huvudledare dagen därpå gjorde gällande att vi helt tycktes "ha accepterat Vladimir Putins perspektiv" och *Svenska Dagbladet* (2015) skrev att vi förmedlade "Kremls synsätt". I tidningarnas kommentarsfält och på Twitter förlöjligades och misstänkliggjordes min medförfattare och jag än mer, med anklagelser om landsförräderi som kronan på verket.

Den här erfarenheten, som jag redan har skrivit om (Hagström 2021a), inspirerade mig senare att analysera den svenska Natodebatten 2014–2018, med hjälp av ett material bestående av samtliga 354 debatt- och ledarartiklar av relevans i Sveriges fyra största dagstidningar

1 Ph.D., professor, Försvarshögskolan, <linus.hagstrom@fhs.se>. Hagström vill tacka Leena Vastapuu och andra redaktörer för *Kosmopolis* för deras inbjudan att skriva denna artikel liksom för konstruktiva kommentarer på tidigare utkast. Han vill även framföra sitt tack till alla de som läste och gav värdefulla synpunkter på de fyra kulturartiklar som essän är baserad på: Linus Hagström, "När alla blir landsförrädare". *Dagens Arena*, 17.4.2021. <https://www.dagensarena.se/essa/nar-alla-blir-landsforradare/>; "Förlöjliga inte svenska Natomotståndare". *Aftonbladet*, 8.4.2022. <https://www.aftonbladet.se/kultur/a/mrjxvv/linus-hagstrom-om-nato-debatten-i-sverige>; "Debatten om Nato begriper inte begreppen". *Aftonbladet*, 21.6.2022. <https://www.aftonbladet.se/kultur/a/v5RD44/linus-hagstrom-om-nato-debatten>; "Pedanteri kännetecknar den svenska viljan att gå med i Nato". *Dagens Nyheter*, 29.6.2022. <https://www.dn.se/kultur/linus-hagstrom-pendateri-har-utmarkt-den-svenska-viljan-att-ga-med-i-nato/>, 9.9.2022.

(*Aftonbladet*, *Dagens Nyheter*, *Expressen* och *Svenska Dagbladet*), en omfattande Twitterdebatt och intervjuer med debattörer på båda sidor (Hagström 2021b). Mot bakgrund av denna forskning är jag inte alls förvånad över Sveriges snabba säkerhetspolitiska kursändring. Tvärtom framstår beslutet som logiskt i ljuset av hur debatten strukturerades 2014–2018. Precis som jag redan anade av responsen på debattartikeln 2015, förefaller en förändrad svensk identitetskonstruktion ha varit en central faktor (Hagström & Lundborg 2015b). Beslutet att ansöka om medlemskap i Nato följde också besluten om att återuppta planeringen av ett svenskt totalförsvar 2015 och att återinföra värnplikten 2017, vilka båda motiverades med hänvisning till ett förändrat säkerhetsläge efter Rysslands illegala annektering av Krimhalvön 2014.

Jag vill betona att jag inte längre entydigt är emot ett svenskt Natomedlemskap men däremot skeptisk utifrån att jag uppfattat den analys och debatt som föregick beslutet som bristfälliga. Jag skulle kort sagt ha velat bli övertygad av klara och tydliga säkerhetspolitiska argument. Syftet med denna essä är varken att argumentera för att Sverige borde ha avstått från att ansöka om Natomedlemskap, eller att själv erbjuda den typ av fullödig analys som jag tycker saknas. I stället kommer jag först att nagelfara det helt dominerande argumentet för att Sverige ska gå med i Nato: Ryssland som ett hot mot *Sverige* efter landets aggression mot Ukraina. Därefter kommer jag att diskutera identitetsaspekter i den svenska Natodiskussionen 2022, i ljuset av min tidigare forskning. Essäns tredje avsnitt lyfter fram några centrala säkerhetspolitiska begrepp, vilka har dolts genom att den svenska debatten i så stor utsträckning har handlat om identitet snarare än om säkerhetspolitik. Essän avslutas genom en kort diskussion om säkerhetspolitikens inneboende osäkerhet.

Ryssland som hot mot Sverige?

I analysen och debatten har mantrat upprepats om att Sverige bör bli medlem i Nato som en logisk och nödvändig konsekvens av Rysslands aggression mot Ukraina. Svenska Nato-förespråkare har hävdats att "verkligheten" (t.ex. Strömberg 2022) och "världen" (t.ex. Suhonen 2022) "har förändrats", även om vissa ibland har invänt att den verklighet som befogar ett svenskt Natomedlemskap faktiskt har funnits där "hela tiden" (t.ex. Hökmark 2022). Den departementsrapport som publicerades den 13 maj 2022, och kom att ligga till grund för Sveriges Natoansökan fem dagar senare, upprepade på ett liknande sätt nära tjugo gånger att Sverige befinner sig i ett "nytt", "förändrat" och "försämrat" säkerhetspolitiskt läge" (Utrikesdepartementet 2022). Genom att återkommande repetera den fras som upprepats med stigande frenesi sedan 2014 försökte även denna rapport slå fast fenomenet utan att klargöra exakt i vad det består. Rapporten gick bortom mantrat endast genom att hävda att fortsatt alliansfrihet skulle göra Sverige mer sårbart. Anledningen uppgavs vara att Ryssland tidigare har attackerat alliansfria stater men aldrig Natomedlemmar. Rapporten påstod vidare att Natos försvarsgarantier skulle minska risken för ryskt agerande mot svenskt territorium, exempelvis Gotland, i början av en konflikt, och "höja tröskeln för militära konflikter [...] i norra Europa" (Utrikesdepartementet 2022, 33).

I en svensk kontext har de flesta behandlat hypotesen att Ukraina blev attackerat på grund av sin alliansfrihet som en sanning. Den alternativa hypotesen om ett möjligt samband mellan Rysslands angrepp och det faktum att Ukraina under senare år har fördjupat sitt samarbete med Nato och uttryckt en vilja att bli Natomedlem har däremot knappt diskuterats eller snabbt förkastats med hänvisning till att Ukraina själv måste få välja sina internationella samarbeten. Forskare har bara börjat diskutera hur Rysslands fullskaliga invasionskrig bäst ska förklaras,² och troligtvis kommer båda hypoteserna att visa sig gravt förenklade. Framtida forskning behöver sannolikt beakta och väga omständigheter på flera olika nivåer, det vill säga allt från Vladimir Putins psykologiska profil till storryska identitetsdiskurser, och vidare till obalanser i den internationella fördelningen av makt.

Exakt vad Rysslands krig mot Ukraina betyder för Sverige, med landets annorlunda geografiska läge och långt mer underordnade roll i ryska identitetskonstruktioner, diskuterades varken i departementsrapporten eller i samhällsdebatten. Det är svårt att göra en fullödig analys av hotet mot Sverige här – det vill säga enligt den gängse definitionen militär kapacitet plus aggressiv intention (Walt 1990). Av Ukrainafallet kan vi dock lära att rysk militär har betett sig mer brutalt än vad många trodde var möjligt, men också att Rysslands militära förmåga ser svagare ut än vad som tidigare har antagits. För att slå fast att verkligheten och världen verkligen har förändrats på ett sätt som på allvar kan bli farligt även för Sverige krävs en mer rigorös och förutsättningslös analys av Ryssland som hot. Denna fråga, huruvida Ryssland utgör ett hot mot Sverige, ska knappast besvaras på ett binärt sätt – ja eller nej – utan varje seriöst försök att hantera den förutsätter möjlighet till gradering och sannolikhetsberäkning. Då analys av detta slag är genuint komplex, och rör sådant vi inte fullt ut kan nå kunskap om – främst andras intentioner och hur de kan påverka framtida handling – tenderar hotanalys i stället att påverkas av identitetspolitik (se t.ex. Campbell 1992; Hansen 2006).

Identitet och svensk säkerhetspolitik

Enligt en konventionell definition syftar säkerhetspolitik till att skydda en stats territorium och befolkning. Staters behov av fysisk säkerhet förväxlas dock förvånansvärt ofta med ett annat behov: ontologisk säkerhet eller identitetssäkerhet (se t.ex. Steele 2005; Mitzen 2006). Den svenska säkerhetspolitiska analysen och debatten under våren 2022 föreföll i stor utsträckning avsedd att säkra just svensk identitet. Natoförespråkare har ibland korrekt förstått svensk alliansfrihet som ett uttryck för identitet (Huitfeldt 2022), men identitetsaspekter var minst lika centrala i deras egen argumentation, särskilt viljan att tillhöra ”väst”. Ett talande exempel var när Moderaternas partiledare Ulf Kristersson i mars 2022 sa att Sverige bör gå med i Nato för att ”Vi tillhör väst, vi tillhör den fria världen” (*SVT nyheter* 2022). ”Väst” har i den svenska Natodebatten och det offentliga samtalet mer generellt regelmässigt omtalats som om det vore ett konkret avgränsat geografiskt område eller en entydig uppsättning värderingar, trots att det tveklöst handlar om en identitet. ”Väst” har vidare förståtts som Rysslands motsats – som något vi fullt ut kan tillhöra endast genom att gå med i Nato.

2 Se exempelvis artiklar i forumet ”War in Ukraine” publicerade i *Contemporary Security Policy* 43(3), inte minst Götz & Staun (2022).

Två skilda föreställningar om svensk identitet sågs även konkurrera i den svenska Nato-debatten 2014–2018. Hela 65 procent av debatt- och ledarartiklarna under perioden propagerade för ett svenskt Natomedlemskap medan endast 35 procent argumenterade emot det. I princip alla debattörer uttryckte en identitet baserad på realism, ansvar och demokrati, även om de fyllde denna med konkurrerande innehåll. Många av artiklarna beskyllde omvänt motståndarnas argument för att vara känslostyrda, när säkerhetspolitisk debatt enligt dem borde baseras på fakta och rationell analys. Eftersom ”emotionell identitetspolitik” i det närmaste har blivit ett skällsord i samhällsdebatten, som förknippas med det *andra* lägrets argument eller debattstil, är det viktigt att betona att sådan politik drevs av de allra flesta debattörer oavsett sida. (Hagström 2021b.)

Såväl Natoförespråkare som Natomotståndare förmedlade känslor av rädsla, ilska och bevikelse i relation till Ryssland och sympatier med Finland, Baltikum och Europa. De skiljde sig åt såtillvida att Natomotståndarna (minus ledande socialdemokrater) som regel skapade sin identitet genom att uttrycka *stolthet* över svensk alliansfrihet, *rädsla* för stormaktspolitiken som helhet (inklusive Ryssland men även USA och Kina) och *skam* över att Sverige under senare år har närmat sig Nato. Natoförespråkarna uttryckte omvänt *stolthet* över Sverige som EU-medlem och värderingsmässigt en del av ”väst”, *rädsla* för Ryssland, och *skam* över att Sverige inte tillräckligt har bejakat sin lojalitet med ”väst” genom att ansöka om Natomedlemskap. Även om Socialdemokraterna höll fast vid sitt Natomotstånd till och med den 18 maj i år, visar min analys att partiets ledarskikt i stort sett skrev under på ja-sidans identitetskonstruktion redan under åren 2014–2018 (Hagström 2021b). De betraktade Ryssland som det enda möjliga hotet, och USA och Nato som delar av lösningen. De uttryckte vidare att Sveriges ”agerande får konsekvenser för Finland” (Wallström & Hultqvist 2016). Andra, som Mats Bergquist – en svensk veterandiplomat som står Socialdemokraterna nära och som deltog i den finska Natoutredningen 2016 – har än tydligare inskräpvt att Sverige inte kan gå med i Nato utan Finland (Hammargren 2016). Eftersom deras identifikation med Finland har varit så stark går det att dra slutsatsen att Socialdemokraternas ledarskikt tidigt band sig att göra samma strategiska vägval som Finland.³ Därmed var Socialdemokraternas position väl förberedd för en ändrad säkerhetspolitisk linje, i synnerhet om Finland först skulle välja att gå med i Nato.

Svenska ledar- och debattartiklar 2014–2018 diskuterade dock inte bara Sverige och Nato, utan det var också ett påtagligt fokus på politiska motståndare och deras påstådda tillkortakommanden. De som inte rakt av accepterade ett svenskt Natomedlemskap förlöjligades och misstänkliggjordes ofta som ”Putinkramare”, ”landsförrädare” och liknande. På Twitter handlade debatten knappt alls om sakfrågan utan bestod *huvudsakligen* av personangrepp, där Natomotståndare blev föremål för tio gånger så många negativa inlägg som Natoförespråkare. Antalet positiva inlägg var däremot närmast jämnstort. Medan Natomotståndare regelmässigt kallades ”nyttiga idioter”, ”desinformatörer”, ”ryska agenter”, ”Putinister” och ”femtekolonnare”, fanns bara enstaka liknande beskrivningar av Natoförespråkare – exempelvis uppgavs en

3 Än tydligare uttryck för svensk identifikation med Finland hördes återkommande under våren 2022. Se exempelvis Haglund (2022).

vara ”agent åt [den numera avlidna amerikanska senatoren för republikanerna] John McCain”. Att beskyllas för att vara amerikansk eller brittisk agent är dock kvalitativt annorlunda än att kallas rysk agent; då de flesta svenskar betraktar USA och Storbritannien som vänskapligt sinnade länder uppfattas Ryssland allmänt som ett hot eller till och med en fiende. (Hagström 2021b.)

I mina intervjuer med debattörer berättade framför allt Natomotståndare om hur obehagligt det var att delta i den säkerhetspolitiska debatten och hur de själva och andra har utsatts för negativa tillmälen, sociala sanktioner och direkta hot. Vissa beskrev självrensning som en strategi för att undvika stigmatisering och repressalier. Vilka som utsatts för flest personangrepp i en fråga ger tveklöst en fingervisning om vilka identitetskonstruktioner som dominerar debatten och för närvarande ses som politiskt mest korrekta. (Hagström 2021b.)

Jag bedömer att det även under våren 2022 har varit en stor slagsida i den säkerhetspolitiska analysen och debatten till förmån för uttalade Natoförespråkare. Framtida forskning får utvisa dess exakta utbredning och styrka men i många mediala sammanhang har Natomotståndare varit i minoritet eller inte alls syns till. Flera journalister som under denna period försökte få mig att ställa upp på intervjuer berättade hur svårt det var för dem att hitta Natomotståndare bland svenska säkerhetspolitiska experter. ”Säkerhetspolitisk expertis” förefaller under våren 2022 alltmer ha kommit att karakteriseras av förmågan att göra analys som underlättar och i alla fall inte försvårar ett svenskt Natomedlemskap, och det är lätt att förstå varför experter med ”fel” analys kan ha valt att hålla tyst av rädsla för att få sin roll och kompetens offentligt ifrågasatta.

Från vårens offentliga diskussion finns också otaliga exempel på hur Natomotståndare och Natoskeptiker fortsatt har förlöjligats och misstänkliggjorts. Jag kan ta mig själv som exempel. Trots att jag själv under denna tid inte har uttalat mig emot ett Natomedlemskap, blev även jag återigen föremål för den typen av påhopp. I samband med att jag publicerade de kulturartiklar som denna text är baserad på, fick jag exempelvis mejl av en läkare som anklagade mig för att vara ”Putinhängare”, samtidigt som en företagare kallade mig för ”femtekolonnare” på Twitter och andra inlägg menade att jag utgör en säkerhetsrisk eller är en ”nyttig idiot” som inte borde få jobba på Forsvarshögskolan. Den som i sin analys på minsta sätt avviker från dominerande säkerhetsnarrativ tenderar alltså att buntas ihop med något som är känt och hatat – i det här fallet Putins Ryssland. Ett stort antal inlägg i sociala medier har också förlöjligat min analys och ifrågasatt min legitimitet som expert, inte sällan genom att först felrepresentera mig eller analysen. En pensionerad diplomat betecknade mig exempelvis som ”Japanolog”, medan en annan klassificerade en av mina artiklar som ”akademiskt svammel”. Även avlägsna kollegor på Forsvarshögskolan har i sociala medier bidragit till att offentligt försöka underminera min legitimitet som expert.

Vad den säkerhetspolitiska analysen och debatten har förbisett

När önskan att konstruera en säker identitet överordnas allt, tenderar den säkerhetspolitiska analysen och debatten att förenklas på ett sätt som rimmar illa med den akademiska forskningens krav på diskussion av begrepp och erkännande av osäkerhet.

Det mest uppenbara exemplet på den första tendensen var att den svenska Natodiskussionen sällan klarlade vad o/säkerhet egentligen består i eller hur man känner igen sådana fenomen om man skulle se dem. Säkerhetsbegreppet är förvisso erkänt komplicerat och Arnold Wolfers (1952) definierade det redan på 1950-talet både som ”avsaknaden av hot mot förvärvade värden” och ”avsaknaden av rädsla”. Problemet med den första definitionen är att de flesta hot inte realiserar, och när de väl gör det spelar det roll hur hotbilder formulerades och motverkades. Problemet med Wolfers andra definition är att rädsla genomsyrar även militärt starka stater, och brukar motivera deras upprustning och aggression (se t.ex. Campbell 1992). Om ”hot” alltid fastställdes genom att kallhamrat avgöra militär kapacitet plus aggressiv intention, är det exempelvis tveksamt om Putin hade kunnat argumentera för att Ukraina utgjorde ett hot mot Ryssland i februari 2022 (The Kremlin 2022).

Säkerhetiseringsteorin har under senare decennier satt fokus på det faktum att politiker och debattörer ”pratar fram” hot på detta sätt (Buzan m.fl. 1998). Mantrat om ett försämrat säkerhetspolitiskt läge är ett skolboksexempel på säkerhetisering i en svensk kontext. Analysen av säkerhetisering riskerar dock att bli alltför inåtvänd. Ryssland har tveklöst säkerhetiserats runt om i världen under senare år. Landets angrepp på Ukraina visar emellertid att analysen inte kan stanna där. De stater och aktörer som blir föremål för säkerhetisering kan ibland utföra fasansfulla illdåd mot andra stater eller etiska grupper. Det behövs därför skarpere metoder för att särskilja säkerhetisering av hot som löper större risk att realiserar från de som är mer orealistiska. Utöver kapacitet och intentioner bör hotanalysen även beakta den internationella politikens *sociala* dynamik, det vill säga i enlighet med säkerhetiseringsteorin. Eftersom själva observationen och tolkningen av sociala fenomen påverkar det som observeras och tolkas bör frågan ställas hur länders hotbilder, identitetskonstruktioner och ageranden för att skydda sig själva samverkar med framväxten av reella hot.

Analysen och debatten inför en svensk Natoansökan har inte bara undvikit att definiera eller kritiskt diskutera vad säkerhet är, utan också förbisett olika potentiella ”säkerhetsdilemman”. Natoförespråkare har ibland jämfört ett svenskt Natomedlemskap med en ”hemförsäkring” (Larsson m.fl. 2022), men jämförelsen haltar eftersom införskaffandet av en hemförsäkring varken påverkar potentiella inbrottstjuvar eller risken att råka ut för olyckor. Att gå med i Nato har sålunda framställts som en närmast teknokratisk och riskfri manöver. Departementsrapporten, liksom den säkerhetspolitiska diskussionen som helhet, framhöll den så kallade ”transitionsperioden”, från det att en ansökan har skickats in till dess att Sverige blivit fullvärdig Natomedlem, som enda egentliga risk. Enligt litteraturen om säkerhetsdilemman uppfattar dock stater varandras upprustning och allianser som aggressiva snarare än defensiva, vilket tenderar att leda till successiv upptrappning (Herz 2003). Politiker på alla sidor har upprepat att Sverige självklart ska bestämma över sin egen säkerhetspolitiska linje (se t.ex. Holmström 2021; Linde 2022), men sådant beslutsfattande måste lika självklart beakta alla tänkbara konsekvenser av Sveriges vägval.

Vidare visade endast uttalade Natomotståndare någon som helst kännedom om risken för så kallade ”alliansdilemman” (se t.ex. Svenska Freds 2022). Intressant nog lanserade Natoförespråkarna två delvis motstridiga narrativ om Nato, vilka också återspeglades i den depar-

tementsrapport som låg till grund för Sveriges Natoansökan (Utrikesdepartementet 2022, 38–39). Enligt ett ”musketörsnarrativ”, där principen ”alla för en” råder, garanterar Natos Artikel 5 svensk säkerhet vid ett medlemskap. Detta är det huvudsakliga argumentet för att ansöka om medlemskap. Men när Natoskeptiker skulle lugnas lyftes i stället Natos egenskap som mellanstatlig organisation fram, det vill säga för att inskräpa att alla medlemsstater kan avgöra om och när de vill delta med trupp i krig och konflikter (se t.ex. *Svenska Dagbladet* 2022). Motsättningen mellan de två narrativen är uppenbar och reflekteras i de dubbla rädslorna för att bli övergiven av sina allianspartners och att bli indragen i deras krig. Glenn H. Snyder (1984) har analyserat hur rädslornas styrka och relevans skiljer sig beroende på kontext, men kärnan i dessa alliansdilemman är att allianser varken är helt riskfria eller beständiga.

Även maktbegreppet glömdes förvånansvärt ofta bort i den svenska debatten och analysen, förutom i det korrekta konstaterandet att Ryssland utövar illegitim våldsmakt mot Ukraina. Därutöver har det funnits ett mått av önsketänkande, särskilt bland Natoförespråkare, om en internationell ordning baserad på gemensamma värderingar och fri från makt. Turkiets krav för att godkänna Sverige och Finlands ansökningar, och inte minst Sveriges eftergifter under sommaren 2022, avslöjade dock snart Nato som en allians baserad på gemensamma *intressen*, med intern maktutövning som en högst påtaglig realitet för att avgöra vilka intressen som ska värderas. Makt i internationell politik baseras dock inte bara på tvångsmakt och militär kapacitet utan förmågan att framgångsrikt definiera begrepp, sprida narrativ om verkligheten/världen och etablera identiteter är central. Rysslands folkrättsvidriga invasion av Ukraina är bara ett av många fall som illustrerar hur sådana narrativ kan möjliggöra våldsanvändning genom konstruktionen av en kränkt och förbittrad identitet och en motpart som beskrivs som roten till all ondska (se t.ex. Hagström 2021c).

Säkerhetspolitikens inneboende osäkerhet

Den beslutsprocess som ledde fram till en svensk ansökan om Natomedlemskap var så snabb att det svenska folkets vilja varken hann testas genom folkomröstning eller mellanliggande val. Denna process bekräftar bilden av ett politikområde där andra spelregler gäller. När en fråga har säkerhetiserats framstår det i många fall som logiskt att ”suveränen” – här: den svenska regeringen – vidtar extraordinära åtgärder. Även om det inte klart uttalades, går det på basis av hur det svenska beslutet fattades att konstatera att något som liknar ett undantagstillstånd rådde i Sverige under våren 2022. Detta var för övrigt också det budskap som en pensionerad kommendör förmedlade till mig i en mejlväxling. Hans budskap var: Sluta krångla till saker! Han lät mig förstå att jag som professor i statsvetenskap med inriktning mot säkerhetspolitik vid Försvarshögskolan i stället borde hjälpa regeringen att fatta *rätt* beslut så snabbt som möjligt.

Den här typen av enväldig säkerhetspolitik förutsätter och tenderar att göra anspråk på säker kunskap, och kräver därtill en säker och tydlig idé om den egna identiteten. När alla tvingas välja sida och ingen ambivalens tillåts, döljs eller undermineras politiken. Detta är djupt ironiskt då både kunskap och identitet egentligen karakteriseras av stor osäkerhet. Även säkerhetsbedömningar är fundamentalt osäkra, trots alla påståenden om motsatsen. En bred,

öppen och intellektuellt rigorös analys och debatt är faktiskt även säkerhetspolitiskt viktig, eftersom den introducerar nödvändig komplexitet och minskar risken för grupptänkande (om grupptänkande, se t.ex. t'Hart 1994). Den krävs också för att garantera att vi i vår iver att skydda demokratin inte betar oss lika odemokratiskt som dem vi vill skydda oss mot.

Referenser

- Agius, Christine (2013): *The social construction of Swedish neutrality: Challenges to Swedish identity and sovereignty*. Manchester: Manchester University Press.
- Buzan, Barry, Ole Wæver & Jaap de Wilde (1998): *Security: A new framework for analysis*. Boulder: Lynne Rienner.
- Campbell, David (1992): *Writing security: United States foreign policy and the politics of identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Dagens Nyheter* (2015): "Kreml styr inte Sverige". *Dagens Nyheter*, 10.6.2015. <https://www.dn.se/ledare/huvudledare/kreml-styr-inte-sverige/>, 9.9.2022.
- Götz, Elias & Jørgen Staun (2022): "Why Russia attacked Ukraine: Strategic culture and radicalized narratives". *Contemporary Security Policy*, 43(3), 482–497.
- Haglund, Fredrik (2022): "Andersson om säkerhetspolitiken: Sverige och Finland delar framtid". *Europaportalen*, 3.5.2022. <https://www.europaportalen.se/2022/05/andersson-sverige-och-finland-delar-framtid/>, 9.9.2022.
- Hagström, Linus (2021a): "Becoming a traitor". *Life Writing*, 18(1), 135–143.
- Hagström, Linus (2021b): "Disciplinary power: Text and body in the Swedish NATO debate". *Cooperation and Conflict*, 56(2), 141–162.
- Hagström, Linus (2021c): "Great power narcissism and ontological (in)security: The narrative mediation of greatness and weakness in international politics". *International Studies Quarterly*, 65(2), 331–342.
- Hagström, Linus & Tom Lundborg (2015a): "Natomedlemskap gör Sverige mindre säkert". *Dagens Nyheter*, 9.6.2015. <https://www.dn.se/debatt/natomedlemskap-gor-sverige-mindre-sakert/>, 9.9.2022.
- Hagström, Linus & Tom Lundborg (2015b): "Nato-förespråkarnas argumentation alltför förenklad". *Dagens Nyheter*, 12.6.2015. <https://www.dn.se/debatt/replikor/nato-foresprakarnas-argumentation-alltfor-forenklad/>, 9.9.2022.
- Hammargren, Bitte (2016): "Natoansökan skapar fler problem än lösningar". *Utrikesmagasinet*, maj 2016. <https://www.ui.se/utrikesmagasinet/analyser/2016/maj/natoansokan-skapar-fler-problem-an-losningar/>, 9.9.2022.
- Hansen, Lene (2006): *Security as practice: Discourse analysis and the Bosnian war*. London: Routledge.
- Herz, John H. (2003): "The security dilemma in international relations: Background and present problems". *International Relations*, 17(4), 411–416.
- Huitfeldt, Jörgen (2022): "Före Natobeslutet visste vi vilka vi var – men nu?". *Dagens Nyheter*, 23.5.2022. <https://www.dn.se/ledare/jorgen-huitfeldt-fore-natobeslutet-visste-vi-vilka-vi-var-men-nu/>, 9.9.2022.
- Holmström, Mikael (2021): "Centern kritiserar Hultqvist för Nato-uttalande". *Dagens Nyheter*, 21.12.2021. <https://www.dn.se/sverige/centern-kritiserar-hultqvist-for-nato-uttalande/>, 9.9.2022.
- Hökmark, Gunnar (2022): "Sluta romantisera neutraliteten – vi vek oss för nazisterna". *Göteborgs-Posten*, 10.5.2022. <https://www.gp.se/debatt/sluta-romantisera-neutraliteten-vi-vek-oss-for-nazisterna-1.72349655>, 9.9.2022.
- Larsson, Lars, Maria Davidsson & Peter Wallberg (2022): "Natoansökan skulle destabilisera läget". *Svenska Dagbladet*, 8.3.2022. <https://www.svd.se/a/47gPRR/moderaterna-kraver-snabb-natoanalys>, 9.9.2022.

- Linde, Ann (2022): Tal av utrikesminister Ann Linde vid Folk och Försvars Rikskonferens 2022. Regeringskansliet, 11.1.2022. <https://www.regeringen.se/tal/2022/01/tal-av-utrikesminister-ann-linde-vid-folk-och-forsvars-rikskonferens-2022/>, 9.9.2022.
- Mitzen, Jennifer (2006): "Ontological security in world politics: State identity and the security dilemma". *European Journal of International Relations*, 12(3), 341–370.
- Regeringskansliet (2022): Överenskommelse mellan riksdagens partier om det militära och civila försvaret. Regeringskansliet, 16.3.2022. <https://www.regeringen.se/artiklar/2022/03/overenskommelse-om-det-militara-och-civila-forsvaret/>, 9.9.2022
- Snyder, Glenn H. (1984): "The security dilemma in alliance politics". *World Politics*, 36(4), 461–495.
- Steele, Brent J. (2005): "Ontological security and the power of self-identity: British neutrality and the American Civil War". *Review of International Studies*, 31(3), 519–540.
- Strömberg, Maggie (2022): "Wallström: Finns inget alternativ till Nato". *Svenska Dagbladet*, 15.5.2022. <https://www.svd.se/a/Ear052/wallstrom-om-nato-man-kan-inte-sura-och-se-tillbaka>, 9.9.2022.
- Suhonen, Daniel (2022): "Vladimir Putin har dödat vårt lands alliansfrihet". *Aftonbladet*, 23.4.2022. <https://www.aftonbladet.se/ledare/a/a7Q9Ma/vladimir-putin-har-dodat-vart-lands-alliansfrihet>, 9.9.2022.
- Svenska Dagbladet* (2015): "Nu är vi närmare Nato än någonsin, bra". *Svenska Dagbladet*, 9.6.2015. <https://www.svd.se/a/f9514d6e-8f3a-4082-aadc-096b234b97cc/nu-ar-vi-narmare-nato-an-nagonsin-bra>, 9.9.2022.
- Svenska Dagbladet* (2022): "5 punkter: Så kan ett Natomedlemskap se ut". *Svenska Dagbladet*, 22.4.2022. <https://www.gp.se/nyheter/sverige/5-punkter-sa-kan-ett-natomedlemskap-se-ut-1.71078377>, 9.9.2022.
- Svenska Freds (2022): Ett medlemskap i NATO gör varken Sverige eller världen säkrare, 14.4.2022. <https://www.svenskafreds.se/upptack/forsvars-och-sakerhetspolitik/nato-gor-oss-inte-sakrare/>, 9.9.2022.
- SVT nyheter* (2022): "Kristersson om Natomedlemskap: Sverige inte neutralt längre". *SVT nyheter*, 23.3.2022. <https://www.svt.se/nyheter/kristersson-om-natomedlemskap-sverige-inte-neutrala-langre>, 9.9.2022.
- t'Hart, Paul (1994): *Groupthink in government: A study of small groups and policy failure*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- The Kremlin (2022): Address by the President of the Russian Federation, 21.2.2022. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67828>, 9.9.2022.
- Utrikesdepartementet (2022): *Ett försämrat säkerhetspolitiskt läge – konsekvenser för Sverige*. Ds2022:7. https://www.regeringen.se/49a4b7/contentassets/b33a04c7ad954881ad6a571dc8553dbe/ett-forsamrat-sakerhetspolitiskt-lage---konsekvenser-for-sverige_webb.pdf, 9.9.2022.
- Wallström, Margot & Peter Hultqvist (2016): "Inte aktuellt ändra svenska säkerhetspolitiska doktrinen". *Dagens Nyheter*, 8.9.2016. <https://www.dn.se/debatt/inte-aktuellt-andra-svenska-sakerhetspolitiska-doktrinen/>, 9.9.2022.
- Walt, Stephen M. (1990): *The origins of alliances*. Cornell: Cornell University Press.
- Wolfers, Arnold (1952): "National security' as an ambiguous symbol". *Political Science Quarterly*, 67(4), 481–502.

Sota ei jätä rauhaan

Juulia Niiranta¹

Pertti Koistinen & Ilpo Salonen (toim.) (2022): *Ukrainan sota ja maailma sen jälkeen*. Tampere: Vastapaino, 215 s.

Venäjän helmikuussa 2022 aloittama hyökkäyssota Ukrainaan on täyttänyt uutisvirrat, ollut vakiopuheenaiheena ajankohtaisissa keskusteluohjelmissa ja herättänyt ylipäättään laajaa yhteiskunnallista keskustelua sekä Suomessa että maailmalla. Ukrainan sota on saanut Suomen ja Ruotsin hakemaan Nato-jäsenyyttä kiireisellä aikataululla, haastanut YK:n toimintakyvyn, ja muokannut maailmanpoliittista asetelmaa luultavasti pitkälle tulevaisuuteen. Yhteiskunnallinen keskustelu sodasta ja siihen liittyvistä toimenpiteistä on ollut yksipuolista – lähinnä sotateknistä ja poliittista. Sota pitäisi kuitenkin ymmärtää myös inhimillisen kärsimyksen, sovituksen ja toivon kautta, kuten Pertti Koistinen ja Ilpo Salonen toteavat *Ukrainan sota ja maailma sen jälkeen* -teoksen saatesanoissa. Yhtä lailla kapea käsitys rauhasta ei riitä, vaan kestävä rauha edellyttää viholliskuvien purkamista, ympäristönäkökulmien huomioimista ja rauhan rakenteellisten edellytysten luomista.

Mikä voisikaan olla ajankohtaisempaa kuin pohtia sovinnon ja kestävän rauhan edellytyksiä tässä maailmantilanteessa? ”Sota ei jätä meitä enää rauhaan”, Koistinen kirjoittaa johdantoluvussa, jossa hän käy tiivistetysti läpi joitakin kehityskulkuja siihen pisteeseen, jossa maailma seiso i 23.2.2022: Neuvostoliiton hajoaminen, vuorovaikutuksen ja liikkuvuuden lisääntyminen 2000-luvulle tultaessa, taloudellisten ja poliittisten järjestelmien kansainvälistyminen, hyvinvointiyhteiskunnan rakentuminen sekä talouden ja teknologian kehittyminen. Koistisen johdattelemaa polkua kulkiessa lukijasta tuntuu, että maailmansotien jälkeiset vuosikymmenet ovat olleet varsin menestyksekkäitä myös inhimillisesti katsottuna. Samalla kirjoittaja itsekin huomauttaa, että samanaikaisia polkuja on ollut useita, eivätkä kaikki ole suinkaan johtaneet hyvinvoinnin lisääntymiseen tai parempiin elämän mahdollisuuksiin.

Valtavasta sotien jälkeisestä taloudellisesta, teknologisesta ja sivistyksellisestäkin kehityksestä huolimatta kysymykset tasa-arvosta, oikeudenmukaisuudesta, vastuusta, sodasta ja rauhasta tai elämisen edellytyksistä ja elinmahdollisuuksista eivät ole missään vaiheessa 2000-lukua muuttuneet toissijaisiksi. Maailmanpoliittiset kehityslinjat ja jännitteet, valtapolitiikka, asevarustelu ja yhteiskunnallinen ja poliittinen polarisoituminen olivat taustatekijöinä myös Krimin valtauksessa vuonna 2014. Taustalla on kuitenkin ollut myös muita kehityspolkuja, joita kukin kansakunta, yhteisö, yksilö on kulkenut ja jotka eivät ole identtisiä keskenään. Me maapallon ihmiset elämme eri maailmoissa, todellisuuksissa, yhteiskunnissa ja asemissa omilla yhteisöissämme, erilaisen tiedon, mahdollisuuksien, toiveiden ja pelkojen keskellä. Eikö juuri se luo olosuhteet jännitteille, viholliskuville, epätoivolle ja pettymykselle, jotka olosuhteiden ollessa otollisia, leimahtavat yhteenotoksi?

1 VTM, tohtoriopiskelija, Tampereen yliopisto, <juulia@niiranta.net>

Sodan syiden pohtiminen on paitsi poliittisesti myös moraalisesti välttämätöntä – Ukrainan tapauksessa siitä on tullut miltei viihdettä. Teos ei kuitenkaan etsi vain tähän kysymyksen vastausta, ja hyvä niin. Sen sijaan kirja pyrkii sodan, rauhan ja turvallisuuden käsitteiden laajempaan ymmärtämiseen sekä herättämään keskustelua niistä arvoista ja ajattelumalleista, joiden varaan uudenlainen (turvallisuus)politiikka tulisi rakentaa.

Kirja jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäinen temaattinen osa *Sota poliittisena valintana* keskittyy turvallisuuspoliittiseen analyysiin ja turvallisuuden käsitteen pohtimiseen. Toisessa osassa *Sodan kasvot* pohditaan sodan kokemusta mielikuvissa sekä yksilöiden elämässä. Sota luo viholliskuvia, ja viholliskuvat puolestaan mahdollistavat sotia. Sota pakottaa ihmiset liikkeelle jättäen jäljen yhteisöihin ja ihmisten mieliin. Kolmannessa osassa *Kestävä rauha* hahmotellaan edellytyksiä tasa-arvolle, oikeudenmukaisuudelle, sovinnolle ja kokonaisvaltaiselle turvallisuudelle, joita ilman kestävä rauha on vaikea rakentaa.

Valta, uhkat ja turvallisuus

Ennen kuin pohditaan tulevaa ja rauhan mahdollisuuksia, suunnataan kirjassa katse menneeseen. Sodan syiden ja mahdollisten perustelujen ymmärtäminen on tärkeää paitsi juridisesti ja kansainvälisoikeudellisesti, myös siitä syystä, että voisimme oppia jotain ja siten ehkäistä vastaavia eskalaatioita tulevaisuudessa. ”Aina, kun sotaan on päädytty, on jotain tehty väärin”, Unto Vesa kirjoittaa luvussa ”Tie sotaan – polut rauhaan”. Siksi tarvitaan jossittelua: ihmiskunnan tulevaisuuden, ihmisoikeuksien toteutumisen sekä kaikkien käynnissä olevien ja käytyjen sotien uhrien vuoksi meidän tulee miettiä, mitä olisi voitu tehdä toisin, jotta katastrofilta olisi voitu välttyä.

Vesa käy läpi niitä tekijöitä, jotka lopulta johtivat Venäjän hyökkäykseen Ukrainaan helmikuussa 2022. Sota ei ole sattumanvarainen irrallinen eskalaatio. Se ei synny tyhjästä, kuten Vesa kirjoittaa, mutta sotaan johtaneet taustatekijät saattavat silti olla hyvinkin sattumanvaraisia. Sodan syttymiselle voidaan määritellä joitain yleisiä taustatekijöitä (Vesa viittaa Kenneth Waltzin analyysiin), mutta jokaisella sodalla on myös omat erityispiirteensä, tietyt taustatekijät ja spesifit asetelmansa, jotka on huomioitava analogioita luotaessa.

Syitä Ukrainan sodalle on etsittävä niin Euroopan ja Venäjän lähihistoriasta, venäläisestä identiteetistä ja kulttuurista, Ukrainan ja Venäjän välisistä suhteista ja yhteisestä historiasta kuin Putinin henkilökohtaisesta elämästä. Vesa myös pohtii, mikä vaikutus on ollut sillä, että Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen toinen kylmän sodan sotilasliitoista (Varsovan liitto) lopetettiin ja toinen (Nato) jäi jäljelle. Millaisia kehityskulkuja olisimme nähneet, jos molemmat sotilasliitot olisi lopetettu yhtäaikaisesti? Tai jos Nato olisi pitäytynyt laajentumasta itään, tai olisi laajentunut kattamaan koko Etyj-alueen yhteisenä turvallisuusorganisaationa? Nämä ovat hyviä kysymyksiä, sillä kylmän sodan jälkeen Eurooppaa ja maailmaa halkovat jakolinjat eivät kadonneet, vaikka ne siirtyivät ja muuttuivat luonteeltaan. Jakolinjat jäivät yhä elämään ja ovat nyt 2020-luvulla voimistuneet äärimmilleen.

Naton merkitystä kansainvälisenä turvallisuuspoliittisena toimijana pohtii kriittisesti myös Sia Spiliopoulou Åkermark luvussa ”Aseellisen voiman demokraattinen valvonta”. Spiliopoulou Åkermark nostaa esiin ongelmakohtia, jotka liittyvät väkivaltakoneiston tai

aseellisten voimien valvontaan sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Valistuksen aikana kehittymään alkaneiden valtioteorioiden mukaan valtiolla on väkivaltamonopoli, mutta tämän monopolin on oltava legitiimi ja oikeutettu. Perinteisesti valtio hallitsee omia väkivaltakoneistojaan – poliisivoimia ja armeijaa – ja turvaa siten kansalaisten oikeudet ja vapaudet lain puitteissa. Kansainväliset aseelliset liittoumat ovat tuoneet tähän valvontaan uusia ulottuvuuksia, joissa Spiliopoulou Åkermark näkee myös haasteita, kuten vaihtelevat tulkinnat ”ennaltaehkäisevästä itsepuolustuksesta”. Kirjoittajan mukaan oleellista on huomata, että voimankäyttö on laajentunut selvistä itsepuolustustilanteista ja että se tapahtuu yhä useammin erilaisten koalitioiden ja sotilasliittojen välityksellä.

Nato on maailman suurin sotilasliitto, mutta Spiliopoulou Åkermarkin mukaan sen oikeudellinen perusta on epätarkka ja peruskirjan sanamuodot lyhyitä ja epämääräisiä. Naton johtaminen tai toiminta ei ole vain oikeudellista tai sotilasstrategista, vaan myös poliittista. Tämä johtaa kysymyksiin jäsenvaltioiden – kuten kohta Suomen – kansallisten turvallisuuspoliittisten periaatteiden sekä intressien ja kansainvälisten aseellisten toimijoiden välisistä ristiriidoista ja valta-asetelmista. Keskustelua aseellisten voimien valvonnasta on siis käytävä, ja tämän keskustelun herätteeksi Spiliopoulou Åkermark tarjoaakin enemmän kysymyksiä kuin vastauksia.

Kriittisiä huomioita Suomen Nato-jäsenyyteen esittää myös Lassi Heininen luvussa ”Asevarainen turvallisuus – ympäristöllinen turvattomuus”. Heininen näkee jo jäsenhakemusprosessissa suuria ongelmakohtia, kuten valtamedian asennoituminen Nato-jäsenyyden puolelle, laumakäyttäytymisen logiikka Nato-kannatuksen kasvussa, Nato-kritiikin ohittaminen turvallisuuspoliittisissa keskusteluissa sekä kiireellä läpi viety jäsenhakemus. Nato-jäsenyyttä sekä hävittäjähankinnat ovat Heinisen mukaan kytkemässä Suomen riippuvaiseksi Yhdysvaltain maailmanpoliittisista tavoitteista ja intresseistä, joita kirjoittajan mukaan ajetaan aseina.

Suomen miljardiluokan hävittäjähankinnat ja Nato-jäsenhakemus ovat Heinisen mukaan vain esimerkkejä siitä kapea-alaisesta käsityksestä, jolla turvallisuus kansallisella ja kansainvälisellä tasolla yhä ymmärretään. Suomen tämän hetken turvallisuuspoliittinen keskustelu onkin kuvaava esimerkki ihmisten taipumuksesta yrittää ymmärtää maailmaa erilaisten viholliskuvien avulla ja hakea turvaa ulkoisia uhkia vastaan aseellisesti suojautumalla.

Sota mielissä ja mielikuvissa

Ulkoisia uhkia korostava näkökulma on tyypillinen paitsi ihmiskunnan sodilla kirjoitetulle historialle myös taiteessa ja kirjallisuudessa. Tätä Aino-Kaisa Koistinen ja Jyrki Korpua kuvaavat luvussa ”Tulevaisuus kuvitellaan nyt – sodan kulttuuriset kuvastot”, joka aloittaa kirjan toisen temaattisen osan *Sodan kasvot*. Koistinen ja Korpua ottavat tarkasteluun erityisesti tieteisfikttiivisen kirjallisuuden sekä elokuvat ja pohtivat, millaisia viholliskuvia tieteisfiktio on tarjoillut eri aikakausina. Tieteisfiktion sotakuvaukset ammentavat todellisuudesta. Ne ovat vertauskuvia historiallisiin ja käynnissä oleviin tapahtumiin ja niiden kautta voimmekin tarkastella muuttuvia käsityksiämme erilaisista uhkakuvista.

Tieteisfiktion viholliskuvat edustavat usein hyvin kahtiajakautunutta ”me” ja ”muut”, ”hyvikset” ja ”pahikset” -asetelmaa. Tosielämässä luomme jatkuvasti viholliskuvia ja rakennamme

vastakkainasetteluja, pyrimme kuulumaan ”meihin” ja erottamaan itsemme ”muista”. Venäjän narratiivi Ukrainasta eroaa Ukrainan omasta narratiivista, mutta niin eroavat ”lännekin” narratiivit. Varsinaisen hyökkäyssodan lisäksi Euroopassa on käynnissä myös mediasota, kulttuurinen sota ja poliittinen sota. Nämä kaikki sodat rakentavat omia kertomuksiaan ja luovat tiettyjä viholliskuvia, sillä ilman vihollisuuksia ei voisi olla sotia. Jäin itse pohtimaan, millaisia viholliskuvia muu kuin länsimainen tietesisfiktio, fiktio tai taide tarjoilevat? ”Me” ja ”muut” -asetelmaa tarkasteltaessa olisi hyvä tunnistaa, mistä asemasta tämä tarkastelu kumpuaa. Yhtä lailla kaipaamme kriittistä keskustelua siitä, millaisia kertomuksia ja viholliskuvia me paraikaa luomme Venäjästä ja Ukrainan sodasta. Länsimaisessa mediassa esiintyvä narratiivi on erittäin selkeä (iso paha Venäjä, viaton ja sankarillinen Ukraina), ja juuri näihin kaikkiin sodan tasoihin liittyvä vastakkainasettelun elementti vahvistaa ja yhtenäistää tätä narratiivia. Millä tavalla nämä kertomukset ja viholliskuvat vaikuttavat sodan kulkuun? Ovatko ne välttämättömiä rauhan saavuttamisen kannalta? Entä kuinka vahingollisia kertomukset ovat totuudelle? Viholliskuvien ja sotanarratiivien tarkastelu, myös tietesisfiktion kautta, pakottaa meidät pohtimaan sotaa ja sen vaikutuksia myös moraalisesti. Kirjoittajien mukaan parhaimmassa tapauksessa tietesisfiktion avulla voimme uskaltaa kuvitella vilttejäkin ratkaisuja ja keinoja rauhan saavuttamiseksi ja sotien lopettamiseksi.

Ukrainan sota on tehnyt ”me” ja ”muut” -asetelman näkyväksi hyvin konkreettisella tasolla, kun tarkastellaan sodan aiheuttamaa pakolaisuutta sekä Euroopan unionin suhtautumista siihen. Muuttoliikkeitä pitkään tutkinut Anitta Kynsilehto avaa artikkelissaan pakolaisuuteen liittyviä kysymyksiä ja ilmiöitä niin EU:n pakolaispolitiikan kuin yksilön kokemuksen valossa.

Ukrainan sodan syyttyä noin viisi miljoonaa pakolaista on hakenut turvaa Ukrainan rajojen ulkopuolelta, lisäksi monet ovat jättäneet kotinsa jo Itä-Ukrainan 2014 miehityksen jälkeen ja elävät maan sisäisinä pakolaisina. Akuutti sotatila Euroopan rajalla on saanut EU:n reagoimaan ripeästi ja yhtenäisenä: rajat Ukrainasta pakeneville ovat auki, ja turvapaikkaprosessia nopeuttava EU:n tilapäisen suojelun direktiivi otettiin ensimmäistä kertaa käyttöön ukrainalaisten kohdalla. Eurooppalaisten solidaarisuus ukrainalaisia kohtaan on näkynyt myös kansalaistoiminnassa ja yksilöiden valtavana auttamishaluna, joka on kanavoitunut niin vaate- ja rahalahjoituksiin kuin vapaaehtoisin pakolaisten kuljetuksiin rajoilta. Myös aiemmin hyvin tiukkaa pakolaispolitiikkaa harjoittavat maat, kuten Puola ja Unkari, ovat toivotaneet ukrainalaiset pakolaiset tervetulleeksi.

Toisaalla Euroopan rajoilla tilanne on erilainen. Välimereen hukkuu yhä epätoivoisia, kotinsa jättäneitä ja turvaa sekä parempaa elämää Euroopasta etsiviä ihmisiä. Kynsilehto huomauttaa, että Euroopan unioni on – varsinkin aiemmin – systemaattisesti pyrkinyt sulkemaan ulkorajansa ei-toivotuilta tulijoilta. Tilapäisen suojelun direktiivi helpottaa huomattavasti sodan alta paenneiden työ- ja toimeentulomahdollisuuksia uudessa maassa, mutta se asettaa turvaa hakevat keskenään hyvin erilaiseen asemaan. Direktiivi koskee kategorisesti ukrainalaisia, ja vaikka sen tarkoitus on hyvä, se nostaa esiin suuria moraalisia kysymyksiä siitä, millä perusteella turvaa tarjotaan ja kenelle. Suomi rakentaa aitaa itärajalle ja samaan aikaan se Kynsilehdon mukaan rakentaa viholliskuvia: aita nousee ei-toivottujen ihmisten ei-toivotun

kohtaamisen ja kanssakäymisen väliin. Vain muutama vuosi sitten raja-aitojen rakentamiseen suhtauduttiin Euroopassa aivan eri tavoin.

Sodan tai minkä tahansa toivottoman tilanteen vallitessa kodin ja perheenjäsenten jättäminen ja pakomatkalle lähteminen ei ole helppo päätös, ja pakolaisuus itsessään altistaa monille vaaroille ja voi olla hyvin traumaattinen kokemus. Raija-Leena Punamäki tarkastelee sodan aiheuttamaa traumaa ja sen vaikutuksia luvussa ”Traumaattiset sotakokemukset ja mahdollisuus rauhaan”. Sodassa ovat yleensä läsnä trauman rakennusaineet: kuolemanpelko, avuttomuus, väkivalta, menetykset ja kauheuksien todistaminen. Ukrainan sota on vaikuttanut miljoonien ihmisten elämään, ja sodan traumaattiset kokemukset ovat jättäneet jälkensä myös ihmisten mieliin.

Sota vaikuttaa ihmisen mielenterveyteen ja toimintakykyyn, mutta Punamäki tuo esille, että sodan aiheuttaman trauman vaikutukset eivät kuitenkaan välttämättä ole vain negatiivisia. Trauma voi olla monella tapaa myös kasvattava kokemus ja siitä voi seurata myönteisiä muutoksia niin ihmisen henkilökohtaisessa elämässä kuin yhteiskunnassa laajemmin. Punamäen kuvaamat sotatrauman myönteiset vaikutukset ovat tuttuja myös niin kutsutusta ratkaisukeskeisestä psykoterapiasta (engl. *solution focused therapy*). Traumakokemus – trauman läpikäyminen ja siitä selviäminen – tarjoaa mahdollisuuden myönteiseen muutokseen. Vastoinkäymisten tai vakavien traumojen edessä ihminen ei ole ainoastaan uhri tai haavoittuva, vaan hän voi olla myös selviytyjä, vahva ja vahvistua edelleen. Traumaperäinen kasvu mahdollistaa henkilökohtaisen kehityksen, voimaantumisen sekä elämän merkityksen ja mielekkyyden ymmärtämisen, ja sitä kautta sillä on vaikutuksia myös rauhan mahdollisuuteen laajemmin yhteiskunnassa, Punamäki kirjoittaa. Holokaustin tai sodan kokeneet saattavat olla hyvin orientoituneita edistämään rauhaa omassa yhteiskunnassaan. Väkivaltaiset ja traumaattiset sotakokemukset eivät siten välttämättä lisää aggressiota, vihaa tai kostonhalua vihollista kohtaan, ne eivät välttämättä radikalisoi, vaan ne voivat saada ihmisen vaalimaan entistä voimakkaammin sovinnollisuutta, ymmärrystä ja rauhan mahdollisuuksia.

Kynsilehdon ja Punamäen tekstit nostavat esiin tärkeitä kysymyksiä sodan psykososiaalisista vaikutuksista ja siitä, miten nämä vaikutukset edelleen voivat mahdollistaa rauhan tai kääntyä sitä vastaan. Näitä kysymyksiä on syytä pohtia nyt, kun me Suomessa teemme päätöksiä asevarusteluun ja ydinasepelotteeseen nojaavasta sotilaallisesta liittoutumisesta. Millaisia viholliskuvia ja vastakkainasetteluja samalla luodaan? Miten militarisoituminen palvelee ilmastonmuutosta vastaan käytävää taistelua? Miten Suomen turvallisuuspoliittiset päätökset edistävät rauhaa pitkällä tähtäimellä? Pystymmekö kuulemaan omien viholliskuviemme, pelkojemme ja aitojemme takaa niiden miljoonien ihmisten äänet, jotka kertovat toisenlaisia tarinoita pelosta, ahdingosta ja toivosta rauhaan?

Rauhan mahdottomuus ja mahdollisuus

Viholliskuvien purkaminen ja ihmisten ja yhteisöiden toipuminen, tasa-arvo ja sosiaaliset oikeudet ovat välttämättömiä kestävän rauhan kannalta. Näiden edellytysten toteutumisessa sosiaalipolitiikalla on keskeinen rooli. Kirjan viimeisen osan, *Kestävä rauha*, avaavat Heikki Hiilamo ja Pertti Koistinen artikkelilla ”Sosiaalipolitiikka rauhan politiikkana”. Sosiaalipo-

litiikka on kirjoittajien mukaan olennaisesti kytköksissä rauhaan. Sosiaalipolitiikan juuret ovat toisen maailmansodan jälkeisessä jälleenrakennuksessa; pyrkimyksenä ei ollut ainoastaan sodan tuhojen korjaaminen ja kurjuuden poistaminen vaan myös taloudellinen kehitys ja inhimillinen hyvinvointi. Pohjoismaat edustavat hyvinvointivaltion malliesimerkkiä, jossa keskeistä on ollut tuloerojen tasaaminen, vahva demokratia ja laaja sosiaaliturva kouluista ja terveydenhuollosta lähtien. Sosiaalipolitiikkaa on kuitenkin sovellettu eri maissa hyvin eri tavoin, ja sitä voidaan käyttää myös vallan pönkittämiseen, kuten kirjoittajat huomauttavat. Tällainen kehitys on ollut esimerkiksi Venäjällä ja Ukrainassa, jossa sosiaalipoliittiset toimenpiteet eivät välttämättä ole johtaneet kansalaisten sosiaalisten oikeuksien vahvistumiseen. Pikemminkin tavoitteena on ollut kansan tyytyväisyyden ostaminen tarkoin kohdennetuilla etuuksilla samalla, kun kansalaisvapauksia on rajoitettu ja resurssit suunnattu asevarusteluun ja vallan keskittämiseen.

Kestävää rauhaa ei ole ilman tasa-arvoa ja sosiaalisia oikeuksia. Siksi toimivalla sosiaalipolitiikalla on ratkaiseva asema rauhan saavuttamisessa ja ylläpitämisessä. Korruptio on iso ongelma monissa entisissä neuvostomaissa, eikä Ukraina ole tästä poikkeus. Ukrainan jälleenrakennuksessa ei ole kysymys tosiaankaan vain jälleenrakennuksesta. Kirjoittajien mukaan tavoitteeksi tulee asettaa yhteiskunnan rakenteiden ja instituutioiden uudistaminen niin, että ne palvelevat sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja hyvinvointia.

Hiilamo ja Koistinen huomauttavat, että ilmastonmuutos on pakottanut ymmärtämään koko sosiaalipolitiikan uudella tavalla: miten hyvinvointi ja kehitys ovat mahdollisia, kun maapallon rajalliset resurssit hupenevat ja väestö kasvaa jatkuvasti? Globaaleihin haasteisiin, kuten ilmastonmuutokseen, luontokatoon, tuloerojen kasvuun, eriarvoisuuteen ja finanssipolitiikan ongelmiin vastaaminen vaativat meiltä toimia, joita ei voida toteuttaa yksin kansallisella tasolla. Sosiaalipolitiikan toimivien mallien skaalaaminen globaalille tasolle ei kirjoittajien mukaan ole lainkaan mahdotonta – jotkin EU:n säädökset ja toimet ovat positiivinen askel kohti ylikansallista sosiaalipoliittista päätöksentekoa. Kirjoittajat tuovat esiin myös tärkeän kysymyksen maapallon resurssien omistajuudesta – onko oikein, että elintärkeät luonnonvarat ovat valtioiden tai suuryhtiöiden hallinnassa, vai tulisiko nämä resurssit ”maailmankansallistaa”, jotta niiden hyödyntäminen ja käyttö olisi sosiaalisesti ja ympäristöllisesti oikeudenmukaisempaa?

Ympäristön resurssien hallinnan pohtimista hieman toisesta näkökulmasta jatkaa Tarja Väyrynen, joka artikkelissaan ”Sodan ja rauhan ekologinen ympäristö” käsittelee sitä, miten tiukasti sota ja ympäristö ovat kietoutuneet toisiinsa. Ilmastonmuutos ja kilpailu luonnonvaroista kasvattavat yhteiskunnan ”konfliktipotentialia”, ja sodat itsessään aiheuttavat ympäristön saastumista tai saastuttamista, josta historiassa on paljon esimerkkejä. Ihmisen luontoa ja ympäristöä koskevat tarpeet altistavat konflikteille. Toisaalta sodilla on suoraan tai epäsuorasti ekologisia vaikutuksia: maan, ilman ja veden saastumista, raskasmetallien ja ympäristömyrkkyjen kertymistä ravintoketjuun, maaperän muuttumista elinkelvottomaksi, teollisuuden tai ydinteknologiaan kohdistuvia hyökkäyksiä – sodan kasvihuonekaasupäästöjä unohtamatta. Tällaisiin sodan epäsuoriin ekologisiin vaikutuksiin liittyy juridinen ja moraalinen haaste, josta Väyrynen puhuu ja viittaa muun muassa Rob Nixonin ja Satu Ranta-Tyrkön

käyttämään vertaukseen ympäristötuhoista ”hitaana väkivaltana”. Suoran verenvuodatuksen sijaan hidas väkivalta surmaa köyhdyttämällä ja sairastuttamalla pitkällä aikavälillä.

Sodan aiheuttamien ympäristötuhojen ymmärtäminen hitaana väkivaltana on Väyrysen mukaan perusteltua. Mutta kun puhutaan ympäristötuhoista, saati globaaleista ekologisista haasteista kuten ilmastonmuutoksesta, herää myös kysymys vastuusta. Väyrynen nostaa esiin lyhyesti muutamia huomioita ympäristötuhoihin, ”hitaaseen väkivaltaan” sekä oikeudelliseen ja moraaliseen vastuuseen liittyen. Väyrynen painottaa muun muassa kansainvälisten instituutioiden roolia (globaalia raaka-aineiden kauppaa valvovat säädökset), yksilön vastuuta (teknologinen kehitys pyörii korruptoituneen ja epäeettisen mineraalikaivosteollisuuden varassa), valtioiden vastuuta (huono hallinto ei pysty suojaamaan kansalaisiaan ilmastonmuutokselta) sekä naisten asemaa (naisilla on kehittyvässä maissa keskeinen rooli luonnonvarojen käytön kannalta). Kaiken kaikkiaan tarvitaan Väyrysen mukaan radikaalia muutosta tavassamme ajatella ”luonto” tai ”ympäristö”. Ihmiskeskeisen (antroposeenin) tai länsimaisen kapitalistisen, hyötynäkökulmaan perustuvan (kapitaloseenin) ajattelutavan tilalle tulisi ottaa ihmisen ja luonnon erottamattomuutta, keskinäisriippuvuutta sekä myös vastuuta tai ”vastuu-kyvykkyyttä” painottava ajattelutapa. Ylipäätään ihmisen suhde materiaan tulisi miettiä uudelleen. Tässä uudelleen ajattelussa tulisi hyödyntää feminististä uutta materialismia, jossa myös materia (tai sellaiseksi mielletty), kuten puu tai vesi, voi olla toimija elämän monimutkaisessa prosessissa.

Väyrynen sivuaa näitä käsitteellisiä, filosofisia, moraalisia ja oikeudellisia kysymyksiä tässä yhteydessä melko suppeasti, vaikka esitetyistä kysymyksistä varmasti riittäisi aihetta laajempaankin keskusteluun. Samalla tulee todistetuksi, miten meidän tulee pohtia niin sodankäyntiin, geopolitiikkaan, vallanjakoon ja kansainväliseen maailmanjärjestykseen, kuin ympäristöön, luonnonvaroihin ja eliökuntaan liittyviä *moraalisia* kysymyksiä aina uudelleen ja uudelleen. Palvelevatko kansainväliset instituutiot tai kansainvälinen ja kansallinen lainsäädäntö oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa? Millaisia radikaaleja ajattelutapojen muutoksia ja konkreettisia toimenpiteitä todella tarvitaan, jotta maailma pysyisi elinkelpoisena ja kestävä rauha olisi mahdollinen? Entä miten meidän tulisi ymmärtää tekoon ja sen seurauksiin liittyvä vastuu?

Väyrynen kirjoittaa, että uhrin näkökulmasta tekijän vastuuseen saattaminen on aina tärkeää. Ympäristön tuhoutumiseen ja saastumiseen liittyvän hitaan väkivallan kohdalla tekijän osoittaminen on vaikeaa, koska teon ja sen seurausten välillä on ajallinen etäisyys. Hitaan väkivallan käsite luo käsityksen väkivallan tekijästä ja väkivallan uhrista, minkä lisäksi sekä juridinen että moraalinen ymmärrys edellyttävät rangaistusta tekijälle ja/tai hyvitystä uhrille. Globaalissa ja ajallisessa perspektiivissä syyllisen osoittaminen ei kuitenkaan ole helppoa. Onko syyllisen rankaisu siis välttämätöntä toipumiselle ja sovinnolle? Miten rankaisemme niitä (meitä), jotka joka hetki syyllistymme ilmastonmuutosta kiihdyttäviin tekoihin arjessamme? Ehkä perinteiseen syy-yhteyteen ja sen todistamiseen perustuva käsityksemme moraalista vastuusta ei yksinään riitä moraalisten ongelmien ratkaisuun tässä globaalissa tila-aika-avaruudessa.

Sodissa tapahtuvien vääryyksien ja sotarikosten tutkiminen ja syyllisten tuomitseminen on tärkeää oikeudenmukaisuuden toteutumisen sekä sovinnon kannalta. Ilman sovintoa kestävä rauha ei ole mahdollinen. Syyllisyyteen ja sovintoon liittyvät kysymykset eivät kuitenkaan ole yksinkertaisia. Sirkka Ahonen kysyykin oman lukunsa otsikossa: ”Entä jos rauha ei vie sovintoon?”. Jokainen yhteisö on sodan jälkeen yhtä mieltä sovinnon tarpeesta, mutta sovinnon ehdot jakavat mieliä, Ahonen kirjoittaa. Konfliktinjälkeistä yhteisöä jakavat syvästi uhriuden ja syyllisyyden kertomukset ja vääryyskokemukset, jotka voivat olla hyvin ristiriitaisia keskenään ja este sovinnolle. Sukupolvet siirtävät vääryyskokemuksiaan nuoremmille ja yhteisön muisti ylläpitää jakolinjoja. Jossain määrin oman ryhmän uhrikokemus ja toisten syyllisyys tukevat selviytymistä. Paljon vaikeampaa on omien virheiden myöntäminen, syyllisyys ja häpeä, mutta ilman menneisyyden myrkyllisten kertomusten avointa purkamista sovintoa on vaikea – jopa mahdoton – rakentaa.

Ahonen käy lähihistoriasta läpi kolme esimerkkiä, joissa sovintoa on yritetty eri keinoin rakentaa. Suomessa turvaututtiin sisällissodan jälkeen vaikenemisen politiikkaan, jossa todellista sovintusta tai sovintoa ei saatu aikaan, vaan ne jäivät juhlapuheiden tasolle. Etelä-Afrikan apartheid-hallinnon jälkeen maassa käytiin historiasotaa siitä, mitä vuosien 1948 ja 1994 välisenä ajanjaksona oli tapahtunut. Totuus- ja sovintokomissiot jalkautuivat kyläyhteisöihin, ja sovittelun ytimessä oli konfliktinaikaisten väkivallantekeiden avoin, anteeksiannon mahdollistava käsittely. Nelson Mandelan ja Desmond Tutun johdolla pyrittiin väkivallattomasti saamaan oikeutta sorretulle kansanosalle, mutta ennen kaikkea pyrkimyksenä oli syytöksistä ja kostonhaluista vapautuminen ja sovinto ihmisten mielissä. Bosnia-Hertsegovinan sotaan (1992–1995) pyrittiin hakemaan ratkaisua kansainvälisen yhteisön puuttumisella. Rauhanjärjestelyt eivät kuitenkaan edistäneet etnisesti jakautuneen väestön ja syvästi traumatisoituneiden yhteisöjen sovintoa, ja kollektiivinen muisti piti yllä vihaa ja katkeruutta serbien, kroaattien ja bosniakkien kesken.

Ahosen mukaan yksikään edellä kuvatuista kolmesta esimerkistä ei ole onnistunut saamaan aikaan täydellistä, rauhalle riittävää sovintoa. Niistä on Ahosen mukaan kuitenkin tunnistettavissa kolme yhteiskuntaeettistä ja sovintotyölle keskeistä periaatetta. Sodan jälkeinen Suomi otti reaalipoliittisen linjan, joka perustui ansaintaan eikä hyveeseen. Sodassa saavutettu voitto voidaan realisoida, eikä vastuun kantaminen menneisyydestä edellytä voitosta luopumista. Vääryyksien käsittely saattaa jäädä tapahtuneen toteamisen asteelle. Etelä-Afrikassa pyrittiin sovintoon syvemmällä, ihmisten mielten tasolla, mutta vääryyttä kärsineille pelkkä tunnustus ei riittänyt hyvitykseksi. Eriarvoisuutta ei poisteta vain anteeksipyyntöin, vaan se vaatii myös resurssien ja mahdollisuuksien uudelleenjakoa. Bosnia-Hertsegovinassa kynnyskysymykseksi nousi tekojen ja rangaistusten suhde. Vaikka tuomioita jaettiin kansainvälisissä rikostuomioistuimissa asti, ne eivät ratkaisevasti sovittaneet tuhoisan sodan osapuolten välejä, vaan jopa vahvistivat eri osapuolten uhrikokemusta.

Nämä esimerkit on hyvä pitää mielessä nyt, kun epäinhimillisen sodan jatkuessa Ukrainassa meidän on kyettävä miettimään mahdollisuuksia rauhaan. Kaikki teoksen kirjoittajat avaavat tärkeitä kysymyksiä sodan ja rauhan edellytyksistä ja mahdollisuuksista. Monet luvut sivuavat aiheita, jotka olisi sisällytettävä Ukrainan ja koko ihmiskunnan tulevaisuutta koske-

viin keskusteluihin, mutta joita emme vielä ole suinkaan ratkaisseet. Vaikka Ukrainan sota on herättänyt ihmiset puolustamaan rauhaa ja ilmaisemaan solidaarisuutta yli valtiorajojen, moni kirjoittajista ilmaisee huolensa siitä, että vallitseva sotatila Ukrainassa saa valtaapitävät ja kansakunnat reagoimaan lyhytnäköisesti ja hätiköiden. Tällaisen kriisin keskellä emme saisi unohtaa historian oppeja emmekä myöskään niitä arvoja, joille hyvinvointiyhteiskunta ja demokratia on alun perin rakennettu. Akuutit kriisit vievät helposti huomion pois laajoista haasteista, joilla kuitenkin on vahva kytkös myös kriiseihin ja rauhan mahdollisuuteen – kuten ympäristökysymykset ja ilmastonmuutos.

Kirjaa lukiessa syksyllä 2022 ukrainalainen ilmatorjuntaohjus harhautui Nato-maa Puolan rajojen yli. Suomi on ottanut vastaan jo noin 40 000 pakolaista Ukrainasta ja saman verran odotetaan saapuvaksi vuonna 2023. Media on varovasti uutisoinut myös mahdollisista Ukrainan armeijan tekemistä sotarikoksista. Putinin julistama osittainen liikekannallepano on saanut venäläiset havahtumaan sodan vaikutuksiin. Suomi odottaa vielä Unkarin ja Turkin ratifiointia Nato-jäsenyydelleen. Mielikuvien ja uhkakuvien avulla käytävä valtataistelu on levinnyt Euroopan ulkopuolelle, kuten Afrikan maihin. Mihin tahansa katseensa kääntää, vastassa on monimutkaisia ilmiöitä, jotka kietoutuvat osaksi suurvaltapolitiikan, kansainvälisten järjestelmien ja instituutioiden, informaationsotien, ympäristön, ihmisen psykologian, erilaisten vuorovaikutussuhteiden ja moraalikysymysten muodostamaa vyyhteä.

Globalisoituneessa maailmassa, ilmastonmuutoksen, väestönkasvun ja pandemiakriisin keskellä perinteinen kansallista turvallisuutta ja ”ulkoisia uhkia” korostava turvallisuuskäsitys ei enää riitä. Turvallisuus sisältää myös ihmisen ja yhteiskunnan sekä luonnon ja ympäristön väliset suhteet. *Ukrainan sota ja maailma sen jälkeen* muistuttaa, miten monimutkaisia ja monitahoisia sodan ja rauhan kysymykset ovat. Kirja on katsaus aiheisiin, jotka rauhantyynön monilla tasoilla tulisi huomioida mutta jotka vaativat lisää ja syvempää keskustelua. Toivottavasti kirja löytää tiensä sodan ja rauhan tekijöiden käsiin ja toivottavasti keskustelu aiheista jatkuu laajemmin yhteiskunnassa.

Ohjeita kirjoittajille

Käsikirjoitukset lähetetään toimitukselle OJS-järjestelmän kautta osoitteessa journal.fi/kosmopolis Word-, Wp- tai RTF-muodossa (Times New Roman 12 pt., riviväli 1,5). Tekstiä ei tavuteta tai palstoiteta. Molemmin puolin anonyymien vertaisarvioinnin jouhevoittamiseksi tekstissä on vältettävä sanamuotoja tai viittauksia, jotka paljastaisivat kirjoittajan henkilöllisyyden. Kirjoittaja tarkistaa myös, ettei tekijän tietoja jää esimerkiksi ylä- tai alatunnisteeseen tai dokumentin ominaisuuksiin.

Käsikirjoituksen lisäksi järjestelmään jätetään erillinen tiedosto, josta käy ilmi kirjoittajan nimi, arvo, ammatti, toimipaikka, kirjeenvaihto-osoite, puhelinnumero ja sähköpostiosoite.

Artikkeleiksi ja näkökulmiksi tarkoitettuihin käsikirjoituksiin on liitettävä omalle sivulle 100–150 sanan pituinen suomen- ja englanninkielinen tiivistelmä sekä englanninkielinen otsikko. Abstraktien alle liitetään avainsanat (3–5 kpl) aakkosjärjestyksessä suomeksi ja englanniksi.

Mahdolliset kuvat ja taulukot tulee laatia erillisille papereille puhtaaksi piirrettyinä tai toimittaa sopivassa elektronisessa tiedostomuodossa. Ne tulee otsikoida ja numeroida juoksevasti (Kuva 1, Taulukko 1, Kartta 1 jne.). Excel-kaavioista tulisi toimittaa myös alkuperäinen xls-tiedosto datoineen. Skannatut ym. kuvat toivotaan mahdollisimman korkearesoluutioisina tiff- tai jpg-tiedostoina. Tekstin yhteydessä on osoitettava kunkin kuvan ja taulukon paikka. Kuvien ja taulukoiden mahdollisesta käytöstä tulee keskustella etukäteen päätoimittajien kanssa.

Selittävät viitteet numeroidaan juoksevasti ja sijoitetaan tekstiin alaviitteiksi. Pitkiä alaviitteitä tulisi välttää.

Lähdeluettelo tulee omalle sivulle tekstin loppuun, otsikolla Lähteet. Luettelo laaditaan tekijän sukunimen mukaisessa aakkosjärjestyksessä.

Viitteiden ja lähteiden merkintä

Lähdeviitteet sijoitetaan tekstin sisään sulkeisiin. Kirjallisuusviitteissä ensimmäiseksi tulee kirjoittajan sukunimi, sitten kirjoituksen julkaisuvuosi ja lopuksi viittauksen sivunumerot (Giddens 1979, 76–77). Mikäli tekstillä on kaksi kirjoittajaa mainitaan molempien sukunimet (Agnew & Corbridge 1995, 15–23) ja useamman kirjoittajan tapauksissa merkitään ensimmäinen nimi ja ym. (ks. Hall ym. 1978). Viitattaessa kahteen tai useampaan lähteeseen sijoitetaan lähteet tärkeysjärjestykseen (Giddens 1979; Hall ym. 1978; ks. myös Alasuutari 1984). Lähteet erotetaan toisistaan puolipisteellä.

Lähdeluetteloon merkitään vastaavasti kirjoittajan sukunimi, etunimi, julkaisuvuosi suluissa, julkaisun nimi kursivoituna (huom. pienet alkukirjaimet), mahdollinen julkaisusarja sekä kustannuspaikka (suomeksi) ja kustantaja. Käytettäessä muuta kuin teoksen alkuperäistä laitosta tehdään tekstinsisäinen viittaus käytettyyn laitokseen ja teoksen alkuperäiset julkaisutiedot sisällytetään lähdeluetteloon (esim. Wittgenstein 1999). Teoksiin viitattaessa käytetään siis näitä muotoiluja:

Alasuutari, Pertti (toim.) (1984): *Keskustelua laadullisesta sosiaalitutkimuksesta*. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Sarja C 28. Tampere: Tampereen yliopisto.

Agnew, John & Stuart Corbridge (1995): *Mastering space: Hegemony, territory and international political economy*. Lontoo & New York: Routledge.

Giddens, Anthony (1979): *Central problems in social theory*. Lontoo: Macmillan.

Hall, Stuart, Charles Critcher, Tony Jefferson, John Clark & Brian Roberts (1978): *Policing the crisis. Mugging, the state, and law and order*. Lontoo: Macmillan Press.

Wittgenstein, Ludwig (1999/1958): *Sininen ja ruskea kirja. Filosofisten tutkimusten esitutkimuksia (1933–1935)*. Suom. H. Nyman. Helsinki: WSOY.

Tieteellisen tutkielman merkitseminen lähdeluetteloon:

Kukkula, Tanja (2007): *Mikä tekee uskonnosta painostavan? Tutkimus uskonnollisen painostuksen kokemuksesta kokijan näkökulmasta*. Uskontotieteen pro gradu -tutkielma, kulttuurien tutkimuksen laitos, julkaisematon. Turku: Turun yliopisto.

Artikkeliin viitattaessa mainitaan kirjoittaja, julkaisuvuosi ja sivunumero (Gergen 1977, 318; Wallerstein 1990, 63). Jos sanoma- tai aikakauslehden artikkelin tai uutinen kirjoittajaa ei ole annettu, merkitään viittaukseen julkaisun nimi ja julkaisuvuosi (*Newsweek* 1965). Ilmestymispäivämäärä on syytä mainita vain, jos sillä on asiayhteyden kannalta erityistä merkitystä (ks. *Helsingin Sanomat* 23.2.2005).

Lähdeluetteloon merkitään kirjoittajan sukunimi, etunimi, julkaisuvuosi suluissa, artikkelin nimi lainausmerkeissä, lehden/kirjan nimi kursivoituna, vuosikerta ja ilmestymisnumero suluissa sekä artikkelin sivut. Sanoma- ja aikakauslehdistä merkitään ensin julkaisun nimi (kursiivilla), julkaisuvuosi (suluissa), artikkelin/uutisen otsikko, ilmestymispäivämäärä ja mahdolliset sivu- tai osionumerot:

Gergen, Kenneth (1977): "Social psychology as history". *Journal of Personality and Social Psychology*, 26(1), 309–320.

Helsingin Sanomat (2005): "Chirac ja Bush olivat eri mieltä EU:n ja Naton roolijaosta". 23.2.2005, A11.

Newsweek (1965): "Yankee go home". 16.8.1965, 23–26.

Wallerstein, Immanuel (1990): "Culture is the world-system: A reply to Boyne". Teoksessa: M. Featherstone (toim.) *Global culture*. Lontoo: Sage, 63–65.

Mikäli viitataan välittömästi edellä viitattuun teokseen, merkintä mainittu teos (mt.) tai mainittu artikkeli (ma.) riittää.

Internet-lähteeseen viitattaessa mainitaan dokumentin kirjoittaja (Jisi 1995; Cotter 2018), tuottaja (White House 2004a; 2004b) tai (näiden puuttuessa) dokumentin nimi (ks. Terrorism Research Center) sekä vuosiluku.

Lähdeluetteloon merkitään dokumentin kirjoittaja/tuottaja, vuosiluku, dokumentin nimi kursivoituna, mahdollinen "tuottamispäivämäärä", http-osoite ja vierailupäivämäärä:

Cotter, Holland (2018): "An enthralling show of Afro-Atlantic history illuminates Brazil". *The New York Times*, 12.10.2018. <https://nyti.ms/2CcU0yH>, 15.10.2018.

Jisi, Wang (1995): *Conflit de civilisations: Fondement theorique et significations pratiques*. <http://conflits.org/Numeros/19WAN2.html>, 31.8.2000.

Terrorism Research Centre. <http://www.terrorism.com>, 11.9.2001.

White House (2004a): State of the union address, 20.1.2004. <http://whitehouse.gov/stateoftheunion/2004/>, 1.3.2005.

White House (2004b): President Bush's radio address, 21.2.2004. <http://whitehouse.gov/news/releases/2004/2/20040221.html>, 1.3.2005.

Jos luettelossa esiintyy saman kirjoittajan/tuottajan samana vuonna julkaisemia kirjoituksia, merkitään vuosiluvun jälkeen kirjain: (1990a), (1990b), jne.

Artikkeleiden kirjoittajille lähetetään kaksi kappaletta lehteä, muille kirjoittajille yksi. Erillispainoksia ei ole mahdollista jakaa.